

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ
КОЛЕГІУМ» ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
Філологічний факультет
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ

Н. В. Грона
Т. Л. Хомич

**ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ,
ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЦОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Навчальний посібник
для магістрантів спеціальності
014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)*

Чернігів
2024

УДК 378.016 : 811.161.2 (075)

Г 87

Рецензенти:

Лозова Н. Г. – кандидат педагогічних наук, викладач вищої категорії, викладач-методист Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради;

Пономаренко Н. П. – доктор філософії, викладач вищої категорії, викладач-методист, викладач ВСП «Машинобудівного фахового коледжу СумДУ».

Г 87   **Грона Н. В., Хомич Т. Л. Практикум з методики навчання української мови в закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти.** Навчальний посібник для магістрантів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література). Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. 200 с.

У посібнику представлено практичний зміст курсу методики навчання української мови в закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти для магістрантів спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) із урахуванням сучасних вимог.

Кожне заняття містить запитання для обговорення в аудиторії, завдання і вправи професійного спрямування, список літератури.

Видання може бути корисним студентам, учителям, викладачам.

*Рекомендувала до друку вчена рада
Національного університету «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка (протокол № 2 від 02.10.2024 року)*

© Грона Н. В., Хомич Т. Л., 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕМОВА.....	5
Модуль 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	6
Практичне заняття. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВИПУСКНИКА.....	6
Лабораторне заняття. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10-11 КЛАСАХ.....	10
Лабораторне заняття. ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	20
Практичне заняття. ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПІДРУЧНИКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (10-11 КЛ.)	37
Модульний контроль	55
Модуль 2. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ	64
Лабораторне заняття. ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ	64
Практичне заняття. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	75
Лабораторне заняття. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІЗ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 11 КЛАСУ (НАПИСАННЯ ЕСЕ)	79
Практичне заняття. СУЧАСНІ МЕТОДИ, ПРИЙОМИ ТА ФОРМИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	93
Лабораторне заняття. УРОКИ СТИЛІСТИКИ В 10-11 КЛАСАХ	96
Лабораторне заняття. ЗМІСТ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ІЗ ПРАКТИЧНОЇ РИТОРИКИ.....	105
Практичне заняття. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	111
Модульний контроль	121

Модуль 3. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ	131
Практичне заняття. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО: ЗМІСТ, ОСНОВНІ ПІДХОДИ, МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	131
Лабораторне заняття. ФОРМИ АВДИТОРНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	138
Практичне заняття. ДИДАКТИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО.....	145
Лабораторне заняття. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО.....	156
Лабораторне заняття. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ.....	161
Практичне заняття. ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	167
Модульний контроль	175
ДОДАТКИ.....	187
Додаток А. Ключі до тестів МК	188
Додаток Б. Основні поняття курсу.....	190

*Кожний, хто вважає себе свідомим членом
свого народу, мусить пильно навчатися
своєї соборної літературної мови*

І. Огієнко

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Методика навчання української мови в закладах середньої, фахової передвищої і вищої освіти» – важливий складник формування педагогічної майстерності майбутнього філолога. Опрацювання курсу допоможе магістрантам оволодіти основними знаннями й уміннями, необхідними для роботи за фахом.

Пропоноване навчальне видання містить чітко структуровані практичні, семінарські, лабораторні заняття, завдання для самостійної роботи, адже майбутній фахівець повинен отримати збалансований обсяг теоретичних знань (загальнопедагогічні, лінгвометодичні й психологічні) і спеціальних умінь і навичок (аналітичні, синтетичні, прогностичні, кваліфікаційні), які дають можливість майбутньому словесникові моделювати, стимулювати, прогнозувати та реалізовувати освітній процес.

Підготовка до практичного/лабораторного заняття містить два етапи. На першому здобувачі освіти знайомляться з системою запитань та вивчають основний теоретичний матеріал. Другий етап – виконання практичних завдань, основне призначення яких – сформувати фахові компетентності для розвитку професійної майстерності, удосконалення вмінь реалізувати успішну педагогічну взаємодію під час освітнього процесу в закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти. Практичні завдання побудовано на засадах творчого підходу, із урахуванням можливостей залучення здобутих теоретичних знань, особливостей сучасної освітньої парадигми.

Посібник може бути корисним для студентів, учителів, викладачів.

Теоретичний матеріал та комплексні вправи й завдання укладені за матеріалами інтернетних джерел із використанням безкоштовних українських онлайн-бібліотек, зокрема, «Відкрита книга», «Українські підручники», «Підручники онлайн», «Портал Національної бібліотеки України імені В. Вернадського»; освітні платформи «На Урок», «Всеосвіта», openNPI.

Модуль 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВИПУСКНИКА

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в учнів у межах навчального курсу української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання української мови;
- здатність розвивати в учнів критичне мислення засобами української мови;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови з використанням електронних освітніх ресурсів;

- здатність до критичного осмислення й використання історичних надбань і новітніх досягнень методичної науки, а також знань міждисциплінарного характеру;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти.

Теоретичний блок

1. Який зміст і структуру має Програма з української мови (10–11 класи – рівень стандарту)?
2. Який зміст і структуру має Програма з української мови (10–11 класи – профільний рівень)?
3. У чому полягає мета й навчальні завдання вивчення української мови в 10–11 класах?
4. Назвіть пріоритетну ідею курсу української мови в старшій школі?
5. За яким принципом розподілено навчальний матеріал із української мови в старшій школі (рівень стандарту, профільний рівень)?
6. У чому полягає сутність компетентнісного підходу до вивчення української мови в 10–11 класах.
7. Розкрийте зміст ключових компетентностей із української мови (спілкування державною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетентність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, соціальні та громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурна грамотність, екологічна грамотність і здорове життя).
8. На які змістові лінії диференційовано зміст Програми? Схарактеризуйте специфіку мовленнєвої змістової лінії.
9. Схарактеризуйте специфіку мовної змістової лінії.
10. Схарактеризуйте специфіку соціокультурної змістової лінії.
11. Схарактеризуйте специфіку діяльнійої змістової лінії.
12. Схарактеризуйте наскрізні лінії, що їх долучено до змістових ліній Програм 10–11 класів.
13. Чи реалізують Програми принцип наступності, лінійності розташування матеріалу. Назвіть теми, які вивчають у кількох класах. Проаналізуйте взаємозв'язки.

Практичний блок

1. Дослідіть реалізацію змістових ліній програми з української мови (рівень стандарту) у підручнику з української мови для 10 класу (автори Н. Голуб, В. Новосьолова) – с. 91–94 (Тема «Односкладні речення») на прикладі вправ і завдань.
2. Розв'яжіть методичні задачі.
  - Учні виконували вправу:

У наведених прислів'ях і приказках знайдіть займенники, назвіть групи. *Прислів'я нам допомагають, хоч інколи гіркі бувають. Не той багато прожив, кому багато років, а той, хто багато зробив. Через вікно весь світ не побачиш. Добре, коли сам віриш у себе; ще краще, коли люди вірять у тебе* (нар. тв.).

Виконайте вправу. Які завдання, окрім запропонованих, доречно реалізувати на цьому мовному матеріалі з учнями 10 класу?
  - Якої помилки, на Ваш погляд, припустився педагог? Які компетентності набули в учителя-словесника низького рівня сформованості? Дайте поради-рекомендації щодо планування його подальшої діяльності: *«я писала величезні списки про те, що маю зробити на уроці. Мені здавалося, що маленьких завдань треба назбирати якомога більше. Про всяк випадок: раптом діти швидко все зроблять, а до дзвоника ще п'ять хвилин, і – о жаж! – мені нічого буде їм запропонувати. Проте жодного разу не було, щоб ми закінчили до дзвоника. Діти не встигали зробити навіть третину моїх завдань. Які плани? Які дзвоники? Які списки? Який початок уроку і який може бути кінець? Ось цим вашим списком – та по голові дитині. Так?.. Одне речення можна писати п'ять – шість уроків. Але ж справа не в цьому, а в тому, як розвивається сюжет, яким буде плін життя»* (із роздумів учителів: *Завуч.* 2000. № 3 (45). С. 11).
3. Прокоментуйте вислів. Який підхід до навчання виражено в ньому?

Для успіху в житті вміння спілкуватися з людьми набагато важливіше за наявність таланту (Джон Леббок – британський енциклопедист, політик).

4. Створіть навчальні комунікативні ситуації за зразком для учнів 10–11 класів. Які підходи до вивчення української мови вони реалізують?

• *Кореспондент газети «Охорона природи» запитав в учнів однієї зі шкіл: «Чи можете ви себе назвати захисниками природи?» Що б ти відповів, якби він звернувся до тебе?*

• *Працю людини завжди потрібно цінувати та поважати, адже це її вибір, який приносить суспільству користь. Кожна робота має бути оціненою. Вислови думку «За яку працю треба більше поважати людину?»*

Література

1. Голуб Н. Компетентнісно орієнтоване навчання української мови учнів ліцею: проблеми і перспективи. *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ). Київ : Пед. думка, 2019. 124 с.*
2. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.*
3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб.; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.*
4. Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. 138 с.*
5. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11-й клас. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407)). *Дивослово*. 2018. № 7–8. С. 2–15. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10-11 КЛАСАХ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;

- здатність здійснювати моніторинг, самоаналіз і прогнозування результатів власної професійної діяльності;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти.

Теоретичний блок

- Чому саме комунікативно-діяльнісний підхід покладено в основу навчання української мови?
- Чому без складників діяльнісного підходу (аналітичні, прогнозувальні, синтетичні та ін.) неможливий повноцінний розвиток комунікативної компетентності здобувачів освіти?
- Які вікові особливості необхідно враховувати в процесі розвитку в старшокласників комунікативних умінь, їхньої творчої активності?

Практичний блок

1. Які етапи уроків представлені у фрагментах

10 клас. Тема «Слово і його лексичне значення».

- Продовжіть речення «Сьогоднішній урок для мене – це...».
- 1. Пришвидшити процес приготування страв допоможе гострий (**пряме знач.**), добре відточений (**пряме знач.**) ніж. 2. Максима неприємно вразили гострі (**перен. знач.**) слова, що пролунали з вуст друга. 3. Влучне, відточене (**перен. знач.**) слово – ось зброя письменника.
- Що знайшли незвичайного в цих словах? Можна зарахувати ці слова до... Що з того, про що дізналися, хотіли б застосувати у своїй практиці?

10 клас. Тема «Практикум: пунктуаційний аналіз, синтаксичний розбір речення»

ЗА ДОПОМОГОЮ ДО ЛЮДИНИ

Стародавній Рим. Колізей ущерть набитий людом, який нетерпляче чекає на криваве видовище. Цього разу хижі звірі мали шматувати раба Андроклеса, якого прирекли до страти за втечу від господаря. Нарешті приреченого випхали на величезну арену. Ще

мить – і з'явилися хижакі. Між ними справжній цар звірів: велетенського зросту і величезної статури лев. Ось він став наближатися до Андроклеса. Раб від жаху заплющив очі і, притулившись спиною до стіни, покійно чекав смерті. Та замість того, щоб роздерти на шматки сердегу, хижак почав лащитися до нього, мов собака. Андроклес розплющив очі й, придивившись до лева, скрикнув від радощів і обняв його. В амфітеатрі глядачі отетеріли з подиву... Андроклеса помилували, і він розповів таку історію.

Це трапилося, коли Андроклес був рабом у проконсула в Африці й утік від нього через жорстокість. Довго переховувався в одній печері в пустелі. Якось у печеру забрів величезний лев. Андроклес вирішив, що йому настав кінець. Але лев і не думав нападати. Він жалібно стогнав, піднімаючи закривавлену лапу. Опам'ятавшись трохи, Андроклес помітив у лева між пазурами велику скалку. І тут раб виявив неабияку мужність. Він рішуче наблизився до скаліченого і, обережно взявши його поранену лапу, витягнув шпичака. Невдовзі раб вийшов зі свого сховища і був схоплений римськими солдатами. Сталося так, що невдовзі було спіймано й лева. І от доля звела їх... (за *О. Губком*).

Завдання:

- Знайдіть речення, ускладнені відокремленими обставинами.
- Позначте сполучники сурядності у ССР.

2. Проаналізуйте технологічні моделі уроку української мови, заповнивши таблицю (розміщена після моделей уроків).

УКРАЇНСЬКА МОВА. 10 КЛАС

Тема. Сприймання чужого мовлення. Конспектування висловлювань, що сприймаємо на слух. Тематичні виписки, тези, конспект прочитаного (художнього твору, публіцистичної та науково-публіцистичної статті).

Мета: узагальнити знання про такі способи фіксації прочитаного, як тематичні виписки, план, тези та конспект; удосконалювати вміння фіксувати зміст писемного мовлення; розвивати усне й писемне мовлення, удосконалювати навички колективної та самостійної роботи з підручником, збагачувати й уточнювати словниковий запас учнів.

Обладнання: підручник.

Перебіг уроку

- I. Повідомлення мети й завдань уроків. Мотивація навчання.
- II. Вивчення нового матеріалу та виконання вправ на закріплення вивченого.

◇ Пояснення вчителя.

Якщо аудіювання та читання є рецептивними видами діяльності, то письмо, як і говоріння, є видом продуктивним. Проте в навчальній діяльності доводиться вдаватися до таких підрізновидів письма, як аудіювання-письмо (учень слухає-сприймає та записує: план, конспект, диктант, переказ), читання-письмо (учень читає та записує: план, тези, конспект, реферат, анотацію).

У процесі підготовки відповіді на уроці, доповіді, реферату вдаються до такої форми читання-письма, як тематичні виписки. Їх роблять після читання та осмислення змісту певного розділу підручника або посібника (наукової статті, монографії тощо).

Тематичні виписки роблять відповідно до заздалегідь складеного плану або тез доповіді, реферату тощо. Найчастіше виписки оформлюють у вигляді цитат із точним посиланням на джерело.

Про механізми, що спрацьовують у процесі аудіювання та читання, ішлося раніше. Письмо має ті ж механізми, що й говоріння. Однак якщо в процесі говоріння мовець основну увагу надає змістові висловлювання (мовне оформлення здійснюється автоматично), то в процесі письма увага того, хто пише, має розподілятися між змістом та письмовим оформленням: триває наполегливий пошук адекватних змістові виражальних засобів мови, хоч правильне написання за умови відповідного рівня підготовленості також здійснюється автоматично. Результатом письма, а також його підрізновидів (аудіювання-письма та читання-письма) є тексти різної міри складності.

◇ Робота з підручником.

- 1) Виконання вправ 170, 171 (пам'ятка «Як працювати над тематичними виписками»).
- 2) Виконання вправ 174, 175 (пам'ятка «Як працювати з книгою»).
- 3) Виконання вправ 179, 180.

- III. Підбиття підсумків уроків.

◇ Бесіда.

- 1) Які наявні різновиди запису прочитаного? Від чого залежить їх вибір?

- 2) Із якою метою роблять тематичні виписки?
- 3) Який спосіб фіксації прочитаного передусє складанню тез і конспекту?
- 4) У чому полягає мета складання плану?
- 5) Що таке тези і в чому їхня відмінність від плану?
- 6) Які наявні різновиди тезування?
- 7) Яка послідовність у роботі над складанням тез прочитаного?
- 8) Що таке конспект?
- 9) У чому полягає цінність конспектування?
- 10) Які бувають конспекти?
- 11) До якого різновиду мовленнєвої діяльності слід зарахувати роботу над тематичними виписками, складанням плану, тез, конспекту?
- 12) Який механізм аудіювання-письма та читання-письма?

IV. Домашнє завдання. Параграф 2 опрацювати.

УКРАЇНСЬКА МОВА. 10 КЛАС

Тема: Основні орфограми в префіксах.

Мета: перевірити рівень набутих знань учнів з теми «Основні орфограми в префіксах», розвивати навички самостійної роботи, уміння користуватись виучуваними правилами на практиці. Удосконалювати навички роботи у творчих групах, розвивати соціальну та індивідуальну компетентність учнів. Виховувати пізнавальний інтерес учнів, мовну грамотність, інтерес до рідної мови. Тип уроку – урок-практикум.

Обладнання: корекційні завдання, таблиці, сторінки мініпідручника, презентація з завданнями.

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

II. Мотивація навчальної діяльності, повідомлення теми, мети уроку:

1. Слово вчителя:

– Понад 2400 років тому великий китайський педагог Конфуцій сказав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію».

Я хочу використати ці слова та сформувати кредо нашого уроку: коли я чую і бачу, обговорюю та роблю, я набуваю знань і навичок, стаю компетентним.

Для роботи оберемо вже знайому вам форму роботи – практикум.

- Згадаймо, що таке «практикум»?
- Які уміння й навички потрібні нам для роботи?

2. Спостереження над деформованим текстом.

Прошу вас уважно поглянути на спроектований текст, проаналізувати його та сказати, у чому причина його деформації?

В. Сухомлинський писав: *«Важко вітшукати слова, щоб не вітчутти бесмежне багатство віттінків нашої мови, прекрасні тони, що розкривають і зтворюють її неповторність».*

3. Узагальнення вчителя:

– Сьогодні, спираючись на особисті досягнення, ви будете формувати свій життєвий досвід, вирішувати пізнавальні завдання, систематизувати та закріплювати знання про основні орфограми в префіксах. Для цього кожен з вас стане активним учасником практичної групи.

III. Актуалізація набутих знань учнів:

1. Робота у творчих групах:

- 1 група – скласти логічний ланцюжок дій у процесі роботи з орфограмою;
- 2 група – скласти опорний конспект «Основні орфограми в префіксах»;
- 3 група – скласти картки «Коректори», що будуть пов'язані з темою уроку.

Під час перевірки виконаних завдань учням із інших груп можна запропонувати поставити додаткові запитання учасникам групи.

2. «Орфографічна дуель»:

– Злагоджена робота в групах дала вам змогу не тільки повторити виучуваний матеріал, а й узагальнювати. І ці вміння нам також допоможуть під час виконання наступного завдання. Як про такий різновид роботи сказав відомий французький письменник Марсель Пруст, коли його викликав на дуель безграмотний писака. Даючи свою візитну картку, він сказав Прусту:

- Надаю Вам право вибору зброї.
- Прекрасно, – відповів Пруст, – надаю перевагу орфографії. Ви вбиті.

(«Дуелянти» називають по черзі слова з орфограмами, пояснюючи їхнє написання. Вони мають право вибрати 1 учня в «секунданта»-експерта, що буде слідкувати за супротивником. Кількість слів-«пострілів» від кожного учня – 10).

3. Сторінка «Мініпідручника»:

– А тепер звернемося до сторінки мініпідручника, завдання для якої підготували вам учні 5 класу, подивимось, чи впораєтесь ви з ними. У кожного є можливість самостійно обрати завдання (учні працюють над обраними завданнями).

IV. Підсумок, рефлексія:

- Практично виконуючи завдання, що хотілося б змінити?
- Які сторінки з підручника для 10 класу для повторення ви запишете для тих, хто ще сумнівається в правильному написанні префіксів?
- Що було важким під час роботи в групах?
- Який різновид роботи найбільше сподобався?

V. Домашнє завдання (диференційовано):

- 1 група – Підготовка карток з теми «Основні орфограми в префіксах» на закріплення.
- 2 група та 3 група почнуть підготовку до нової теми, створять сторінку мініпідручника «Основні орфограми в суфіксах».

УКРАЇНСЬКА МОВА. 10 КЛАС

Тема. Основні норми української літературної вимови.

Мета: систематизувати знання про норми української орфоепії, продовжити формування орфоепічних умінь та навичок; розвивати слухову й зорову пам'ять, логічне мислення, дикцію; виховувати увагу до художнього слова та повагу до його творців.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань.

Обладнання: підручник.

Перебіг уроку

I. Повідомлення теми й мети уроку.

II. Аналіз матеріалу з метою узагальнення вивченого.

◇ Пояснення вчителя.

Літературна мова – це найдосконаліша форма загальнонародної мови, яка відзначається високим ступенем нормативності. Цим літературна мова протиставляється іншим різновидам національної мови – діалектам, жаргонам, просторіччю, які мають обмежену сферу вживання.

Існують такі різновиди мовних норм: фонетичні, лексико-фразеологічні, морфологічні, орфографічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні.

Орфоепічна норма – це мовна норма у галузі вимови й наголосу: *ходжу (не хожу), інцидент (не інцидент), одинадцять (не одинадцять); чимало пам'яток (не пам'яток)*. Орфоепічні норми складаються історично разом із формуванням національної мови, коли в життя суспільства збільшується питома вага усного мовлення. Володіння орфоепічними нормами сприяє швидшому порозумінню людей.

◇ Робота з підручником.

Опрацювання таблиці «Основні норми правильної вимови» (с. 46).

◇ Бесіда.

- 1) Що є предметом вивчення орфоепії?
- 2) Які орфоепічні норми вам відомі?
- 3) Яке значення мають орфоепічні норми?
- 4) Із яких причин їх можуть порушувати?
- 5) Які норми характерні для вимови голосних звуків?
- 6) Якими нормами визначається вимова приголосних?
- 7) Що вам відомо про особливості наголошення слів в українській мові?

III. Виконання вправ на застосування узагальнювальних правил.

◇ Робота з підручником. Виконання вправи 65, 66.

◇ Попереджувальний диктант.

Позначити в словах орфограми «Уподібнення приголосних», «Подовження пом'якшених приголосних» та «Спрощення у групах приголосних». Розповісти про особливості вимови слів з позначеними орфограмами.

Нам боротьба – святий двигун прогресу (В. Поліщук.) Гойдає темну тінь ріка – уже напасник не втіка: коротка люлька в козака, та довга шабля в козака! (М. Стельмах.) За рікою синіють оселі, сонце вислало шлях по Десні (М. Стельмах.) Чи не серце там ото упало у гарячу вечора долонь? (О. Влизько.)

◇ Вибірковий диктант.

Випишіть слова, у яких є звуки [дж], [дз], [дз']. Правильно вимовіть ці слова. Назвіть у кожному з них звуки та букви.

Відтоптався джміль на конюшні і медові відспівав жнива (Л. Талалай.) Розквітлої медунки кущик бджолу ліловим цвітом вабить

(Л. Камінецький.) І тьмяним золотом уже ренети спілі видзвонюють у київських садах (Н. Кащук.) Така дзвінка глибінь блакитні, мов розмальована емаль... (В. Кобилянський.) Лезом точеним біля річки передзвонює осока (Д. Кононенко.) Листя передзвін стих, подаленів (Я. Лесів.) Джерело в піску степовім не озветься срібним словом (Л. Боровиковський.) Дзижчить літак – розгублений комар, комаха їх величності висот (В. Коротич.) Поганий дзигар одне показує, а інше б'є. Порожній посуд здаля дзвенить (нар. творч.).

◇ Робота біля дошки.

У заздальгідь записаних на дошці словах поставте наголос. Звіртеся зі словником. Слова з подвійним наголошенням підкресліть.

Діалог, виразний, глядач, оглядач, кілометр, сантиметр, апостроф, дефіс, арахіс, читання, питання, заслання, вигнання, Євангеліє, вимова, помилка, кулінарія, асиметрія, черговий, олень, черга, волошковий, простий, диспансер, ведмедиця.

IV. Підбиття підсумків уроку.

V. Домашнє завдання. § 5, вправа 71, 72.

Схема аналізу технологічної моделі уроку

Структурний елемент уроку	Технологія уроку		Технологічний коментар
	діяльність учителя	діяльність учнів	
О			
А			
Пн			
Ф			
У			
С			
К			
Кр			
П			
ВИСНОВКИ (звернути увагу на формулювання мети, передбачити результативність уроку).			

Створюючи технологічну модель уроку, його основні етапи (макроструктура) доцільно занести до першої графі й позначати так:

- організаційний момент (початок уроку) – (О);
- актуалізація потрібних знань: теоретичних відомостей, способів виконання дій і життєвого досвіду учнів (активізація потрібного навчального досвіду – (А);
- пояснення нового матеріалу та способів виконання дій – (Пн);
- формування знань, умінь і способів виконання дій (формування нового навчального досвіду) – (Ф);
- узагальнення – (У) і систематизація – (С) набутого навчального досвіду;
- контроль – (К) і корекція – (Кр) набутих знань, умінь і способів виконання дій (набутого навчального досвіду);
- підсумки уроку – (П).

3. До аналізованих уроків доберіть вправи та завдання для рефлексії. Учні повинні оцінити свою активність на занятті, корисність і цікавість нової інформації, форм подання знань, захопливість уроку, колективну роботу.

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.
3. Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с
4. *Практикум з методики навчання української мови* / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
5. *Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс* : посібник для студентів / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2011. 366 с.

ІНСТРУМЕНТИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири та впливати на їхні емоції засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;

- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток у системі освіти з високим рівнем автономії.

Теоретичний блок

1. Познайомтеся з рекомендаціями для дистанційного навчання. Проілюструйте окремі моменти прикладами з власного життя або знайомих.

1. Як має бути організовано дистанційне навчання?

Що мав зробити заклад освіти в межах організації дистанційного навчання:

- визначити форми організації освітнього процесу під час дистанційного навчання (навчальні заняття, консультації, вебінари, онлайн-форуми, віртуальні екскурсії тощо);
- обрати та схвалити конкретні електронні освітні платформи, онлайн-сервіси та інструменти, за допомогою яких організовано освітній процес під час дистанційного навчання.

Водночас педагогічні працівники обирають форми, методи й засоби дистанційного навчання, визначають, у синхронному чи асинхронному режимі проводити конкретне навчальне заняття.

Зверніть увагу, що не менше 30% навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу освіти, організовують у синхронному режимі – під час якого вчитель та учні одночасно взаємодіють та комунікують між собою в електронному освітньому середовищі (зазвичай, онлайн-уроки). А 70% навчального часу здійснюється взаємодія в асинхронному режимі, тобто із затримкою у часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо.

Під час дистанційного навчання має бути забезпечена регулярна взаємодія вчителя з учнями та батьками.

Під час дистанційного навчання батьки повинні сприяти виконанню дитиною освітньої та навчальних програм, досягненню передбачених ними результатів навчання, реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, дбати про фізичне та психічне здоров'я дітей,

формувати у них навички здорового способу життя, а також сприяти дотриманню учнями академічної доброчесності.

Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти; Лист МОН від 02.11.2020 № 1/9-609 Щодо організації дистанційного навчання.

2. Що таке асинхронний і синхронний режим навчання?

Асинхронний режим – це взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, що здійснюється з затримкою в часі, у процесі якої застосовують інтерактивні освітні платформи, електронна пошта, форуми, соціальні мережі тощо.

Для організації навчання в асинхронному режимі вчитель надає учням для опрацювання різноманітні навчальні матеріали (відео та аудіо, презентації, віртуальні музеї та бібліотеки тощо) і завдання для перевірки й оцінювання знань. Учні вивчають та виконують завдання у зручний для себе час, у власному темпі та комунікують із учителем різними способами.

Синхронний режим – це взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відеоконференції. Інакше кажучи, це безпосередня взаємодія вчителя та учнів у режимі реального часу під час відеозв'язку – «прямий ефір». Учні бачать і чують свого педагога й можуть одразу поставити запитання, коли щось незрозуміло. Зазвичай – це онлайн-уроки. Нагадуємо, що не менше 30% навчального часу організовують у синхронному режимі.

3. Чи повинен учитель проводити онлайн-уроки?

Так, це обов'язок учителя. Дистанційне навчання запроваджують наказом по закладу освіти, де мають бути визначені його складники саме в цьому закладі освіти та передбачені як синхронний, так і асинхронний режим проведення занять.

У синхронному режимі організовують не менше 30% навчального часу, передбаченого освітньою програмою закладу, решта навчального часу може реалізуватися в асинхронному режимі.

МОН рекомендує використовувати змішаний підхід, який може допомогти вчителю об'єднати переваги синхронного та асинхронного режимів, навчання в режимах онлайн та офлайн. Унаслідок, із одного боку, учні зможуть дотримуватися більш-менш звичного для них розкладу, а з іншого – не будуть перевантажені онлайн-присутністю.

4. Якою має бути тривалість онлайн-уроків?

Досвід показує (і це враховано у Методичних рекомендаціях МОН), що викладання навчального матеріалу під час суцільного відеоуроку тривалістю 35–40 хвилин є неефективним, адже учень втомлюється і перестає сприймати інформацію. Саме тому тривалість онлайн-уроку має бути меншою, аніж звичайний очний урок.

Наявні певні вимоги, скільки часу діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку, щоб не завдавати шкоди здоров'ю. Ці вимоги сформульовані, зокрема, у новому Санітарному регламенті:

- для учнів 1 класів – не більше 10 хвилин;
- для учнів 2 – 4 класів – не більше 15 хвилин;
- для учнів 5 – 7 класів – не більше 20 хвилин;
- для учнів 8 – 9 класів – 20 – 25 хвилин.

За умови «подвійних» навчальних занять для учнів 10–11(12) класів – не більше 25–30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15–20 хвилин на другому навчальному занятті.

Також під час онлайн-уроку, коли діти нерухомо сидять біля екрана, учитель має не забувати про чергування розумової активності з фізичною, пропонуючи учням руханки та ігри, проводячи гімнастику для очей.

5. На яких платформах (сервісах) має бути організоване дистанційне навчання?

Електронні освітні платформи, онлайн-сервіси та інструменти, за допомогою яких організують освітній процес під час дистанційного навчання, обирає та схвалює педагогічна рада закладу освіти. Рекомендуємо педагогам обирати для дистанційного навчання одну або дві освітні платформи. Це полегшить учням, учителям та батькам організацію навчання та користування відповідними електронними ресурсами.

Акцентуємо на корисності та зручності G Suite for Education (це Google Classroom, Google Meet та набір інших інструментів) – безкоштовного пакету хмарного програмного забезпечення та цифрових інструментів від компанії Google для організації дистанційного навчання.

А з детальним описом того, як саме використовувати цю освітню платформу, можна дізнатися з онлайн-курсу, який за ініціативи освітнього омбудсмена та підтримки Google-Україна реалізувала Академія цифрового розвитку.

6. Учитель та/або директор школи відмовляє в проведенні онлайн-навчання, мотивуючи це тим, що у вчителів старі телефони та комп'ютери або їх узагалі немає. Що робити?

Зверніться письмово до директора школи і нагадайте, що засновник закладу освіти, відповідно до Положення, має організувати системо-технічне забезпечення дистанційного навчання в закладі освіти, а керівник закладу в межах його повноважень може приймати рішення про надання педагогічним працівникам персональних комп'ютерів у тимчасове користування.

Таке рішення може бути прийняте, якщо карантин або інші надзвичайні обставини внаслідок чого відвідування закладу освіти і педагогічний працівник не може використовувати для організації дистанційного навчання технічне забезпечення закладу освіти і водночас у нього немає власної комп'ютерної техніки.

7. Що робити, якщо немає онлайн-уроків?

Перший крок – це поговорити з класним керівником або вчителем, щоб з'ясувати причини, чому не проводять онлайн-уроки. Якщо через те, що у вчителя немає комп'ютерної техніки чи Інтернету, просимо ознайомитися з попереднім роз'ясненням. Якщо вчитель відмовляється від комунікації, не пояснює причину, і ситуація з проведенням онлайн-уроків після розмови не змінилася – зверніться до керівника закладу освіти. А якщо директор не відреагував на ваші прохання та заяви – зверніться до відповідного управління (департаменту, відділу) освіти.

8. Як будуть оцінювати учнів під час дистанційного навчання?

Оцінювання результатів навчання учнів може здійснюватися очно або дистанційно, у синхронному або асинхронному режимі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, відеоконференцзв'язку та має здійснюватися з дотриманням вимог академічної доброчесності (абзаци 2–3, частина 8 розділу I Положення, лист МОН від 02.11.2020 № 1/9-609 Щодо організації дистанційного навчання). Результати оцінювання фіксують у класних журналах (електронних або друкованих).

Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу освіти. Заклад освіти має право визначити власні підходи до контролю та оцінювання результатів

навчання учнів, а також визначити терміни проведення та оцінювання підсумкових контрольних робіт для учнів, які не мали технічної змоги пройти онлайнове навчання та оцінювання (Методичні рекомендації МОН щодо організації дистанційного навчання).

9. Як отримати інформацію про успішність учня під час дистанційного навчання?

Перш за все порадьте батькам поговорити зі своєю дитиною. Нехай запитає, чи перевіряє та виставляє вчитель оцінки за виконані роботи. Якщо вчитель використовує для дистанційного навчання освітні платформи, наприклад, Google Classroom, він може виставляти там оцінки за всі надіслані роботи. Попросіть дитину зайти на Google Classroom і показати батькам, які оцінки та коментарі залишав педагог. Якщо вчитель проводить дистанційне навчання іншими способами – батьки можуть звернутися до класного керівника із проханням повідомити оцінки дитини.

Якщо у закладі освіти використовують електронний журнал та щоденник, у них виставляють оцінки. Доступ до електронного щоденника повинні мати як учні, так і батьки.

Заклад освіти може під'єднатися до Державного безкоштовного електронного щоденника та журналу.

10. Чи правомірно, що вчителі дають завдання у вайбері, діти його виконують, учитель перевіряє і телефонує тим, хто виконав погано?

Це не зовсім правомірно. Адже не менше 30% навчального часу має бути організоване у синхронному режимі. Тобто вчитель обов'язково має проводити онлайн-уроки, безпосередньо взаємодіяти з учнями. Надсилання завдань у вайбер та їхня перевірка – це лише один невеликий елемент асинхронного режиму дистанційного навчання. Учитель має не просто давати учневі завдання і перевіряти їх, а й пояснювати навчальний матеріал, ділитися корисними навчальними матеріалами для кращого засвоєння учнями теми уроку. Також педагог має приділяти свою увагу не тільки тим учням, які виконують завдання погано, а всім учням без винятку. Адже учні, які виконали завдання успішно, також потребують уваги вчителя, його похвали. Відсутність комунікації демотивує учнів.

11. Учитель не виходить на зв'язок, дистанційне навчання не реалізується. Що робити?

Якщо дистанційне навчання з певного предмету не проводиться – зверніться до класного керівника, щоб з'ясувати причини. Якщо вони викликані відсутністю комп'ютерної техніки чи зв'язку, просимо ознайомитися з попереднім роз'ясненням. Якщо вчитель продовжує не виходити на зв'язок і не пояснює причину – зверніться з заявою до керівника закладу освіти. Якщо сам керівник закладу не реагує на ваше звернення – зверніться до місцевого управління/департаменту освіти.

12. Скільки може тривати онлайн-навчання перед комп'ютером (ноутбуком) чи телефоном дітей різного віку? Чи повинна бути перерва під час дистанційного навчання?

Звичайно, що перерва має бути. Якщо вчитель проводить онлайн-урок, він має чергувати різновиди навчальної діяльності, організовуючи під час уроку гімнастику для очей та для профілактики статичної втоми. Новий Санітарний регламент визначає такі вимоги щодо того, скільки часу діти різного віку можуть безперервно працювати з технічними засобами під час уроку:

- для учнів 1 класів – не більше 10 хвилин;
- для учнів 2 – 4 класів – не більше 15 хвилин;
- для учнів 5 – 7 класів – не більше 20 хвилин;
- для учнів 8 – 9 класів – 20 – 25 хвилин.

За умови «подвійних» навчальних занять для учнів 10–11(12) класів – не більше 25 – 30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15 – 20 хвилин на другому навчальному занятті.

Коли вчитель планує навантаження кожного уроку, він має враховувати, що самостійно учень опрацює матеріал довше, аніж якби він слухав пояснення вчителя. Тому важливо, щоб учитель оптимізував тематичне планування, вилучав несуттєві фрагменти, комбінував матеріал кількох тем в одну.

13. Яка специфіка дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами?

Під час дистанційного навчання учнів із особливими освітніми потребами має бути врахована індивідуальна програма розвитку. Залежно від особливих потреб може бути передбачене залучення допоміжних технологій дистанційного навчання (озвучування даних з екрану, голосове введення тексту, субтитри, клавіатура зі

спеціальними можливостями тощо) з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів дитини.

Освітній процес під час дистанційного навчання осіб з особливими освітніми потребами забезпечують за участі асистента вчителя та/або асистента учня, проводять додаткові психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття з урахуванням індивідуальної програми розвитку.

Якщо учні з особливими освітніми потребами через стан здоров'я, відсутність або обмежений доступ до Інтернету, технічних засобів навчання не можуть взяти участь у синхронному режимі – треба використовувати доступні засоби комунікації: телефонний, поштовий зв'язок тощо.

Якщо під час надзвичайних обставин для осіб з особливими освітніми потребами, зважаючи на порушення або інші особливості їхнього розвитку, не може бути проведено оцінювання результатів навчання з використанням технологій дистанційного навчання, таке оцінювання може здійснюватися очно після завершення/послаблення карантинних або інших обмежень (у межах навчального року або до початку нового навчального року).

14. У сім'ї немає ноутбука (сучасного телефона) та/або швидкісного зв'язку. Як має здійснюватися дистанційне навчання?

Для учнів, які не можуть взяти участь у синхронному режимі взаємодії з поважних причин (стан здоров'я, відсутність доступу або обмежений доступ до мережі Інтернет та/або технічних засобів навчання, зокрема дітей із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, багатодітних, малозабезпечених сімей тощо), заклад освіти забезпечує використання інших засобів комунікації, доступних для учнів (телефонний, поштовий зв'язок тощо).

15. Як перевести дитину на дистанційне навчання не лише під час локдауну, а на весь навчальний рік?

Дистанційна форма здобуття освіти залишається добровільною, тобто винятково за бажанням учнів та їхніх батьків, і таку можливість має будь-який учень для реалізації індивідуальної освітньої траєкторії.

Для того, щоб перевести дитину на дистанційну форму здобуття освіти, один із батьків має подати заяву керівникові закладу освіти, який надає освітні послуги саме за дистанційною формою здобуття освіти. Оскільки не в усіх закладах можна здобувати освіту за

дистанційною формою, дізнатися про ці заклади освіти можна у відповідному управлінні (департаменті) освіти.

Якщо є обставини, що об'єктивно внеможливають особисте подання заяви, можна подавати скановану копію або фотокопію заяви будь-якими засобами зв'язку (факсом, електронною поштою тощо). У заяві має бути інформація про те, чи є в учня умови для дистанційного навчання в синхронному та асинхронному режимах, зокрема, доступ до Мережі, персональний комп'ютер (із можливістю використання засобів аудіо-, відеоконференцзв'язку).

Зарахування (переведення) на дистанційну форму здобуття освіти здійснюють згідно з наказом керівника закладу освіти, найчастіше, до початку навчального року або семестру (триместру) навчання.

16. Учитель не володіє сучасними технологіями й через це не проводить дистанційне навчання. Що робити?

Педагогічний працівник зобов'язаний опановувати цифрові компетенції, бо це вимога часу. Учителеві постійно треба шукати можливості для навчання (курси, вебінари, посібники в різних форматах тощо). Наразі можливостей розвивати свої цифрові навички чимало. Керівник закладу освіти має цьому посприяти. Тому зверніться до класного керівника та директора закладу освіти і поясніть ситуацію. Хоча вчитель вже давно мав розпочати навчання з опанування технологій. А поки конкретний педагог навчається, адміністрація закладу має запропонувати альтернативні варіанти проведення дистанційного навчання.

17. Чи можна учневі записувати онлайн-урок із учителем? Чи можна просити в учителя записувати онлайнві уроки й надавати до них доступ батькам, бо дитина одна вдома і не може сама увімкнути та налаштувати ноутбук?

Асинхронний режим навчання передбачає, що вчитель може записати онлайнвий урок та надавати його учням для опрацювання. Якщо учень бажає записати онлайн-урок, він має попередити про це вчителя.

Варто знати й суворо дотримуватися вимог закону про те, що не припустимим є збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, окрім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки,

економічного добробуту та прав людини (стаття 32 Конституції України). Запис уроку є певним збиранням інформації про особу. Але якщо під час онлайн-уроку особа, яка обіймає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень, здійснює протиправні дії, запис допускається без її дозволу за умови, що зйомки спрямовані на захист прав людини.

Відповідно до статті 307 Цивільного кодексу України, фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. Згода особи на знімання її на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку можлива (згода за замовчуванням), якщо зйомки проводять відкрито на вулиці, на зборах, конференціях, мітингах та інших заходах публічного характеру.

Тому учень та/або батьки мають попередити вчителя про запис онлайн-уроку.

19. Чим дистанційне навчання відрізняється від сімейного навчання та екстернату?

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Тобто під час дистанційної освіти вчитель постійно комунікує з учнями, проводить онлайн-уроки, взаємодіє з учнем в асинхронному режимі.

Сімейна (домашня) форма здобуття освіти – це спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присвоєння освітніх кваліфікацій здійснюють відповідно до законодавства (частина 7, стаття 9 Закону України «Про освіту»). Тобто в сімейній формі здобуття освіти саме батьки організовують освітній процес дитини та несуть відповідальність за здобуття дитиною освіти й рівень її знань.

Екстернатна форма здобуття освіти (екстернат) – це спосіб організації навчання здобувачів освіти, за яким освітню програму здобувач засвоює повністю самостійно, а оцінювання результатів

навчання та присвоєння освітньої кваліфікації здійснюють відповідно до законодавства (частина 6, стаття 9 Закону України «Про освіту»). Тобто учень вивчає всю програму самостійно, звільняючись від шкільних занять, але зобов'язаний підтверджувати рівень своїх знань на певному рівні освіти.

20. Дитині важко навчатися дистанційно, не сприймає інформацію, губиться увага. Що робити?

Дистанційне навчання є викликом як для тих, хто навчає, так і для учнів. Тривале перебування перед екранами гаджетів підвищує втому та розфокусовує увагу, адже така діяльність не властива дитячому вікові. Тому втрата уважності під час уроку може бути нормою.

Під час дистанційного навчання дитини батькам насамперед потрібно розуміти, що дитина може не мати жодних проблем із увагою, а просто перевтомлюватися від онлайн-уроків, самостійного опрацювання матеріалу та постійної роботи з гаджетами. Тому цю проблему варто розв'язувати за допомогою організаційних рішень.

Ми підготували для вас декілька порад про те, як допомогти дитині організувати навчальний процес удома:

1. Плануйте день та слідкуйте за дотриманням режиму дня. Якщо у школі є фіксований розпис уроків, які потребують увімкнення у чітко визначений час – роздрукуйте цей розпис, щоб він був у дитини перед очима. Якщо в закладі освіти немає чіткого розпису під час дистанційного навчання – розробіть його для дитини самостійно.
2. Оберіть разом із учнем одяг для «роботи». Так званий «дрес-код» допоможе дитині «увійти в роль учня» та зосередитися на роботі.
3. Організуйте робоче місце. Воно має гарно освітлюватися (за можливості – денним світлом), бути зручним та обладнаним необхідною технікою.
4. Чергуйте періоди навчання та відпочинку. Зауважте, ми звикли відпочивати з використанням гаджетів, проте під час дистанційного навчання такий відпочинок не є зміною діяльності: очі не відпочивають від монітору, а мозок від обробки інформації. Також пам'ятайте про необхідність фізичної активності. Прогулянки на свіжому повітрі, танці та руханка під час перерв стануть помічниками для відпочинку тіла й психіки дитини.

5. Розробіть систему заохочень. Складіть разом зі своєю дитиною своєрідний перелік заохочень за успіхи в навчанні. Не радимо мотивувати учня фінансовими винагородами. Ліпше – враженнями: переглядом кіно вдома, читанням книг, прогулянками до парку, відвідинами ковзанки тощо. Такий список можна намалювати чи створити в графічному редакторі та повісити в робочому куточку.
6. Ще однією формою підтримки мотивації дитини до навчання є постійна фіксація успіхів у навчанні. Наприклад, учень отримав високу оцінку за домашнє завдання, уважно вислухав нову тему від учителя чи прочитав параграф із новим матеріалом: це треба обов'язково відзначити, створюючи своєрідний «шлях до успіху». Таке відстеження батьками дитячих успіхів допоможе дитині відчувати свій прогрес та прагнути більшого.

Практичний блок

1. Перегляньте відео «Форми вираження наказового способу дієслів» (11 клас) за покликанням: <https://www.youtube.com/watch?v=xdMKIRww9mg>. Проаналізуйте зміст презентації, різновиди роботи. Продумайте Ваші рекомендації.
2. Перегляньте відео «Ступені порівняння прикметників» (11 клас) за покликанням у вільному інтернетному доступі: <https://www.youtube.com/watch?v=CxEkCAqy8rU>. Проаналізуйте зміст презентації, різновиди роботи. Продумайте Ваші рекомендації.

План аналізу

1. Тема й мета уроку.
2. Зміст уроку.
3. Принципи навчання.
4. Методи, прийоми й засоби навчання.
5. Підходи до навчання.
6. Висновки та пропозиції.

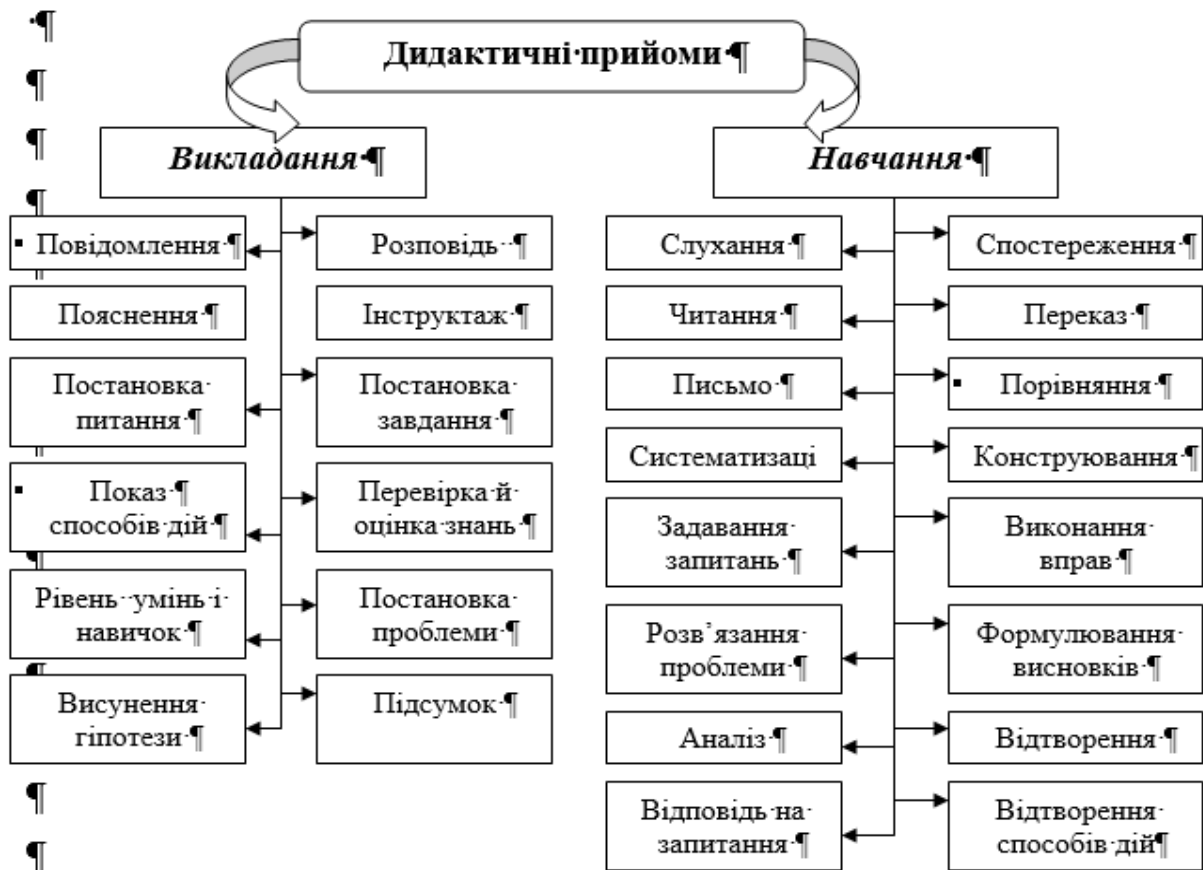
Принципи навчання

Загальнодидактичні		Лінгводидактичні	
Традиційні	Сучасні	Загальнометодичні	Специфічні (рівневі)
<ul style="list-style-type: none"> • науковість • систематичність • послідовність • наступність • перспективність • зв'язок теорії з практикою • наочність • доступність • зв'язок навчання з вихованням та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • гуманізація • гуманітаризація • єдність національного і загальнолюдського • розвивальний характер навчання • співтворчість • індивідуалізація та диференціація • оптимізація та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> • взаємозалежність мови і мислення • екстралінгвістичний • функціональний • міжпредметного та внутріпредметного зв'язку • зв'язок навчання двох (кількох) мов • нормативно-стилістичний • історичний • взаємозалежність усного і писемного мовлення 	<ul style="list-style-type: none"> • зв'язок вивчення мови з мовленнєвою діяльністю • вивчення морфології на синтаксичній основі • зв'язок навчання пунктуації і виразного читання • зіставлення звуків і букв • лексико-синтаксичний • структурно-семантичний • структурно-словотворчий • парадигматичний • інтонаційний

Класифікація методів навчання (за О. Біляєвим)
(за способом взаємодії вчителя й учнів)

Проаналізуйте один (на вибір) онлайн-ресурс із вивчення української мови

№	Назва
1.	Національна платформа з вивчення української мови Міністерства культури та інформаційної політики України Матеріали на платформі підійдуть носіям мови й тим, хто зовсім її не знає, але хоче вивчити.
2.	Український інститут розвитку освіти Курси української мови, розміщені у вільному доступі на освітній платформі «Юнісеф для дошкільнят, молодших школярів та старшокласників»
3.	Мовна майстерня «Слово на нОво»
4.	Освітня платформа «Є-мова» Повний курс початкового рівня «Українська за 27 уроків» з відео, тестами та завданнями (участь безкоштовна).
5.	Мінікурс з української мови на SWEET.TV Пізнавальні відео від філолога (участь безкоштовна).
6.	Безкоштовні курси української мови – YouTube Підвищення загального рівня володіння державною мовою громадянами України.
7.	Тренажер з правопису української мови Поєднує теоретичні положення й практичні завдання, сприяє засвоєнню граматики української мови й удосконаленню правописних навичок. Матеріали містять різноманітну пізнавальну інформацію.
8.	Платформа для вивчення мов Duolingo Пропонує курс української мови з нуля
9.	Проект «Єдині» ГО «Навчай українською!» Онлайн-навчання української мови.
10.	Український розмовний клуб з Зоряною Гуцуляк Віртуальний салон для спілкування та вдосконалення ділової української мови для професіоналів, для яких українська не є рідною. Ініціатор розмовного клубу – Зоряна Гуцуляк, співзасновник та керівник проектів Gutsulyak.Studio.
11.	Новий проект письменниці Марії Дружко «Мовонька для тих, хто хоче насолоджуватися найпопулярнішою у сучасному світі мовою».
12.	Онлайнний курс «Українська мова» від освітнього проєкту «Education Era»
13.	Онлайн-курс «МовиТІ»

3. Освітній проєкт «На Урок» презентував новий освітній чат на основі ChatGPT, який дає можливість «поспілкуватися» з відомою особистістю минулого і сучасності. Це перший освітній чат українською мовою, створений на основі штучного інтелекту. Як відзначають його розробники, інструмент учить культури спілкування, чіткого формулювання думок та запитань, а також критичного мислення. Адже ідея полягає в тому, що користувач може поставити запитання видатним діячам політики, науки та культури сучасності та минулого й використати отримані відповіді в підготовці до уроків. Однак отримані відповіді рекомендують перевіряти на достовірність, адже вони можуть містити неточності.

Поставте кілька запитань мовного змісту. Порівняйте відповіді ChatGPT із власними. Яких висновків дійшли про застосування штучного інтелекту під час вивчення української мови.

4. Розробіть презентацію для дистанційного формату навчання учнів 10 класу (етап – пояснення вчителя) – тема за вибором студента.
1. Утвердження лексичної норми в словниках української мови.
  2. Наголос. Основні правила наголошування слів.
  3. Написання *не*, *ні* з різними частинами мови.
  4. Морфологічна норма. Морфологічна помилка.
  5. Правопис префіксів.
  6. Особистість мовця. Риси вправного співрозмовника.
5. Учні запропонували ШІ візуалізувати службові частини мови. Перегляньте зображення, «розгадайте» його зміст, обґрунтуйте логіку мислення ШІ.

прийменник (III)

сполучник (III)

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Биков В. Ю. *Дистанційне навчання. Енциклопедія освіти*. Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. *Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні* (затверджено Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р.). URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
4. *Світовий досвід розвитку дистанційних форм освіти у вітчизняному контексті. Аналітична записка.* URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/svitoviy-dosvid-rozvitku-distanciynikh-form-osviti-u10>.
5. Яценко Е., Левандовська І. Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*. 2021. Вип. 1 (1). С. 124–134.

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ПІДРУЧНИКІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (10–11 кл.)

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху, професійних прав і обов'язків;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- дотримання етичних принципів.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність планувати, організовувати, здійснювати і презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток.

Теоретичний блок

1. Яку навчальну книжку можна назвати підручником?
2. Які функції підручника?
3. Із яких компонентів складається підручник?
4. Яким вимогам повинен відповідати сучасний підручник?
5. Яким на сьогодні має бути підручник: паперовим, цифровим або змішаним.
6. Доведіть або спростуйте думку: *«Підручник вже давно не є просто механістичною «сумою знань». Він, насамперед, покликаний сприяти розвитку системи мислення, розвивати компетентності тощо. Підручник не просто вчить мислити. Він має бути сформований як відкрита система, що спонукає учнів у кожному завданні спрямовувати свої пізнавальні зусилля назовні. Тобто ці завдання мають виштовхувати учня буквально кожного уроку за межі підручника».*

Практичний блок

1. Прочитайте методичний коментар. Проаналізуйте підручник для 10–11 класу (за вибором) за планом у вигляді презентації:

Електронні версії оригінальних макетів підручників наявні у вільному доступі в електронній бібліотеці Інституту модернізації змісту освіти за посиланням: lib.imzo.gov.ua. Онлайн-презентації авторських концепцій підручників на youtube-сторінці ІМЗО: <https://www.youtube.com/channel/UCb99utEiwpGkESp19mxAfdg>

Методичний коментар

Принципи побудови шкільних підручників

Шкільний підручник – це спеціальна навчальна книга, у якій виклададені основи знань із української мови на рівні сучасних досягнень науки й культури відповідно до освітніх стандартів і програм. Підручник є важливим засобом самовдосконалення учня, формування його мовної картини світу.

В основі побудови підручника лежать загальнодидактичні принципи, зокрема науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспективності, зв'язку теорії з практикою, наочності, доступності, свідомості та ін., що забезпечує процес навчання й успішного засвоєння учнями навчального матеріалу, формування мовленнєвих умінь і навичок. Принципи функціують не ізольовано, а в органічному взаємозв'язку, доповнюючи й зумовлюючи один одного.

Переорієнтація освіти на відродження духовності народу, на особистість учня вимагає організувати навчання рідної мови з урахуванням ще й таких принципів, як гуманізація та гуманітаризація; єдність національного та загальнолюдського; розвивальний характер навчання; співтворчість, співробітництво; індивідуалізація та диференціація; оптимізація, відкритість і динамічність системи. Висуває низку серйозних вимог до змісту сучасних підручників із української мови.

Основними функціями підручника є: інформаційна (за допомогою підручника учні опановують новий матеріал, повторюють вивчене раніше); систематизувальна (відомості з предмета представлені у вигляді певної системи); трансформувальна (підручник сприяє трансформації знань учнів у стійкі вміння й навички учнів); виховна (матеріали підручника мають значний виховний потенціал, дидактичний матеріал сприяє формуванню в учнів любові до своєї країни, її мови, вихованню найкращих моральних якостей).

Наступною важливою функцією підручника з мови є розвивальна, яка полягає насамперед у розвитку мислення учнів, їхніх творчих здібностей, мовного чуття й реалізується імпліцитно, у доборі матеріалу, системі завдань, що поступово ускладнюються від репродуктивних до креативних.

Сучасні підручники виконують культурологічну функцію, оскільки підручник із української мови – дієвий засіб залучення учнів до культурної спадщини українців. Культурологічна функція реалізується у двох напрямках:

- навчання української мови в контексті української культури;
- пізнання української культури у взаємодії з культурами інших народів.

Рефлексивно-корекційна функція підручника реалізована за допомогою вправ і завдань, тестів для самоперевірки учнів.

Підручник і програма мають спільну систему фактів, послідовність їхнього викладу. Однак у підручнику, на відміну від програми, подані визначення мовних явищ, уточнено зміст понять, які вивчають. Особливої уваги авторів вимагає метамова підручника, що повинна відповідати таким критеріям, як-от: науковість, доступність, актуальність, емоційність, чіткість, послідовність.

Підручник визначає обсяг мовних відомостей із конкретних тем, містить вправи для закріплення знань, формування мовленнєвих, мовних умінь і навичок. Методично обґрунтована послідовність цих вправ сприяє формуванню мовної особистості учня.

Традиційно підручник містить такі структурні компоненти, як-от: теоретичні відомості про мову у вигляді текстів і позатекстові компоненти; апарат організації роботи (питання, завдання); ілюстративний матеріал і апарат орієнтації (зміст, заголовки, позначки тощо).

Підручники з української мови для старших класів диференційовані залежно від профільного спрямування школи (класу): для загальноосвітніх шкіл, для поглибленого вивчення української мови, для шкіл (класів) нефілологічного профілю тощо.

Для учнів, які вивчають предмет поглиблено, мова – одночасно предмет вивчення й засіб навчання. Це зумовлює зміст і побудову відповідного підручника, що повинен містити розширені відомості з загального мовознавства, послідовну реалізацію принципу історизму через уведення методично адаптованих, доступних для учнів історичних, етимологічних довідок, упровадження завдань пошуково-

дослідницького характеру, що формують уміння самостійно здобувати знання, працювати з науковою й довідковою літературою, стимулюють інтерес до слова, сприяють розвиткові в старшокласників гуманітарного мислення.

У школах (класах) нефілологічного профілю українська мова – засіб оволодіння іншими предметами, а також засіб здобуття професійних знань у середніх спеціальних і вищих закладах освіти. Це визначає мету підручника для старших класів нефілологічного профілю: дати учням необхідні знання про українську мову, її ресурси, красу й багатство, структуру, форми реалізації; ознайомити їх із основами культури мовлення, імперативними нормами літературної мови; викласти основи ораторського мистецтва, дати уявлення про мовлення як засіб ефективного спілкування; сформувані вміння й навички ділового спілкування.

План аналізу підручника

1. Вихідні дані підручника.
2. Компетентнісна зорієнтованість змісту підручника реалізовано в змісті завдань, які передбачають формування не лише знань, а й способів діяльності, здатності застосовувати вивчене в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, наприклад...
3. Реалізація діяльнісного підходу, зокрема через систему завдань, проблемних ситуацій, які спонукають до активної діяльності кожного учня на уроці й водночас до свідомої самостійної роботи, наприклад...
4. Навести приклади вправ за логічно-смісловим призначенням: репродуктивного характеру, які спрямовані на запам'ятовування навчального матеріалу і його відтворення (*прочитай, спиши, випиши, розглянь, зверни увагу, пригадай, запиши за зразком, запам'ятай* тощо). – продуктивного характеру, які заперечують розвиток творчого потенціалу учнів (*опиши, уяви, склади розповідь, напиши твір, подумай і скажи* тощо); – репродуктивні з елементами творчості, або конструктивні (*добери потрібні слова, порівняй, удоскональ тексти, дійди висновку, поясни, зістав, спиши, розкриваючи дужки* тощо).
5. Навести приклади вправ із вивчення мовленнєвих жанрів у підручнику з метою організації процесу засвоєння знань, самоперевірки, забезпеченні мотивації навчальної діяльності, активізації творчої ініціативи учнів.

6. Як рукопис орієнтує вчителя на залучення учнів до всіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма?
7. Довідкові матеріали підручника, наприклад, термінологічний словник наприкінці підручника, схеми синтаксичного розбору, узагальнювальні таблиці.
8. Недоліки, побажання, висновки.

Методичний коментар

У чинній шкільній програмі «Українська мова» для учнів 10–11 класів модернізовано зміст мовленнєвої змістової лінії й уведено для вивчення мовленнєві жанри (МЖ). Чинні підручники української мови для 10 класу побудовані на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого й діяльнісного підходів й містять систему роботи над активізацією мовленнєвих жанрів у мовленнєвій практиці учнів на уроках української мови.

Найбільш обґрунтованим вважатимемо поділ жанрів за комунікативною метою (автор – Т. Шмельова) на інформаційні (у яких мовець передає інформацію слухачеві), фатичні, або ж діалогічні, (суть спілкування полягає в налагодженні, підтримуванні, регулюванні й завершенні контакту), етикетні (мета їх полягає у здійсненні в соціальній сфері особливої події, вчинку, передбаченого етикетом цього соціуму), оцінювальні (у них мовець/мовці висловлюють своє оцінне ставлення до людини, явища, предмета, події, вчинку тощо) й імперативні (висловлення волі, спонукання, бажання тощо).

У чинній програмі з української мови (рівень стандарту) вперше передбачено вивчення МЖ на окремих уроках. Зокрема, заявлені жанри представлення, пояснення, інструкція, повідомлення, бесіда, телефонна розмова, лист, похвала, осуд, рецензія, характеристика, привітання й вибачення. Під час цих уроків необхідно спрямувати роботу на ознайомлення із суттю МЖ, життєвою доцільністю, структурою його й особливостями мовного оформлення. На закріплення пропонуємо учням ситуації, у яких цей жанр доцільно застосувати. Корисними вважаємо завдання на пошук найбільш відповідного жанру для конкретної ситуації, обґрунтування вибору МЖ, коригування змістового наповнення й мовного вираження.

Виокремлюють такі *інформаційні мовленнєві жанри*: лекція, доповідь, повідомлення, пояснення, інструкція, представлення та ін.

Термін «фатичний» походить від грецького «*φάτος*» (сказаний). Одним із перших дослідників фатики вважають Дж. Остіна.

Мета *фатичних жанрів* – налагодження контакту (інтеракції); підтримування та припинення контакту: бесіда, телефонна розмова, листування, комплімент, порада.

Мета *оцінювальних жанрів* – формування ціннісних орієнтацій, ціннісного ставлення учнів до себе, до всього, що їх оточує, стимулювання прагнення до самовдосконалення й розвитку: похвала, осуд, рецензія, характеристика та ін.

Етикетні МЖ – це жанри, регламентовані правилами поведінки, прийнятими в конкретному суспільстві. До етикетних зараховують МЖ вітання, знайомлення, привітання, прощання, запрошення, вибачення, прохання, утішання тощо.

Приклад експертного висновку на електронну версію оригінал-макета (або рукопису) підручника

«Українська мова» підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автори Новосьолова В., Бондаренко Н.)

Структура, зміст, методи роботи зі шкільними підручниками розкривають дидактичні принципи педагога: серйозні вимоги до школяра, урахування його інтересів і можливостей, продуманість усього процесу класної й домашньої роботи з підручником, відбір з наукової системи найнеобхіднішого й т. ін.

Сучасна дидактична позиція обґрунтовує роль учнів як суб'єктів навчання, які беруть участь в отриманні знань самостійно, у їхній творчій переробці та використанні. Сучасний підручник має забезпечувати ті структурні компоненти, які стимулюють активну пізнавальну діяльність учнів. Таке поєднання елементів власне підручника (систематичне викладання основ наук), робочої книги (запитання, завдання, проблемні настанови), збірника навчальних матеріалів й елементів довідника (покажчики, таблиці, словники) забезпечить ефективний результат навчального процесу.

Саме таке гармонійне поєднання цих позицій ми виділили в аналізованому підручнику, який повною мірою і вичерпно реалізує його предметний зміст, визначений навчальною програмою. Змістове наповнення запропонованих програмою частин навчального матеріалу передбачає реалізацію кожної з них.

Зміст рукопису спрямовано на реалізацію основної змістової лінії – комунікативної. Решта змістових ліній логічно вписуються в загальний зміст програмових вимог у процесі виконання вправ і завдань різних типів.

Обсяг підручника рівнозначний кількості навчальних годин, відведених на вивчення предмета.

Рукопис підручника чітко структурований, містить передмову, розділи, параграфи за темами, додаткові матеріали.

У передмові містяться роз'яснення щодо того, як працювати з підручником, як користуватися умовними позначками, піктограмами тощо.

Розподіл навчального матеріалу за розділами дидактично виправданий, логічно вибудований.

Виклад навчального матеріалу послідовний, забезпечує наступність навчального процесу: від повторення раніше вивченого до оволодіння складними мовними конструкціями й поняттями та практичного застосування їх.

Компетентнісну зорієнтованість змісту підручника реалізовано у змісті завдань, які передбачають формування не лише знань, а й способів діяльності, здатності застосовувати вивчене в різноманітних навчальних і життєвих ситуаціях, наприклад, завдання до вправи 145: *«Ви – в ресторані. Попросіть в офіціанта меню. Порадьтеся і замовте обід, використовуючи числівники й невідмінювані іменники в ролі підмета»* (але недотримана вимога милозвучності, після тире вживаємо в цьому випадку у) або вправа 332: *«Уявіть, що ви приїхали з екскурсії замком Паланок. Підготуйте й запишіть путівник або звіт про побачене»*; висловлювати власні судження, обґрунтовуючи їх, наприклад, вправа 314: *«Розкажіть, що ви знаєте про однорідні члени речення. Наведіть приклади з тексту. Поясніть уживання при них розділових знаків. Дослідіть невідоме, дайте визначення однорідним членам речення й перевірте свої висновки за теоретичним матеріалом»*; здійснювати логічні міркування, оцінювальні дії, наприклад, вправа 317: *«Прочитайте. Знайдіть однорідні члени речення. Дослідіть художню виразність речень. Поясніть, якими сполучниками зв'язані однорідні члени. З якою метою повторюються сполучники при однорідних членах? Якого смислового відтінку вони надають мовленню?»*; формулювати висновки, наприклад, вправа 334: *«Визначте, чи є в тексті однорідні члени речення, выпишіть речення з ними. Усно вкажіть, якими засобами вони поєднуються, яку синтаксичну роль виконують та якими частинами мови виражені»* тощо. Підручник сприяє формуванню в учнів, окрім предметної, також ключових компетентностей, зокрема, уміння вчитися прослідковується у вправах на моделювання, виконання завдань за

алгоритмічним приписом (алгоритми синтаксичного розбору речень різних типів), соціальної, наприклад, у змісті вправи 352: *«Запишіть з голосу вчителя, самотійно продовжуючи ряди однорідних членів речення: «На шпальтах газет та в ефірі телеканалів регулярно порушується тема занедбаного стану унікальних пам'яток культурної спадщини України. Це питання є настільки болючим, що вже давно слово «пам'ятка» асоціюється з негативними словами: «проблема», «небезпека», «руйнація», ... На цьому тлі тривають жваві дискусії щодо шляхів виправлення ситуації, пошуку джерел потрібних ресурсів для порятунку історичних об'єктів і перетворення їх на привабливі туристичні цікавинки, ... (О. Копитько); громадянської, наприклад, вправа 405: «Прочитайте текст. Назвіть особливості стилю, до якого він належить. Яка проблема порушується автором? Яким чином ви намагаєтесь бути гарними дітьми своїх батьків?*

Звісно, є у світі батьки і діти. Будьте добрими дітьми своїх батьків. Українська народна мудрість говорить: три нещастя є в людини – смерть, старість і погані діти. Старість, безперечно, – невідворотна, смерть, на жаль, невблаганна, перед цими нещастями ніхто не може зачинити двері власного дому. А від поганих дітей дім можна, на щастя, вберегти, як від вогню.

Що означає бути добрим сином, доброю дочкою? Це означає приносити тільки мир, спокій, радість і щастя. Не додавати тривоги, горя, прикrostі, ганьби. Не допустити, щоб старість батька і матері була отруєна вашою ганебною поведінкою. Турбота про мир і спокій у сім'ї, про радість і щастя батьків, немає сумніву, повинна стати головним бажанням вашого життя.

Пам'ятайте: як ви, діти, шануєте своїх батьків, так і, безперечно, ваші діти шануватимуть вас, коли ви станете батьками (В. Сухомлинський)»; загальнокультурної у вправі 368: «Прочитайте текст. Висловіть власне ставлення до пошанної форми звертання до співрозмовника.

Як ми сьогодні частіше звертаємося до співрозмовника – на «ти» чи на «ви» або «Ви»? В українців здавна вважається, що «тикають» лише некультурні й неввічливі люди. Але сучасна мода все більше розмиває межі традиційної української культури, зокрема й мовленнєвої, і нав'язує панібратське «ти».

На таку фамільярність у народі здавна сформульована дотепна відповідь: «Я з вами, шановний пане, свиней (у деяких варіантах –

гусей) не пас!»; здоров'язбережувальної, наприклад, у вправі 288: *«Надзвичайно важливою проблемою сьогодення і майбутнього залишається охорона здоров'я людей, збільшення активного довголіття і тривалості життя. Для цього потрібні зусилля не тільки медиків, а й біологів, біохіміків, кібернетиків, представників різних галузей наук.*

Розвиток яких наук сприятиме розв'язанню перелічених проблем? Передусім, біології, генної інженерії, біотехнології.

Отже, у молодих попереду багато роботи (Б. Патон)» та ін.

Чітко простежується в підручнику й реалізація діяльнісного підходу, зокрема через систему завдань, проблемних ситуацій, які спонукають до активної діяльності кожного учня на уроці і водночас до свідомої самостійної роботи. Наприклад, завдання для рефлексивного коментаря в кінці кожної теми, зокрема: *«Проаналізуйте свою роботу на уроці. Чого ви навчилися? Що пригадали? Які знання чи вміння сприяли засвоєнню нових знань? Чи достатньо активні ви були на уроці?»*; до застосування на практиці здобутих знань, до колективної діяльності та самоосвіти, зокрема, вправа 140: *«Ви їдете в поїзді далекого прямування. Ні ви, ні ваш сусід по купе не наважуєтесь першими почати розмову. Придумайте початок розмови з незнайомою людиною і продовжіть діалог».*

Реалізації компетентнісної спрямованості трансформаційної функції підручника значною мірою також сприяє його орієнтовний апарат, зокрема система рубрик – рубрикація, яку представлено в цьому підручнику словесними, графічними й зображувальними рубриками. Посиленню орієнтувального значення заголовків сприяє використання образотворчих рубрик у вигляді схем або малюнків, які символізують образ теми, явища, об'єкта, позначають і подають головний зміст певної частини підручника, а також мають національний колорит. Використали автори й малюнки-заставки перед заголовками розділів, що створюють образи розділів; смуги з фотографіями, що виділяють головне в темі. Такі конструкції поліпшують організацію навчального матеріалу.

Для позначення структурних елементів широко застосовано умовні розпізнавальні знаки й зображення – сигнали-символи. Представляючи розпізнавальну прикмету елемента навчального матеріалу, сигнали-символи передають відомості, які є інформацією до дії. Сигнали-символи покращують роботу з провідними поняттями, слугують ефективним засобом встановлення внутрішньопредметних і

міжпредметних зв'язків, вони сконструйовані за системним принципом є відносно автономні й своєрідні, лаконічні, і становлять використання звичних для учнів цієї вікової групи асоціацій і стереотипів.

Структура рукопису доцільна з погляду вимог до підручника: основний та додаткові матеріали розподілено раціонально.

Відповідно до сучасних дидактичних вимог підручник охоплює в методичній структурі постановку запитання і формування мотиву навчальної діяльності, яка передбачається. Автори підручника поглянули на розділи змісту з позиції учня: «Для чого мені потрібний цей курс, тема, розділ?». Звідси – наявність пропедевтичних ввідних запитань, завдань, текстів, вправ, які готують до вивчення нового, створюють проблемні ситуації.

Усі допоміжні компоненти підручника: передмова, зміст, рубрикація (частини тексту, розділи, назви параграфів і пунктів) мають вдале дидактичне і технічне опрацювання. Назви відповідають змісту, який розкривається, а в самому параграфі виокремлено теоретичну й практичну частини, виділено головні думки, мають фактичну, а не формальну відповідність, які допомагають учням орієнтуватися в усьому обсязі матеріалу, який вивчається. Загальна методична структура підручника узагальнює не тільки репродуктивний шлях діяльності (передачу головних знань), але й продуктивний, частково-пошуковий, проблемний, творчий методи.

Матеріал кожного розділу, параграфа викладено в певній послідовності: теоретичний матеріал, матеріал для вироблення мовних і мовленнєвих навичок та додаткові рубрики, які допоможуть реалізувати навчальну, розвивальну, виховну мету уроку: «Запитання-сходинка до опанування нових знань», «Розрізняйте значення і вживання слів», «Робота з текстом», «Спостереження», «Творче завдання», «Проблемні завдання», «Завдання підвищеної складності», «Редагування», «Робота в парах і в групах», «Проектна діяльність», «Рефлексія», «Завдання з використанням комп'ютера». Але інколи проектні завдання ускладнюються іншими завданнями, наприклад, вправа 125 містить завдання: *«Підготуйте проект «Тиждень екології». Підготуйте для школярів 5 класу вашої школи тренінг-навчання «Від чистої душі до чистої води». Висловіть ваше ставлення до цієї глобальної проблеми, що в ньому піднімається. Заплануйте проведення акцій з очищення берегів річки, ставків, організуйте роботу екологічних патрулів, юних екожурналістів, фотокореспондентів. Зафільмуйте роботу учасників акції. Підготуйте й напишіть*

розповідь про виконану роботу. Розповідь можна скласти як звіт». Проектна діяльність і так є об'ємною в часовому і змістовому планах вираження, а тут ще й пропонується низка об'ємних творчих завдань. Бажано такі завдання розділити.

До окремих вправ подано подвійні завдання, зокрема, вправа 54: «З'ясуйте, хто з мовців припустився помилки і в чому вона полягає»; вправа 21: «Схарактеризуйте емоційно-експресивне забарвлення й умотивуйте авторське слововживання її». Таке подвійне навантаження на запитання ускладнює отримання повної й ґрунтовної відповіді.

Навчальний матеріал, систему завдань і вправ дібрано таким чином, щоб досягти реалізації внутрішньопредметних (опора на раніше вивчене), міжпредметних (українська мова, література, історія, інформатика) зв'язків.

Кожну тему, на якій вивчається відповідне граматичне поняття, структуровано тематично, що відповідає такій структурно-логічній моделі:

НАЗВА ТЕМИ
Тематичний напрям теми
Мотивація навчальної діяльності
Проблемні запитання, завдання
Етапи роботи над граматичним поняттям: <ul style="list-style-type: none"> • формування граматичних понять полягає в аналізі мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття; узагальнення істотних ознак, • установлення зв'язків між ними та введенні терміна; • формування уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними; • конкретизація вивченого поняття завдяки виконанню вправ, які вимагають практичного застосування одержаних знань.
Вправи й завдання на стилістичне використання поняття, яке вивчається
Рефлексивний коментар теми

У підручнику здійснено раціональний розподіл тексту на основний, додатковий і пояснювальний у логічному співвідношенні й взаємозв'язку.

Основний текст, який несе навчальне навантаження, завдання, позатекстові компоненти виокремлено за допомогою відповідного шрифту, кольору, умовних позначок, що значно полегшить роботу учня і вчителя з підручником.

Розподіл змісту за розділами, темами рівномірний. Чітко структуровано види роботи на уроці: передбачення очікувань від уроку, епіграф уроку, мотивація навчальної діяльності, актуалізація опорних знань, вибірково-розподільна робота, варіативне домашнє завдання («Виконайте один із варіантів домашнього завдання»), хоча, за яким критерієм учні визначають свій варіант, невідомо.

Апарат організації засвоєння навчального матеріалу містить систему вправ, завдань умовно-комунікативного, комунікативного спрямування, репродуктивного та продуктивного характеру, повністю забезпечуючи інтегрування мовного і мовленнєвого аспектів змісту навчання.

Рукопис орієнтує вчителя на залучення учнів до всіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письма.

У підручнику наявні довідкові матеріали: термінологічний словник у кінці підручника, схеми синтаксичного розбору, узагальнювальні таблиці. До речі, не завжди зручно шукати пояснення значення слів, постійно звертаючись до словника в кінці підручника. Можливо, краще було б умістити пояснення значення незнайомих слів під завданням до вправи?

Цікавим і змістовним є вдале використання паронімії в ході лексичної роботи, наприклад, під час пояснення значення слів «пам'ятка» і «пам'ятник» учням пропонується таке завдання: *«Як вони (ці слова) відрізняються за значенням, походженням і сферою вживання? Чи може пам'ятник стати пам'яткою?»*

Вправа 80 містить завдання, яке потребує попереднього виконання (описати свій улюблений куточок природи), але, де і коли його повинні виконати учні, не вказано: *«Розгляньте світлини, прочитайте вірш Миколи Вінграновського. Яке враження вони залишили, який настрій у вас викликали? Зіставте зміст поезії зі змістом свого опису улюбленого куточка природи України. Як вдалося вам передати любов до рідної землі? Прокоментуйте свій опис».*

Предметне поле для засвоєння відповідає встановленим у сучасній лінгвістичній науці положенням. Але окремі аспекти потребують доповнення, наприклад, правило на с. 22: «Слово-сполучення – це синтаксична одиниця, яка складається з двох і більше за змістом і граматично об'єднаних повнозначних слів, на основі підрядного (*мальовничі куточки, приховувати таємниці, краса краєвидів*) чи сурядного синтаксичного зв'язку (*сьогодні й завжди, червоне і чорне*)», але ж компоненти сурядних словосполучень можуть поєднуватися й безсполучниково: *сміятися, радіти; радість, успіх.*

Невідомо, з допомогою яких теоретичних відомостей учні повноцінно виконають завдання до вправи 89 (як визначать, до якої ж групи віднести такі словосполучення: *давай поїдемо, буду чесним*): Прочитайте сполучення слів і розподіліть їх на три групи: 1) словосполучення; 2) крилаті слова; 3) інші сполучення слів, які не належать до словосполучень.

Лежачого не б'ють, батьківська земля, з-під землі, товкти воду в ступі, земля замерзла, після дощуку в четвер; сонце зійшло; любити землю, найбільш підготовлений, буду чесним, давай поїдемо, перед будинком, несіть же.

Теоретичні відомості, подані до вправи: словосполучення не може складатися:

- з повнозначного і службового слова;
- з граматичної основи речення;
- зі слів, що утворюють фразеологізм;
- зі слів, що виражають думку (тоді це речення).

І в інших вправах учням потрібно віднайти не словосполучення, зокрема, вправа 102 містить приклад *«більш давній»*, а яким теоретичними положеннями будуть користуватися – невідомо.

Очевидно, склад теоретичних відомостей потребує розширення й доповнення (про аналітичні форми прикметників і дієслів: *більш значущий, буду писати*; синтаксично нерозкладних конструкцій: *Кривий Ріг, Мала Дівиця*) та проілюструвати теоретичні відомості, указані вище, прикладами. Недоречним вважаємо й останнє положення «зі слів, що виражають думку (тоді це речення)», то ми і так розглядаємо в цьому розділі тільки словосполучення.

Не дуже вдало проілюстровано на с. 25 прислівникові словосполучення (головне слово – прислівник) прикладом *дуже добре*. Як правильно визначити головне слово, чи не є *дуже* підсилювальною часткою в цьому випадку?

Потребує вдосконалення й вступне правило на с. 16: *Розділ науки про мову, який вивчає будову, значення і функціонування синтаксичних одиниць, називається синтаксисом. Основні одиниці синтаксису – словосполучення, речення, текст. Вивчення синтаксису сприяє розвитку мовлення, тому що допомагає правильно будувати речення, добирати найбільш виразні види словосполучень і речень, які є найбільш доцільними й влучними в певній ситуації відповідного стилю мовлення (повторення слова найбільш).*

Пунктуація – це система правил уживання розділових знаків. Розділові знаки допомагають точно і ясно виразити свої думки, почуття й зрозуміти їх (неясно, що зрозуміти – розділові знаки чи думки).

У вправі 73 допущено орфографічну помилку (правопис частки *не* з дієприкметниками: *не бачені досі краєвиди*, де *не бачені* пишемо окремо обґрунтовуючи наявністю залежного слова *досі*).

У завданні до вправи 83 доречно поєднати сполучник *і* й *та*: *Позначте змістовий і граматичний зв'язки між головним і залежним словами. Перевірте себе, прочитавши відомості про словосполучення. Потрібно: Позначте змістовий і граматичний зв'язки між головним та залежним словами.*

Потребують уточнення вирази у вправі 96: *Напевно, кожна людина має річ зі своєю особливою історією. Це дозволяє подивитися на минуле не з традиційного, історичного, боку, а через дуже інтимний, приватний погляд конкретної людини й конкретної, на перший погляд, дрібниці побуту.*

Студенти Львівського національного університету імені Івана Франка започаткували проект з ініціативи доцента кафедри філософії мистецтв», зокрема, «дозволяє» замінити на «дає можливість», не імponує вислів «приватний погляд», «приватний» стосується поняття предмет, річ, яка належить окремій особі (особам), доречно – «особистий».

Не дуже вдало здійснено поділ на речення в завданні до вправи 186: *«Прочитайте. Заповніть анкету в зошиті за зразком, уживаючи присудки, виражені різними частинами мови (іменниками, прикметниками, дієсловами) і звертаючи увагу на постановку розділових знаків. Обґрунтуйте їх».*

У правилі про означення (с. 49) сказано: *«Узгоджене означення поєднується з означуваним словом зв'язком узгодження».* А про інші зв'язки – керування, прилягання нічого не пояснено ні в попередніх параграфах, ні в наступних.

Звернути авторам потрібно й на описку у вправі 65 (*слів*, а не *злів*).

Отже, навчальний зміст рукопису науково коректний, факти в навчальних та додаткових текстах достовірні, але окремі положення потребують перебудови.

Процес формування граматичних понять і уявлень учнів забезпечено науково точними означеннями, термінологією, прийнятою в науці, повнотою розкриття сутності мови як цілісної системи.

Стиль текстів – поєднання ознак наукового й науково-популярного стилів; а також художнього з метою впливу засобами художнього слова через систему образів на розум, почуття і волю учнів, формування ідейних переконань, моральних якостей та естетичних смаків. Зміст текстів відповідає гендерному підходу з метою утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, передбачає відсутність орієнтації на «особливе призначення» чоловіка чи жінки, забезпечує максимальний розвиток особистих нахилів і здібностей учнів без огляду на «закон статі»; спрямовує навчально-виховну діяльність на опанування дівчатами й хлопцями низки гендерних ролей, задля їхньої успішної соціальної адаптації в майбутньому.

Мова текстів лаконічна, точна й зрозуміла для учнів, позбавлена будь-яких дискримінаційних смислів, відповідає нормам української літературної мови й може слугувати зразком для мови учня, формує його мовну компетентність, відображає функціонально, жанрово-стильові можливості національної комунікації.

Матеріал викладено доступно. Обсяг (!) і складність відповідають можливостям засвоєння його учнями підліткового віку на належному рівні й за встановлений час (не більше 5 ± 2 нових одиниць матеріалу, не більше 4% суб'єктивно незнайомих слів, у тому числі й наукових термінів).

Матеріал за ступенем абстрактності викладу відповідає віковим психологічним особливостям учнів; доцільно використані аналогії для пояснення складних процесів, наявні приклади для пояснення абстрактних понять, достатність і вичерпність наведених пояснень, вказівок тощо; доцільність обраних конструкцій речень для розуміння тексту (оптимальна кількість для розуміння і сприйняття учнями середніх класів варіюється в межах 10–15 слів у реченні).

Підручник відповідає новітнім досягненням сучасної науки, установленим у ній положенням; наведені факти й поняття – вірогідні. Простежується забезпечення системності й цілісності знань, відображено еволюції наукових ідей, роль діячів науки, насамперед вітчизняних учених, у розвитку різних галузей науки, історичного минулого України.

Образотворчий і умовно-графічний матеріал, малюнки, документальні фотографії розміщено методично доцільно, їхнє використання спрямоване на роботу учнів з ілюстративним матеріалом; вони виступають наочною опорою мислення й посилюють

пізнавальний, естетичний, емоційний та інші аспекти навчального матеріалу підручника.

Ілюстративний матеріал, на нашу думку, повноцінно реалізує провідні функції підручника (розвивальна спрямованість наочних зображень, інформаційність, естетичне виконання, національний колорит). Дидактично обґрунтований зв'язок наочних зображень із текстом та іншими структурними компонентами підручника, ілюстрації відповідають віковим особливостям школярів. Художнє оформлення якісне, формат, обсяг, поєднання кольорів, естетичне сприйняття доцільне.

Ефективно поєднано різні типи завдань і вправ в апараті засвоєння, зокрема – пропедевтичні, ввідні, пробні, тренувальні, достатня кількість творчих і розвивальних, часто репродуктивні завдання поєднуються з творчими, тобто вправи стають комплексними. У таких вправах можна простежити всі види мовного розбору, який покликаний формувати комунікативну компетентність учнів і ґрунтується на усвідомленні мовленнєвознавчих понять, удосконаленні мовленнєвих умінь та навичок (продуктивних: говоріння, письмо, рецептивних: читання, аудіювання), удосконаленні вмій, навичок спілкування, адекватних до сфер ситуації спілкування. Завдання та вправи розташовано з урахуванням основних етапів процесу навчання – сприймання навчального матеріалу, усвідомлення й осмислення його (розуміння, закріплення, застосування на практиці).

Зміст підручника сприяє формуванню патріотизму, любові і поваги до Батьківщини, свого народу, його мови, державних, національних, родинних цінностей, толерантному ставленню кожної людини, незалежно від її статі, етнічної, релігійної, культурної приналежності чи інших ознак, навчає міжнаціонального і міжконфесійного діалогу; виховує особистість, готову до ефективної міжкультурної взаємодії в нових історичних реаліях.

Полікультурне виховання зорієнтоване на виховання індивіда, який зберігає свою соціально-культурну ідентичність, який прагне до розуміння інших культур, який поважає інші культурно-етнічні спільності, який уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань, який готовий до активної творчої діяльності в динамічному полікультурному й багатонаціональному середовищі. Зміст підручника відображає елементи полікультурного виховання, зокрема, завдання до вправи 353: *«Уявіть, що ви йдете старовинним центром Риму й усвідомлюєте, що там ніхто й в гадці не має, що деінде буде щось не реставровано, а реконструйовано.*

Перегляньте світлини. Яка ваша реакція? Схарактеризуйте зміни, що відбулися з культовими спорудами від часу їх створення. Поділіться з сусідом по парті своїми враженнями й міркуваннями? Складіть і озвучте діалог»; вправа 520: «Весь світ пам'ятає історію хіросімської дівчинки Садако Сасаки, яка в чотирирічному віці пережила атомне бомбардування й почала складати паперових журавликів, маючи надію, що вони допоможуть їй видужати...»

З метою поглиблення принципу полікультурності, що передбачає інтегрованість української національної культури в контексті європейських та світових цінностей у загальнолюдську культуру, у плані побажань – розширити коло таких текстів.

Зміст підручника виховує характер, сприяє розвитку особистості, створенню умов для самовизначення і соціалізації учня на основі соціокультурних, духовно-моральних цінностей і прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства і держави; навчає раціонального природокористування, дотримання безпечних норм життєдіяльності.

Відзначаючи в цілому відповідність проекту підручника вимогам Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та змістовим лініям навчальної програми, схвально оцінюючи його змістове наповнення і методичний апарат, а також інноваційну структуру, вважаємо за потрібне **підручнику надати гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».**

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Жосан О. Е. Шкільний підручник: яким йому бути. *Управління школою: Науково-методичний журнал*. 2012. № 13/15. С. 73–77.
3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.
4. Омельчук С. *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців*: монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

Методичний коментар

Під граматичними поняттями ми розуміємо лінгвістичні концепти як навчальні одиниці, що характеризують граматичну систему української мови (корінь, суфікс, іменник, рід, число, односкладне речення)

Етапи процесу формування граматичних понять

1. Аналіз мовного матеріалу з метою виділення істотних ознак поняття.
2. Узагальнення істотних ознак, введення терміна.
3. Уточнення суті ознак поняття і зв'язків між ними та правила виведення.
4. Виконання вправ, що вимагають практичного застосування отриманих знань.

ВАРІАНТ 1

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Частина методики мови, яка досліджує загальні питання навчання української мови в середній школі, подає загальні відомості про специфіку предмета, принципи, методи, прийоми, засоби та форми навчання, описує шляхи формування комунікативної компетентності, називають:

- А лінгводидактикою
- Б конкретною методикою
- В когнітивною методикою
- Г комунікативною методикою

2. Правила взаємодії вчителя й учнів в освітньому процесі; практичні вказівки, якими користуються в конкретній навчальній ситуації, – це:

- А принципи навчання
- Б методи навчання
- В форми навчання
- Г засоби навчання

3. Загальнодидактичні принципи прийнято ділити на:

- А лінгвістичні та психологічні
- Б традиційні й нові
- В загальнометодичні та рівневі
- Г педагогічні й психологічні

4. Як називається принцип навчання, який зумовлює необхідність не лише навчати учнів, а й розвивати в них навички володіння мовою як засобом пізнання дійсності, формулювання думки, засобом вираження бажань та формування світогляду:

- А креативності
- Б зв'язку навчання з життям
- В наочності
- Г перспективності

5. Принципи послідовності, науковості, зв'язку теорії з практикою належать до:

- А загальнодидактичних традиційних принципів
- Б загальнодидактичних сучасних принципів
- В лінгводидактичних загальнометодичних принципів
- Г лінгводидактичних специфічних принципів

6. Про яку змістову лінію йдеться: «містить перелік питань, обов'язкових цілеспрямованого формування вмінь і навичок, що є базовими для предметної і ключових компетентностей»:

- А соціокультурну
- Б мовленнєву
- В мовну
- Г діяльнісну

7. Який підхід до викладання української мови забезпечує вивчення української мови в середній школі як системи взаємопов'язаних розділів.

- А системно-лінгвістичний
- Б дослідницький
- В загальнодидактичний
- Г компетентнісний

8. Який підхід до викладання української мови передбачає подання відомостей про матеріальну й духовну культуру українського народу через фольклорні, художні, публіцистичні та науково-популярні тексти як ілюстрації до лінгвістичної теорії:

- А особистісний
- Б дослідницький
- В загальнодидактичний
- Г соціокультурний

9. Основний документ, який містить вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувача загальної середньої освіти відповідного рівня, називають:

- А Державним стандартом
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Календарно-тематичним плануванням

10. Поєднайте загальнодидактичний принцип навчання та його дефініцію.

1. Принцип креативності	А Принцип навчання, згідно з яким варто так організувати навчальний процес, щоб учні за мінімальний термін отримали максимум знань
2. Принцип зв'язку навчання з вихованням	Б Принцип навчання, який передбачає постійний розвиток творчої діяльності учнів у різних видах роботи з дидактичним матеріалом (написання творів, переказів тощо)
3. Принцип послідовності	В Загальнодидактичний принцип, відповідно до якого під час вивчення лінгвістичних тем варто враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів щодо сприймання мовного матеріалу, необхідно обґрунтовано переходити від елементарного до складнішого, від відомого до невідомого
4. Принцип інтенсивності	Г Загальнодидактичний принцип, який передбачає послідовне подання лінгвістичного матеріалу з опорою на вивчене
	Ґ Принцип навчання, відповідно до якого вчитель повинен не лише навчати учнів мовної теорії та її реалізації на практиці, але й за допомогою вдало дібраних текстів (окремих речень, ілюстрацій) виховувати національно свідому, високоморальну особистість

II. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)
§ 4. ЛЕКСИЧНА ПОМИЛКА.

ВАРІАНТ 2

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Документ, у якому подано чіткі щорічні вказівки щодо особливостей навчання української мови в загальноосвітній школі, називають:

- А Методичними рекомендаціями щодо вивчення дисциплін
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Базовим навчальним планом

2. Основним підходом до вивчення української мови в загальноосвітніх школах із 2017 – 2018 н.р. є:

- А особистісно зорієнтований
- Б компетентнісний
- В виховний
- Г креативний

3. Скільки наскрізних ліній виокремлено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 10
- Г 5

4. Скільки компетентностей виокремлено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 11
- Г 12

5. Скільки змістових ліній виокремлено в програмі з української мови:

- А 4
- Б 8
- В 10
- Г 12

6. Лінії програми «Екологічна безпека і сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» називають:

- А змістовими
- Б наскрізними
- В факультативними
- Г компетентнісними

7. Засобом опанування національних, загальнолюдських культурних і духовних цінностей є:

- А мовна лінія
- Б мовленнєва лінія
- В соціокультурна лінія
- Г діяльнісна лінія

8. Формує мотивацію навчання, здатність організувати свою працю для досягнення результату:

А мовна лінія

Б мовленнєва лінія

В соціокультурна лінія

Г діяльнісна лінія

9. Що НЕ належить до призначення мовної змістової лінії:

А засвоєння учнями системних знань про мову

Б формування відповідних умінь як засобу пізнання і спілкування людини

В оволодіння базовими вміннями й навичками використання мови в життєво важливих для певного віку сферах

Г розвиток відповідних умінь як засіб самовираження особистості

10. Системні дії вчителя для процесу організації пізнавальної й практичної роботи учнів із метою засвоєння знань з української мови, вироблення відповідних умінь і навичок називають:

А методами навчання

Б принципами навчання

В формами навчання

Г засобами навчання

II. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)
§ 28. ОРФОГРАФІЧНА ПОМИЛКА

ВАРІАНТ 3

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Хто обґрунтував класифікацію методів за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці:

А М. Пентилюк

Б О. Біляєв

В С. Чавдаров

Г К. Плиско

2. Структура програми з української мови:

А концентрично-спіральна

Б узагальнювальна

В спіралевидна

Г пірамідальна

3. Як називаємо метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови

шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

- А усний виклад матеріалу
- Б бесіда
- В робота з підручником
- Г метод вправ

4. Навчальні комплекти: підручники, посібники, збірники вправ, словники, карточки, таблиці, картини, звукозаписи, кінофільми тощо; проєктор, комп'ютер, інтерактивна дошка, лінгафонні кабінети, комп'ютерні класи та кабінети української мови – це:

- А форми навчання української мови
- Б засоби навчання української мови
- В прийоми навчання української мови
- Г методи навчання української мови

5. Урок – це:

- А прийом навчання
- Б метод навчання
- В форма навчання
- Г засіб навчання

6. Головним завданням якого уроку є вміння пов'язати мовний матеріал кількох тем:

- А урок вивчення нового матеріалу
- Б урок систематизації та узагальнення
- В урок повторення
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок

7. До аспектних уроків НЕ належить:

- А урок повторення вивченого матеріалу
- Б урок систематизації та узагальнення
- В урок написання контрольного переказу
- Г урок закріплення знань і формувань вмінь і навичок

8. Формує мотивацію навчання, здатність організувати свою працю для досягнення результату:

- А мовна лінія
- Б мовленнєва лінія
- В соціокультурна лінія
- Г діяльнісна лінія

9. Головним завданням уроку систематизації та узагальнення є:

- А подати учням нову навчальну інформацію, використовуючи чітко визначені методи, прийоми та засоби навчання;
- Б повторити теоретичні питання, які вивчали у попередньому класі, або матеріал, вивчений упродовж року;

В повторити мовний матеріал кількох тем, щоб побачити спільне і відмінне в темах, розуміти, що від чого залежить;

Г виробити та зміцнити вміння та навички учнів з конкретної теоретичної теми, вивченої на попередньому уроці.

10. Поєднайте функцію уроку та її суть.

1. Організаційна	А Учні отримують систему знань, формують практичні уміння та навички
2. Дидактична	Б Сприяє активному розвитку мисленнєвої діяльності
3. Розвивальна	В Відбувається національне, моральне, естетичне виховання
4. Освітня	Г Забезпечується організація учнів зі спільною навчальною метою в колективі
	Г Учні оволодівають методами і прийомами самостійної роботи

II. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)
§ 3. МОВНА НОРМА

ВАРІАНТ 4

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. За формою проведення (способом виконання) вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

2. За метою перевірки вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

3. За дидактичною метою вправи бувають:

А усні й письмові

Б навчальні й контрольні

В класні й домашні

Г підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні

4. Структура якого уроку передбачає наявність таких компонентів:
 1) організаційний момент; 2) перевірка домашнього завдання;
 3) вправи за теоретичним матеріалом із кількох параграфів;
 4) підведення підсумків уроку; 5) оцінювання роботи учнів на уроці;
 6) оголошення домашнього завдання:

А урок повторення

Б урок систематизації та узагальнення

В урок формування вмінь та навичок

Г урок вивчення нового матеріалу.

5. Як називають метод, який передбачає діалог між учителем та учнем, засвоєння змісту навчального матеріалу з української мови шляхом відповідей на запитання, узагальнюючи та систематизуючи матеріал:

А усний виклад матеріалу

Б бесіда

В робота з підручником

Г метод вправ

6. Поєднайте назву змістової лінії програми та її зміст.

1.Мовленнєва	А покликана забезпечувати системність патріотичного, морального, естетичного виховання учнів, реалізовувати завдання соціалізації шкільної молоді, бути орієнтиром у спрямуванні навчання на оволодіння всіма ключовими компетентностями.
2.Соціо-культурна	Б подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці різновиди роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, бо комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (авдіювання, читання, говоріння та письма).
3.Діяльнісна	В зумовлена метапредметним характером предметних знань і необхідністю занурення учнів як суб'єктів навчально-виховного процесу в усі різновиди діяльності, під час яких вони набувають суб'єктного досвіду, опановують різні стратегії мовленнєвої діяльності;
4.Мовна	Г визначає перелік важливих для засвоєння питань теорії мови, що є базовими для формування навичок нормативного мовлення, мовленнєвої культури;
	Г орієнтує роботу вчителя на всебічний розвиток учнів, формування їх як компетентних мовців, передбачає системну цілеспрямовану роботу на кожному уроці над збагаченням активного словника, засвоєнням

	мовленнєвих жанрів, формуванням навичок ефективної комунікації, набуттям досвіду розв'язання життєвих проблем засобами мови.
--	--

7. Поєднайте функцію підручника та її суть.

1. Інформаційна	А Сприяє пізнанню української культури
2. Виховна	Б Передбачає перехід теоретичної інформації у формування практичних умінь та навичок
3. Культурологічна	В Матеріал підручника сприяє вихованню, формуванню духовних цінностей учнів
4. Трансформаційна	Г Теоретичний матеріал підручника подає основні наукові відомості про українську мову
	Г Сприяє активізації мисленнєвої діяльності учнів

8. Державний документ, у якому подано мету й завдання курсу, перелік навчальних тем, кількість годин на їх вивчення, указівку про дозування частин навчального матеріалу, його послідовність; розписано критерії оцінювання учнівських знань; визначено перелік умінь і навичок учнів, називають:

- А Державним стандартом
- Б Типовою навчальною програмою
- В Навчальною програмою
- Г Базовим навчальним планом

9. Тематика змістового наповнення вправ, текстів для роботи з розвитку мовлення в підручнику є реалізацією:

- А мовної змістової лінії програми
- Б мовленнєвої змістової лінії програми
- В соціокультурної змістової лінії програми
- Г діяльнісної змістової лінії програми

10. Надто складне формулювання правил та завдань до вправ у підручнику, що не відповідає віковим особливостям учнів певного класу, є результатом недотримання загальнодидактичного принципу:

- А науковості
- Б доступності
- В послідовності
- Г системності

II. Репрезентуйте 4 етапи роботи над граматичним поняттям (підручник для 10 КЛАСУ О. АВРАМЕНКА)
§ 5. СЛОВА ВЛАСНЕ УКРАЇНСЬКІ Й ЗАПОЗИЧЕНІ

Модуль 2. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;

- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхні емоції засобами української мови;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток у системі освіти з високим рівнем автономії.

Теоретичний блок

- Доведіть, що важливою в аспекті формування комунікативних умінь вважаємо роботу над виробленням умінь і навичок текстотворення, текстодоповнення, текстовідновлення й текстодослідження.
- Чому специфікою творчих вправ є те, що вони не передбачають наявності готового дидактичного матеріалу, а його створення власними зусиллями здобувачів освіти?
- Перечитайте дослідження лінгводидакта Оксани Дженджеро. На яких проблемах акцентує дослідниця? У чому вбачає проблеми щодо формування комунікативних умінь старшокласників?

Випускник школи повинен не тільки опанувати основні розділи мовознавства, а й активно використовувати мову як засіб спілкування і самовираження, вільно висловлювати власні думки, в усній та писемній формі здійснювати мовленнєву діяльність.

Аналіз відповідей учителів-практиків на запитання анкети щодо розуміння поняття «мовленнєво-комунікативні вміння» свідчить, що лише 29,5% опитаних правильно й повно розуміють його значення; досить поверхове уявлення про це мають 43,6% учителів, визначаючи їх як «уміння учнів спілкуватися»; не орієнтуються в сутності поняття «мовленнєво-комунікативні вміння» 26,9% респондентів, ототожнюючи їх зі здатністю взаємодіяти з оточуючими, творчими здібностями, соціальною активністю. Досить часто, не розуміючи сутності поняття «мовленнєво-комунікативні вміння», учителі

відносять до них частково-мовленнєві вміння і застосовують види роботи, неадекватні завданню розвитку комунікативних умінь. Так, на запитання анкети «Чи відводите Ви час (і скільки) для розвитку комунікативних умінь старшокласників?» ствердну відповідь дали 100% опитаних. Однак, аналіз відповідей на поставлене питання щодо методики розвитку комунікативних умінь старшокласників виявив, що дійсно проводять таку роботу лише 34,6% учителів («рольові ігри», «ситуативні вправи», «організація і проведення дискусій, диспутів», «складання і придумування діалогів»); більшість же респондентів (65,4%) використовує традиційні види роботи, спрямовані на розвиток мовлення взагалі, але не комунікативного, або застосовує засоби, які не відповідають завданню розвивати комунікативні вміння («складання конспектів, анотацій», «зорові й слухові диктанти», «складання схем, таблиць», «розгадування ребусів, шарад» тощо). На аспектних уроках 64,1% опитаних учителів-практиків на розвиток комунікативних умінь відводить не більше 15 хвилин. Щодо спеціальних уроків розвитку зв'язного мовлення, то лише 14,1% респондентів присвячують цьому весь урок. Таким чином, учителі-словесники не враховують основне завдання навчання української мови в старших класах – розвиток мовлення учнів, якому підпорядкований увесь навчальний курс (уроки розвитку зв'язного мовлення і уроки повторення, поглиблення і систематизації вивченого мовного матеріалу)

Спостереження за освітнім процесом і в позаурочний час, бесіди з учителями й учнями виявили недостатній, а іноді й низький рівень комунікативної культури старшокласників. Бесіди зі старшокласниками показали, що, як правило, учні враховували при відповіді лише психологічні чинники, а мовленнєвий бік процесу спілкування залишився поза увагою. Крім того, значна частина опитаних необ'єктивно оцінює власний рівень розвитку умінь, необхідних для спілкування, оскільки серед них виявилось багато таких, що мають низький рівень навчальних досягнень з багатьох предметів, початковий або середній рівень розвитку мовлення, але водночас завищену самооцінку. Незважаючи на цей факт, усі 100% опитаних старшокласників усвідомлюють важливість комунікативної компетенції. Відповіді на питання анкети «Де і в яких життєвих ситуаціях у майбутньому Вам знадобляться вміння спілкуватися?» підтвердили висновки психологів щодо професійної орієнтації цього віку. Майже кожен другий старшокласник (48%)

азначив: «подальше навчання», «професійна діяльність». 33,6 % респондентів переконані, що мовленнєво-комунікативні уміння життєво необхідні і знадобляться в будь-якій ситуації. Наступним кроком було з'ясування стану сформованості основних мовленнєво-комунікативних умінь у старшокласників: користуватися різними видами читання; усно й письмово відтворювати почуте (прочитане) висловлювання; усно й письмово створювати висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації; створювати і підтримувати діалог у різних комунікативних ситуаціях; ставити проблемні питання; вступати в дискусію, аргументувати і відстоювати власну думку; аналізувати й редагувати власне й чуже висловлювання висловлювання.

Зауважимо, чужі висловлювання учні аналізують і редагують краще, ніж власні. На думку вчителів, в учнів недостатньо сформовані основні мовленнєво-комунікативні уміння. Тому наступним кроком нашого дослідження було з'ясувати, які недоліки помічають учителі в мовленні своїх учнів і з якими труднощами комунікативного характеру стикаються самі старшокласники.

Характерними недоліками мовлення учнів старших класів було названо бідний словниковий запас, уживання русизмів, діалектизмів, просторіч, слів-паразитів; одноманітність синтаксичних конструкцій, відсутність образності; невміння логічно й грамотно висловлювати власні думки і будувати зв'язні висловлювання відповідно до заданої комунікативної ситуації; несформованість риторичних умінь. Відповіді учнів на питання щодо труднощів комунікативного характеру виявили цілий ряд як мовленнєвих, так і психологічних чинників.

Так, найпоширенішими мовленнєвими труднощами виявилися «неправильне українське наголошування слів», «відсутність логічності, коли намагаюся лаконічно висловити думку», «невміння чітко висловлювати думку», «часті паузи, коли намагаюся підібрати доречне українське слово», «невміння виступати на публіці з раніше не підготовленою промовою» тощо. Ці відповіді підтвердили думку вчителів про недостатність словникового запасу учнів, особливо власне українських слів, порушення орфоепічних і синтаксичних норм, слабкі знання мовного курсу. Більшість опитаних старшокласників на першому місці серед основних мовленнєвих недоліків указала вживання русизмів.. Неоднозначна картина і в розподілі труднощів за ситуаціями спілкування. Так, на існування мовленнєвих і психологічних

труднощів на уроках в школі вказали відповідно 87,3% і 78,8% респондентів, під час спілкування з однолітками – 2,7% і 10,4%, у повсякденному житті в спілкуванні з незнайомими людьми – 7,7% і 44,1% опитаних. Серед психологічних труднощів були названі такі, як «невпевненість у собі», «не вмю першим почати розмову», «страх перед великою аудиторією», «мовчу, коли невпевнений у правильності своїх думок», «боюся справити погане враження» тощо.

Наступним питанням анкети для вчителів було «Які, на Вашу думку, фактори впливають на розвиток комунікативних умінь старшокласників на уроках української мови?». На основі аналізу відповідей ми з'ясували, що позитивно впливають на цей процес такі фактори: міцні знання, читання україномовної художньої літератури, заняття факультативів, робота зі словниками і довідниками, позитивна мотивація, активна співпраця вчителя і учнів, можливість навчати іншого, зв'язок з іншими навчальними предметами тощо. Серед негативних факторів було названо телебачення, комп'ютер, вплив місцевого діалекту, незнання учнями матеріалу уроку, брак часу на уроках вивчення граматичної теми для розвитку комунікативних умінь, одноманітність форм і методів роботи, відсутність належного методичного забезпечення.

Щоб з'ясувати, які форми роботи приваблюють старшокласників, нами було запропоновано дати відповідь на питання «У якій навчальній ситуації Ви почуваетесь більш комфортно?» і «Які форми роботи на уроках української мови Вам найбільш цікаві?». Аналіз відповідей показав, що лише 12,2% старшокласників комфортно себе почувають у ситуації діалогу з учителем на тему уроку. Абсолютна більшість учнів позначила варіант «У ситуації обговорення навчального матеріалу в парі з однокласником» або «У процесі спільного обговорення матеріалу всім класом (диспути, семінари, дискусії)» – відповідно 34,5% і 32,1% опитаних. Обидва варіанти приваблюють кожного п'ятого старшокласника (21,2%). Щодо форм роботи на уроці мови, найбільший інтерес у старшокласників викликає парна і кооперативна робота: кількість учнів, які позначили варіант 8 «Цікаво» або «Дуже цікаво», становить відповідно 84,6% і 78,2%. Майже половина опитаних (48,5%) вважає «іноді цікавою» індивідуальну (самотійну) роботу.

Практичний блок

1. Перечитайте рекомендації Олени Горошкіної щодо компетентнісно зорієнтованих завдань для формування комунікативних умінь старшокласників. Доберіть зразки вправ і завдань (не менше 5) для формування комунікативних умінь старшокласників на засадах компетентнісного зорієнтованого підходу (відповідно до обраної теми уроку).

Одним із засобів формування комунікативних умінь учнів вважаємо компетентнісно зорієнтовані завдання, які вчені визначають як невід’ємний атрибут компетентнісного навчання,

Компетентнісно орієнтовані завдання повинні стимулювати навчально-пізнавальну й мовленнєву активність учнів завдяки зверненню до власного досвіду, пережитих емоцій і вражень тощо. Наприклад, як стимул можна запропонувати учням такі завдання: *1. Як часто вам доводиться відмовляти або заперечувати? Які етикетні формули ви для цього використовуєте? Чи завжди достатньо сказати «ні»? 2. Щодня ми сприймаємо різну інформацію. Як перевірити її достовірність? Чи ознайомлені ви з прийомами перевірки інформації? Завжди їх використовуєте? 3. До яких порад ви дослухаєтесь, а які – ігноруєте? Кого вважаєте найкращим радником? Кому довіряєте? Чому? 4. Чи погоджуєтесь із думкою, що місце розділового знака в реченні може змінити його зміст? Проілюструйте свою думку прикладами. 5. Ви читаєте інструкцію з використання, наприклад, побутового приладу перед його застосуванням? До яких наслідків може призвести ігнорування основних правил.*

Під час розроблення компетентнісно орієнтованих завдань окрему увагу потрібно приділити формулюванню завдання. Суголосні з науковцями й учителями-словесниками в тому, що це мають бути лаконічно й доступно сформульовані завдання, зорієнтовані на формування вмінь старшокласників аналізувати й порівнювати, досліджувати й узагальнювати, вивчати й систематизувати, пояснювати й створювати, робити припущення й спростовувати хибні твердження, дискутувати й обґрунтовувати, міркувати й робити висновки.

На наш погляд, варто пропонувати учням не лише дотекстові, а й післятекстові завдання: мета перших – підготовка учнів до сприймання інформації, актуалізація їхнього досвіду, акцентування на конкретній

темі, мета других – спонукати до створення власного тексту, що є або продовженням висловленої в тексті думки, або результатом її переосмислення, або дискусією з автором. Наприклад, до уривка з книги К. Баркера «Викрадач вічності» можна запропонувати таке **дотекстове завдання**: Прочитайте текст. Чому, на ваш погляд, потрібно цінувати кожен хвилину життя? Із якими емоціями, станом душі у вас асоціюється кожна пора року? Запишіть у вигляді асоціативного ряду або графічно, а післятекстове – Створіть колаж з теми «Мить щастя». Будьте готові до того, щоб пояснити свій вибір ілюстрацій. Окрему увагу доцільно приділити джерелу інформації, що становить основу компетентнісно орієнтованого завдання й спираючись на яке, доцільно формулювати завдання.

Більшість компетентнісно зорієнтованих завдань побудовано на основі текстів, у яких порушено певну особистісно чи соціально значущу проблему, описано суперечливу ситуацію, окреслено шляхи для саморозвитку й самовдосконалення, розкрито секрети успішності тощо, а також різноманітні засоби унаочнення, які виконують не лише ілюстративну, а й освітню, стимулювальну, інтегративну та інші функції. Наприклад:

I. Яку людину – щасливу чи нещасну – легше описати? Яке відчуття перемоги сильніше – від виконання простого чи складного завдання? Прочитайте поради Лариси Денисенко. Щастя та щоденну гармонійність текстуально набагато важче передати за гнів, лют, біль, відчай та розчарування. Бо перше частіше за все шепоче, воно мовчазне і похливе, решта – виє, волає, реве, якщо не надає перевагу німоті. Справа в тому, що ми самі шепочемо до щастя, боїмося, що воно відсахнеться. А відчай, важкі переживання чули найголосніші, найрозпачливіші звуки. Ми самі натренували ці емоції бути помітнішими та гучнішими. Тому треба пробувати писати про щастя, про буденність, тиху та безтурботну, треба ставити для себе складні завдання, наближатися до них – реченням, абзацом, темою (із книги «Пиши сильно»).

II. Виконайте одне з завдань за власним вибором: • опишіть ситуації, під час яких ви почувалися щасливими; • назвіть «складники щастя» й поясніть свій вибір; • розкажіть, хто або що може зробити вас щасливим; • поясніть, чи можна зробити щасливим когось; • наведіть якомога більше слів, якими можна описати щастя, гнів або інші емоції. Цінність подібних завдань вбачаємо також у можливостях їх впливу на розвиток емоційного інтелекту учнів.

Сьогодні надзвичайно важливо навчити їх розуміти емоції інших людей та власні, керувати ними. Для цього пропонуємо низку завдань, побудованих здебільшого на текстовому матеріалі, що сприяє «зануренню» в проблему. Наприклад: *Ознайомтеся з текстом. Визначте його головну думку й ключові слова. У кожному новому дні, хоч би яким він був, морозяним чи дощовим, маємо знайти щось гарне. Це цілком можливо. Адже в усьому, навіть, здавалося б, найсумнішому, найпохмурішому, є щось світле й добре, і його не потрібно зважувати, вимірювати, аналізувати. Щастя не має розміру, об'єму, терміну придатності. Та одне знаю достеменно: щастя є. У нас, навколо нас. Просто ми не завжди його помічаємо – ось у чім причина внутрішнього занепаду (Е. Сафарлі).* Дотекстове завдання спрямовує учнів на уважне сприймання тексту. Після виконання його доцільно виконати післятекстові завдання, які передбачають висловлення власної думки з порушеної проблеми, складання афоризмів зі словом «щастя».

Системне використання текстового матеріалу на уроках української мови сприяє ознайомленню учнів із особливостями зв'язку висловлення й готує їх до глибокого розуміння класичних і створення власних текстів. Критеріями добору текстів вважаємо високий рівень їхньої інформативності, актуальності, доступності, що забезпечує можливість адекватного сприймання змісту твору синхронно з його читанням, розвивальний та виховний потенціал, наповнення дидактично значущими мовними одиницями відповідно до теми уроку, урахування психологічних особливостей учнів, досконалість відбору мовних одиниць у створенні тексту певного стилю й жанру мовлення, здатність тексту бути об'єктом пошукової діяльності учнів, спроможність тексту спонукати учнів до словесного самовдосконалення, лінгвокреативності, а також наявність у ньому проблеми, шляхи розв'язання якої учні повинні запропонувати самостійно.

Останній тип мовно-комунікативних умінь – **післякомунікаційні**. На уроці вони мають місце на етапах систематизації, узагальнення, підбиття підсумків. Доречними будуть такі завдання:

Завдання 1.

Участь у дискусії.

Пропоную вашій увазі теми для обговорення: «Рідне місто», «Чи потрібні країні фахівці?», «Яку професію слід обирати?» тощо. Кожному учневі надають 5 хвилини для виступу.

Завдання 2.

1. Напишіть вітальну листівку з нагоди ювілею класного керівника. 2. Ваш друг отримав низьку оцінку за контрольну роботу. Спробуйте втішити його, використовуючи відповідну лексику.

Завдання мовно-мовленнєвого характеру передбачають роботу над виражальними засобами мови та сприяють розвитку мовлення, комунікативні дії спрямовані на застосування вивчених засобів мови в конкретних ситуаціях спілкування для розв'язання комунікативних завдань. Види роботи для виконання тісно між собою пов'язані.

Спочатку учням варто пропонувати теми з різноманітних життєвих ситуацій, виділяти 5 – 15 хвилин для того, щоб вони в парах змоделювали розмову – діалог, а лише потім представили його перед загалом.

Ви сідаєте у вагон, ваша подорож триватиме довго. Ваші супутники вже в купе. Опишіть знайомство.

Ви прийшли працевлаштовуватися. Розкажіть про себе, запитайте про умови праці.

Ви прийшли подавати документи на вступ до ЗВО. Поцікавтесь обраним факультетом і спеціальністю.

Телефонна розмова: вам потрібно з'ясувати інформацію про потрібну послугу в хімчистці, у магазині, в аеропорту (вокзалі).

Ситуації для спонтанної бесіди сприятимуть виробленню комунікативних умінь та навичок. Серед запропонованих можуть бути такі завдання:

Ви випадково штовхнули пасажира в автобусі. Змоделюйте форму вибачення перед однолітком, бабусею, жінкою з дитиною на руках.

Ви запізнилися на серйозну зустріч, де на Вас чекали. Вибачтеся перед офіційною особою, знайомим дорослим, товаришем.

Умовте однокласника дати Вам на деякий час конспект (будьте готові до відмови). Партнер діалогу повинен знайти вагомі аргументи і ввічливу форму відмови.

Однією з форм роботи на уроках є аналіз ситуації, реального випадку, життєвого конфлікту. Для розбору певної ситуації необхідно звертати увагу на основні моменти.

Якими є факти: Що відбулося? Де і коли? Хто учасники ситуації? Що ми про них знаємо? Які факти є важливими? Які другорядними? Що в описі є фактами, а що думками, оцінками тощо?

□ У чому проблема ситуації: У чому полягає конфлікт? Яке питання нам треба розв'язати, аналізуючи ситуацію? У чому інтереси кожної зі сторін? Чому вони суперечливі?

□ Якими можуть бути аргументи: Які аргументи можуть бути наведені на захист позиції кожної зі сторін? На які документи, інформацію ми можемо спиратися, захищаючи ту чи ту позицію?

□ У чому полягає рішення: Яким буде розв'язання ситуації? Чому саме таким? На що ми спираємось, обираючи таке рішення? Якими можуть бути наслідки такого рішення? Чи існують інші шляхи розв'язання?

Успішність формування комунікативної компетентності зумовлює тематика текстів і ситуацій, що передбачає інтегрування лінгвістичних, когнітивно-інтерпретаційних та соціокультурних знань і вмінь у різних ситуаціях спілкування.

2. Розробіть конспект уроку на тему (за вибором студента) та презентацію за підручником 11 класу, автори Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова.

§ 55. Інформаційні жанри. Представлення. Пояснення

§ 56. Інструкція. Повідомлення

§ 57. Діалогічні жанри. Бесіда. Телефонна розмова

§ 58. Листування

§ 59. Оцінювальні жанри. Похвала. Осуд

§ 60. Рецензія

§ 61. Характеристика

§ 62. Етикетні жанри. Привітання

§ 63. Вибачення

§ 61. Суперечка як вид комунікації

§ 62. Види суперечки

§ 63. Правила ведення суперечки

§ 64. Аргументи

§ 65. Полемічні прийоми

§ 66. Мистецтво відповідати на запитання

§ 67. Дискусія на визначену тему

3. Сформулюйте завдання для добору лексичного матеріалу до теми власного висловлювання (за вибором студента): *Кожна хвилинка – шанс врятувати світ. Добра освіта – запорука успіху в житті. Поведінка – дзеркало, у якому кожен показує своє обличчя. Добра українська мова є ознакою освіченої і культурної людини.*

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Бондаренко Н. В. Формування культурної компетентності як ключової на уроках української мови. *Молодь і ринок*, 2019. (8). С. 94–99.
3. Горошкіна О. М., Бондаренко Н. В., Попова Л. О. *Методика компетентнісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 208 с.
4. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон. : Айлант, 2022. 352 с.
5. Попова Л. О. Засоби навчання української мови в компетентнісній парадигмі сучасної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2020 (2, Ч. 2). С. 54-61.
6. Попова Л. О. Класифікація засобів компетентнісно орієнтованого навчання української мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Педагогічні науки. 2019 (3). С. 164–173.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху, професійних прав і обов'язків;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;

- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів;
- здатність планувати власний професійний розвиток.

Теоретичний блок

1. На чому ґрунтується мовно-мовленнєва компетентність учнів старшої школи?
2. Які шляхи формування компетентностей на уроках української мови?
3. Схарактеризуйте компоненти комунікативної культури старшокласників.
4. Яке спрямування особистісно зорієнтованого підходу до навчання?
5. Що вможливорює комунікативно-діяльнісний підхід?
6. Із якою метою застосовують на уроках компетентісно зорієнтовані завдання? Наведіть приклади таких завдань.
7. З'ясуйте, які особливості підліткового віку треба враховувати під час навчання української мови?

Практичний блок

1. Наведіть приклади вправ із підручників з української мови для 10–11 класів (підручник за вибором) із одного тематичного розділу (за 2 схемою). Яких більше? Узагальніть думки у висновках.

КРИТЕРІЙ	ВИД ВПРАВ
☐ за дидактичною метою	☐ підготовчі, тренувальні, завершальні (В. Онищук);
☐ за особливостями сприйняття й виконання вправ	☐ слухо-мовленнєві, зорово-мовленнєві, слухово-моторні, зорово-моторні (В. Мельничайко);
☐ відповідно до операцій, які забезпечують текстотворення	☐ лексико-семантичні, логіко-структурні, аналітичні, продуктивні (Н. Голуб);
☐ за критеріями когнітивності і креативності	☐ аналітичні, комунікативні, асоціативні, дослідницькі (М. Пентилюк, О. Горошкіна, О. Нікітіна);
☐ за ступенем продуктивності й самостійності мовленнєвої діяльності	☐ аналітичні, репродуктивні, конструктивні, продуктивно-творчі (О. Кулик);
☐ за співвіднесеністю дій за готовим і створюваним текстом	☐ аналітичні на основі готового тексту, аналітико-мовленнєві на перетворення мовного матеріалу, на створення власного тексту (Т. Ладизженська);
☐ за фазами породження мовлення	☐ докомунікативні, комунікативні, посткомунікативні (Т. Симоненко);
☐ за компетентісно орієнтованим спрямуванням	☐ аналітико-кваліфікувальні; репродуктивно-конструктивні; творчі (О. Божко).

Рис. 1. Критерії та види вправ з української мови

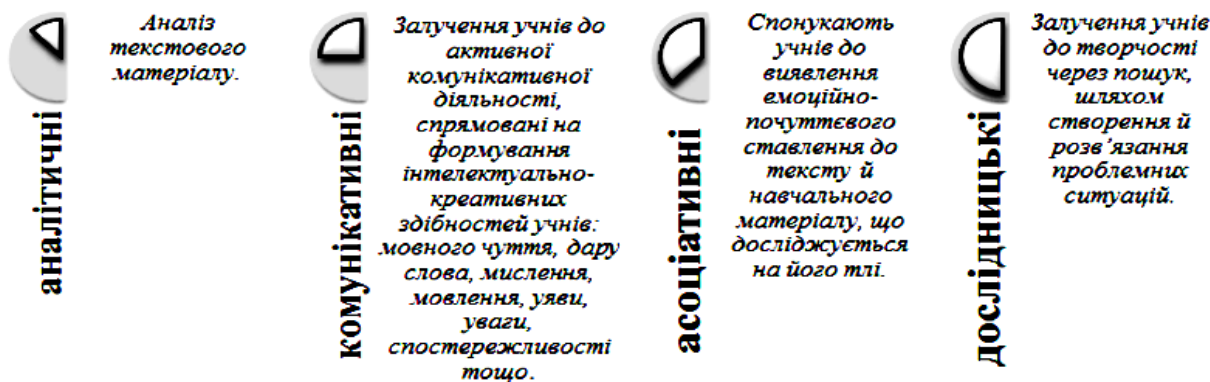

Рис. 2. Когнітивно-розвивальні вправи
(М. Пентилюк, О. Горошкіна, О. Нікітіна)

- Доведіть на конкретних прикладах, що дидактичний матеріал підручника з української мови (10–11 клас) є особистісно зорієнтованим, орієнтуючись на таблицю на рис. 3.

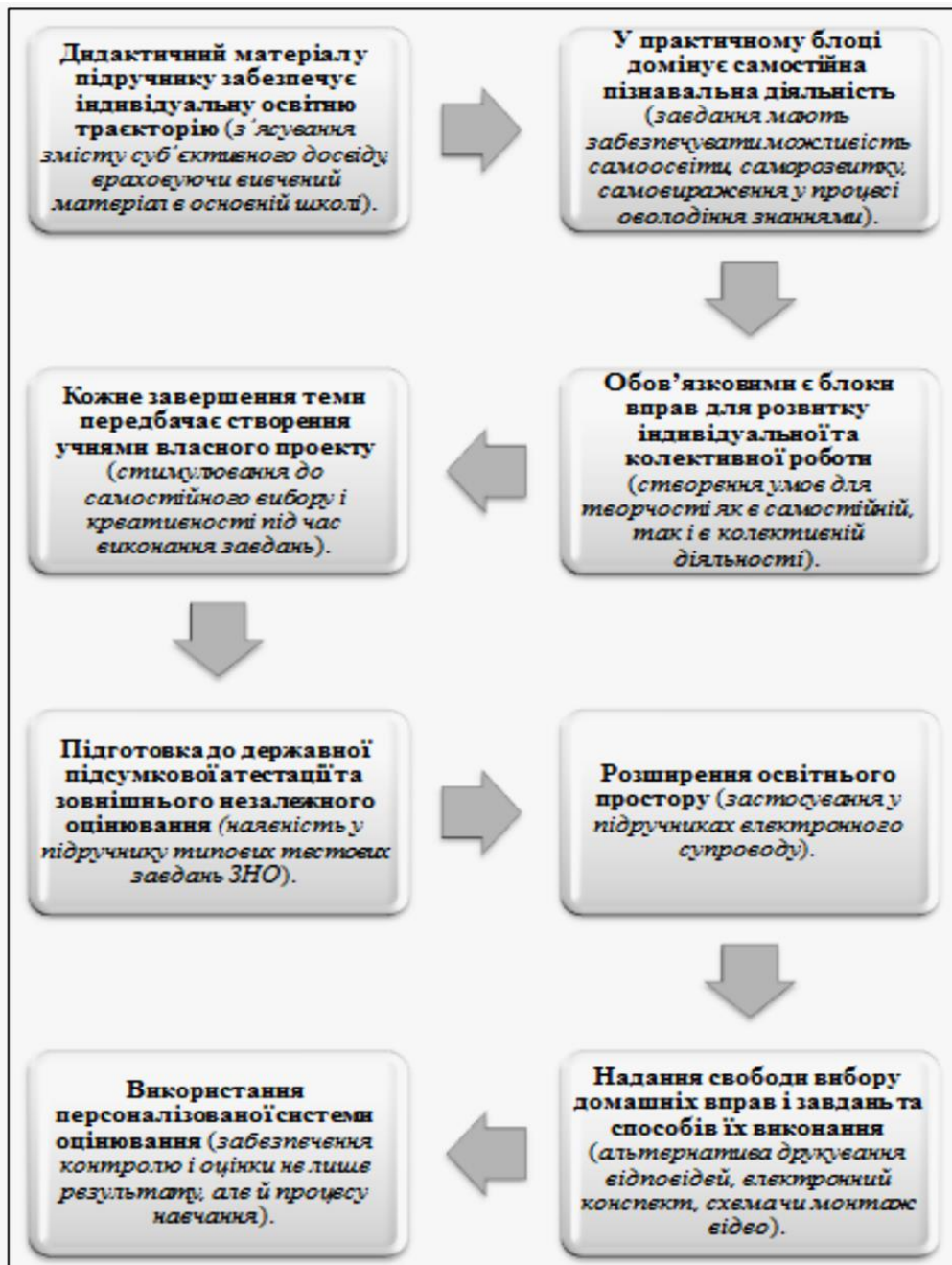

Рис. 3. Вимоги до розробки особистісно орієнтованого дидактичного матеріалу

3. Доберіть завдання професійно спрямованого підходу, який ураховує експліцитну (явну) та імпліцитну (приховану) професіоналізацію, що забезпечує формуванням стійкої мотивації до вибору професії (ситуативні завдання, збагаченням словника учнів термінологічною лексикою та ін.).

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Горошкіна О. М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків : Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).
3. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.
4. Мацько Л. Компетентнісні підходи і програмні засади в навчанні української мови в 10–12 класах середньої школи (профіль – українська філологія) / Л. Мацько, О. Семенов. *Українська мова і освітньому просторі*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 44–60.
5. *Методика вивчення української мови в школі* / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. Київ : Рад. шк., 1987. 246 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІЗ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 11 КЛАСУ (НАПИСАННЯ ЕСЕ)

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність діяти соціально відповідально та свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність) ;

- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;
- здатність здійснювати контроль, аналіз та оцінювання рівня засвоєних учнями й студентами знань із української мови, набутих умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти.

Теоретичний блок

- Із огляду на увагу до чотирьох видів мовленнєвої діяльності сформулюйте вимоги до формування комунікативних умінь.
- Чому зміст мовної лінії має бути вмотивованим?
- Чому мовленнєву лінію розглядаємо як тактичну?
- Доведіть на конкретних прикладах, як мовна і мовленнєва лінії переплітаються.

- Чому важливо розвивати комунікативні вміння?

Практичний блок

1. Ознайомтеся з методичними рекомендаціями щодо написання есе.

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого різновиду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

Структурно-композиційні особливості есе

Жанр есе популярний у зарубіжних вишах. Позиція викладачів там така: *«Думку експертів я знаю, тепер хочу дізнатися вашу. Здивуйте мене...»*.

Есе (фр. *essai* – «спроба», «начерк») – нарис, який характеризує літературні, філософські, соціальні та ін. проблеми не в систематизованому науковому вигляді, а у вільній формі (С. Головащук).

Художні тексти в стилі есе відомі з часів античності. Появу цього жанру пов'язують з ім'ям Мішеля Монтеня, який з 1572 року й до кінця життя працював над своїм найбільшим літературним твором, що мав назву «*Essai*».

Для передання особистісного сприйняття світу автор такого твору може наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, використовувати різноманітні асоціації, проявляти уяву і фантазію. Текст може містити авторські роздуми, ліричні відступи, описи тощо. Більш ефектним є есе, якщо в ньому наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки.

Сьогодні есе вважають «жанром-лідером ХХІ століття».

Визначальними рисами есе, зазвичай, є незначний обсяг, конкретна тема, подана в підкреслено вільному, суб'єктивному її тлумаченні, вільна композиція, парадоксальна манера мислення. Вочевидь, есе виражає нове, суб'єктивне слово про щось.

Отже, **есе** – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і виражає підкреслено індивідуальний погляд автора та враження з конкретного приводу чи питання й не претендує на вичерпне та визначальне трактування теми. Завданням есе, на відміну

від розповіді, є інформація або пояснення, а не драматичне зображення або переказ будь-якої життєвої ситуації. Есе досягає своєї мети за умови прямого авторського висловлення. Це твір, який ґрунтується на творчому підході людини до розкриття поставленого в початковому тексті завдання, коли свою позицію необхідно підтверджувати аргументами і фактами (Н. Грона).

Наразі є кілька класифікацій есе. Так, у зарубіжних джерелах, друкованих виданнях та інтернет-ресурсах розглядають такі **різновиди есе** (М. Дроботенко):

1. Argumentative Essay or For and Against Essay – «аргументоване есе». Це особливий вид есе, у якому автор висвітлює інформацію з обраної теми, наводить аргументи на підтвердження (докази) тези або знаходить аргументацію «проти» – висвітлює протилежні ідеї, погляди. Цей вид есе спрямовано на перевірку та оцінювання здібностей і вмінь мислити логічно й помірковано. Аргументовані есе можна поділити на:

- аналітичні – підтверджують чи спростовують ідею (концепцію) за допомогою проведення аналізу, оцінювання кожного її складника;
- роз'яснювальні – пояснюють ідею, концепцію автора для читача;
- дискусійні – розкривають ідею через приклади, представлені в уявній дискусії. Часто може починатися з помилкового покликання («Кажуть, що страус ховає голову у пісок», «Коронавірусна інфекція вражає лише людей похилого віку та не несе загрози молоді»).

2. Opinion Essay – «есе-міркування, есе-роздум». Під час написання такого есе автору необхідно висловити й аргументувати свою думку із суперечливого (запропонованого, обраного) питання. На відміну від аргументованого виду есе, в есе-міркуванні не обов'язково наводити факти, статистику, покликатися на авторитетні видання. Тут використовуємо факти з особистого досвіду чи з досвіду знайомих. Цьому виду есе притаманна емоційність викладу.

3. Persuasive Essay – «есе-переконання». Основна мета цього виду есе – переконати читача в тому, що погляд автора правильний. Згідно з деякими джерелами, Persuasive Essay і Argumentative Essay є синонімами, оскільки в обох випадках автору потрібно переконати читача, а це неможливо без наведення аргументів. Однак відмінність їх залежить від поставленої автором мети. Основна мета Persuasive Essay – переконати читача, незважаючи на кількість і якість наведених аргументів. Основною метою аргументованого есе є винесення на

обговорення тези, розгляд автором негативних і позитивних сторін (pros and cons).

4. Research Essay – «есе-дослідження». Есе-дослідження можна порівнювати з курсовою або дипломною роботою студентів закладів вищої освіти. Студент обирає тему дослідження, зіставляє, аналізує її, доходить висновків.

5. Scholarship essay – «стипендіально-презентативне есе». Мета написання такого есе полягає в демонстрації вмінь автора презентувати себе як найкраще, наприклад, для отримання гранту, проходження співбесіди під час працевлаштування.

6. Response Essay (Reaction Essay) – «реферативно-критичне есе». Це літературний вид есе – відгук на літературний твір, кінострічку, театралізовану виставу та ін.

7. Compare and contrast essay – «порівняльно-контрастне есе». Метою його написання є порівняння й зіставлення будь-яких об'єктів дослідження, проведення порівняльного (або контрастного) аналізу. Автору необхідно зробити послідовний аналіз якостей/властивостей об'єктів, які порівнюються. Розпочинати написання такого типу есе необхідно з визначення об'єктів, ідей, поглядів, які можуть бути як споріднені, так і досить контроверсійні. Отже, визначена тема обраного есе може перебувати в одній категорії (*Мій вибір: Mercedes чи Ford?*) або в різних – можуть порівнюватися предмети та явища, які тільки здаються ідентичними (*Електронні книги чи паперові – хто переможе? Жигулі чи іномарки: що найбільше забруднює повітря?*).

8. Analysis / Interpretation essay – «аналізувально-пояснювальне есе». Есе-осмислення, тлумачення. Цей вид есе набирає популярності за кордоном як частина вступного іспиту до закладу освіти. Абітурієнту пропонують цитату з 2–3 речень, яку потрібно інтерпретувати й висловити свою думку щодо неї. Цей вид есе схожий з Opinion Essay, наприклад, *«Юрист у сучасному світі: моя думка»*, *«Радіо, яке я слухаю»*.

9. Process Essay – «есе процесу». Мета написання такого виду есе – навчити особу конкретним діям, дати корисні поради під час виконання алгоритму процесу (вони можуть бути як виробничого, так і побутового характеру), наприклад: *«Як пишуть новини»*.

Загальні ознаки есе

Невеликий обсяг. Жорстких обмежень, звичайно, не існує. Обсяг есе – від трьох до семи сторінок комп'ютерного тексту. Наприклад, у

Гарвардській школі бізнесу часто пишуть есе всього на двох сторінках. В окремих університетах допускають есе до десяти сторінок.

Конкретна тема й підкреслено суб'єктивне її трактування. Есе не може містити багато ідей (думок). У ньому відображено тільки один варіант, одну думку, подану в розвиткові. Це відповідь на одне запитання.

Вільна композиція – важлива особливість есе. Часто будуємо всупереч законам логіки, підпорядковуємо довільним асоціаціям, створюємо за принципом «Усе навпаки».

Невимушеність розповіді

Автору есе важливо встановити довірливий стиль спілкування з читачем. Він уникає навмисно ускладнених, неясних, надмірно складних побудов, щоб зміст був зрозумілим. Дослідники відзначають, що гарне есе може написати тільки той, хто вільно володіє темою, бачить її з різних сторін і готовий висловити читачеві не вичерпний, але багатоаспектний погляд на явище, що стало поштовхом до роздумів.

Схильність до парадоксів

Есе покликане здивувати читача (слухача). Цьому нерідко сприяє афористичність, яскраве висловлювання або парадоксальне визначення, поєднання безперечних, але й суперечливих тверджень, характеристик, тез.

Внутрішня смислова єдність

Вільна композиція, орієнтованість на суб'єктивність, водночас, внутрішня смислова єдність, тобто узгодженість ключових тез і тверджень, гармонізація аргументів та асоціацій, які не суперечать судженням, у яких виражена особиста позиція автора.

Орієнтація на розмовну мову

Необхідно уникати вживання сленгу, шаблонних фраз, скорочення слів, надто легковажного тону. Мова есе повинна сприйматися серйозно.

Структура есе (умовна)

Вступ – обґрунтування вибору теми есе. Важливо правильно сформулювати запитання, на яке ви збираєтеся знайти відповідь у процесі творчості.

Основна частина – теоретичне підґрунтя вибраної проблеми і виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, аргументів і позицій.

Висновки – узагальнення й аргументація теми. Підсумовують есе або ще раз додають пояснення, підкріплюють зміст і значення викладеного в основній частині.

Таблиця 1.

Есе як жанр літературної творчості

Особливості змісту	В основу покладено міркування автора з приводу побаченого, прочитаного або пережитого особисто. Розкриваємо погляди автора – його світогляд, думки, почуття, ідеї, моральні (етичні, громадянські тощо) цінності. Над усе цінуємо самостійність й оригінальність, парадоксальність думок.
Особливості композиції	Композиція довільна, послідовність викладу спричинена логікою авторських міркувань. Обов'язковою є аргументованість і переконливість. У тексті проводимо паралелі, добираємо аналогії, використовуємо асоціації. Філософські роздуми поєднуємо з авторською емоційною оцінкою подій або явищ.
Особливості стилю	Стиль – художній або публіцистичний. Емоційності, експресивності, яскравої образності досягаємо вживанням метафор, порівнянь, алегоричних і притчевих образів, символів. Обов'язковою є коректність у висловленні дискусійних думок.
Особливості мови	Інтонація розмовна (безпосередність, невимушеність вислову). Допускаємо розмовну лексику, щоб створити враження «живої бесіди» із читачем. Уживання неповних речень, питальних та окличних конструкцій, риторичних звертань, запитань, тверджень. Афористичність. Головна вимога – індивідуальність авторського стилю.
Заголовок	Заголовок не перебуває в прямій залежності від змісту, він може пояснювати, що стало поштовхом до авторських роздумів, передавати почуття, настрої автора тощо. Він повинен привертати увагу читачів, спонукати до прочитання, розкривати тему й хоча б частково зміст тексту. Заголовок-запитання – текст-відповідь, – це ще один продуктивний тип заголовків. Єдина умова, у тексті має бути хоча б спроба знайти цю відповідь.

Зазначимо, що **есе** – це не твір-роздум у форматі зовнішнього незалежного оцінювання із традиційними штампами на кшталт: «на мою думку», «я вважаю», «по-перше», «по-друге», «прикладом може

слугувати», «аргументом на підтвердження моєї думки є» тощо. Високо оціненими будуть креативність, творчість, нестандартність у формулюванні й викладенні власних думок.

Правила написання есе

Із формальних правил написання есе можна назвати тільки одне – наявність заголовка.

Внутрішня структура есе може бути довільною. Оскільки це мала форма письмової роботи, то повторення висновків наприкінці не обов'язкове, вони можуть бути введені в основний текст або заголовок.

Аргументація може передувати формулюванню проблеми. Формулювання проблеми може збігатися з остаточним висновком. Необхідно, аби з-поміж тисячі есе запам'яталося саме ваше. Для цього, власне, і призначена «родзинка». Подайте текст у формі діалогу, листа, щоденника, автобіографії, п'єси – межі встановлює лише ваша креативність. Придумайте неочікуваний заголовок, «голосні» епіграфи, ілюстрації. Нестандартні ідеї та вражаючий зміст – гарантовано привернуть увагу до вашого есе.

Обсяг тексту – довільний (якщо не визначено умовою завдання).

Есе буде цікавим, якщо в ньому є:

- непередбачувані (парадоксальні) висновки;
- несподівані повороти;
- цікаві поєднання.

Прийомів для написання успішного есе існує багато. Наводимо окремі з них, якими варто оволодіти здобувачам освіти:

- *прийом риторичного запитання* (розкриття вірогідних позицій щодо запропонованої до розгляду проблеми);

- *прийом цитації* (дає змогу навчитися афористично висловлювати власні думки);

- *прийом антитези* (розкриває специфіку авторської думки);

- *прийом швидкого переходу* (від фактологічного контексту думки до ментального; це можуть бути роздуми про твори мистецтва, естетичні й морально-етичні проблеми, філософські концепції, наукові теорії тощо);

- *прийом асоціативних відступів* (здійснює перехід від образного ряду до понятійного, від філософського – до побутового);

- *прийом порівняння* (наведення аналогічних прикладів із метою виявлення подібного, виведенням закономірностей із подальшим переходом до висновків);

- прийом хронологічної послідовності: хронологія есе – послідовність подій (але не варто зациклюватися на часі – есе може вийти нудним); просто згадуйте час; не намагайтесь у дрібницях описувати все, що відбувалося за визначений період;

прийоми викладу:

- розповідь – дія або історія, що триває до самого кінця есе, у якій підкреслюємо якості, можливості або знання, пов'язані з темою есе;
- опис – характерною рисою такого есе є яскрава образність твору (мовне багатство), цікаві деталі, які залишають читача довгий час під враженням;
- порівняння – в основному цей прийом використовуємо щодо питання, за яким потрібно описати, наприклад, досвід або невдачу;
- можуть бути *яскравий епіграф, неочікуваний заголовок.*

У «Практичних рекомендаціях із підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури» окреслено таку «формулу» написання есе: *Дивуйте – заперечуйте – провокуйте – міркуйте – розповідайте – аналізуйте – аргументуйте – підсумуйте.*

Наведемо кілька порад щодо побудови есе.

- На підготовчому етапі варто занотовувати на берегах неординарні погляди, думки, факти, улучні цитати.
- Потрібно уважно прочитати **тему**, підкреслити ключові опорні слова, дібрати до них асоціації, з'ясувати значення потрібних понять. НЕ потрібно описувати всі відомі факти, а лише ті, що стануть творчою відповіддю на окреслене в темі питання. Упродовж усього есе необхідно підкреслювати взаємозв'язок наведених фактів.
- Загальний підхід до теми варто висвітлити у **вступі**, який має містити проблемне завдання й відповідь на поставлене питання. Оскільки в есе треба мислити творчо, то це можна зробити на основі парадоксів, протиставлень (можна йти від супротивного).

Ефектний початок (вступ) – дуже важливий елемент твору. Читач визначає для себе, чи варто йому читати ваше есе. Для створення інтриги на початку есе можна скористатися кількома підходами.

1. Стандартний (найпоширеніший) – роздуми про поняття, окреслені в темі. Необхідно відповісти на шість запитань: *хто, що, коли, де, чому, як*. Відповіді на ці запитання дадуть змогу читачеві зрозуміти, чого йому очікувати.

2. Несподіваний – це може бути будь-що, але читач повинен бути здивований або шокований. Це спроба заперечити усталені істини – шокувати; сформулювати гіпотезу (припущення: що відбудеться, якщо чогось не існуватиме; визначення причини відсутності чогось й опис можливих наслідків).

3. Дієвий – зображення самого процесу, а причини й наслідки впливуть далі. Цей підхід зручний для коротких есе.

4. Авторитарний (наказовий) – пропонує інформацію в наказовому тоні, щоб створити враження впевненості автора тільки в собі: використання дієслів у формі наказового способу, наприклад, «Бережи природу!», «Не втрачай жодної хвилини!», «Лови летючу мить життя!».

5. Інформативний – читач одразу отримує інформацію про те, що буде далі у творі (автор есе одразу називає кілька фактів, пов'язаних із темою).

6. Цитатний – вдало дібрана цитата одразу привертає увагу читача (не рекомендуємо використовувати прислів'я й кліше – це банально).

Кліше – мовний засіб, стандартний зворот, який повторюється: *Загальновідомо, що...; Є підстави вважати...*

7. Діалоговий («діалог із читачем») – з одного боку, такий початок стимулює читача як учасника діалогу, з іншого, – це може бути просто потік думок із риторичними запитаннями.

Основну частину есе вибудовуємо з метою переконання читача. Для цього автор використовує вагомі аргументи. Спочатку варто викласти головні ідеї та факти, навести приклади на їх підтвердження. Можна звертатися до будь-яких джерел (покликання на лідерів думки додасть вагомості роботі). Кожну фразу потрібно оформлювати як цитату. Доречними стануть приклади з історії, суспільного життя, власного досвіду.

Есе має містити озвучену *кінцівку*. Позаяк зовсім не важливо, кінець є ствердженням будь-чого, запитанням чи не завершеними роздумами. *Висновки* – не обов'язково пряма відповідь на проблемне питання. Це може бути доречна цитата, заклик до дії, узагальнення, ствердження будь-чого, риторичне запитання чи остаточно не

завершені роздуми. Удалим варіантом завершення есе вважаємо використання афоризмів і цитат. Фінальні компоненти – останні абзаци (абзац) мають завершувати вашу думку та залишити в пам'яті читача яскравий слід.

Побудова есе:

1. Назва теми.
2. Вступ – особисті погляди, що чітко висвітлюють тези та підходи автора.
3. Аргументи, які обґрунтовують тезу (1,2,3)
4. Факти або приклади, які підтримують головну думку твору (1,2,3)
5. Висновки-узагальнення есе, де зазначаємо, як доведено авторську позицію, і знов окреслюємо тему.

Як НЕ слід писати есе

- НЕ вносити в есе інформацію, яка не підтверджує вашу думку.
- НЕ треба писати біографію, детальні подробиці з особистого життя.
- НЕ бійтеся починати спочатку, коли вже написана робота не відповідає змісту есе.
- НЕ намагайтеся вразити всіх надзвичайним словниковим запасом.
- НЕ використовуйте загальний набір мовних кліше та тверджень.
- НЕ перебільшуйте.
- НЕ будуйте роботу лише на простих реченнях.
- НЕ використовуйте цитати без імені автора.
- НЕ здавайте роботу, не перевіривши її.

Під час **редагування** написаного варто звернути увагу на те, чи дотримана логічна структура, чи відповідають аргументи зазначеним тезам, чи немає помилок.

Поширені помилки під час написання есе

Помилки внаслідок неуважної перевірки роботи. Не думайте, що можна обмежитися лише перевіркою правопису. Перечитайте есе та переконайтеся в тому, що там немає жодних двозначних виразів, невдалих зворотів тощо. Приклади, які не варто «брати на замітку»: «Я пишаюся тим, що зміг протистояти вживанню наркотиків, алкоголю, тютюну».

Недостатня кількість деталей. Занадто часто цікаве есе програє в тому, що в ньому перераховані твердження, не проілюстровані прикладами.

Багатослівність. Необхідно правильно використати словниковий запас. Іноді це означає відмову від певних ідей або подробиць, особливо, якщо їх уже згадано або вони не мають безпосереднього стосунку до змісту. Такі речі тільки відволікають увагу читача (слухача) від основної теми есе.

Довгі фрази. Довгі фрази не сприяють доказовості думки автора, а короткі речення часто створюють кращий ефект. Оптимально, коли в есе довгі фрази чергуються з короткими. Спробуйте прочитати есе вголос. Якщо відчуєте, що у вас не вистачає струменя видихуваного повітря, аби правильно проінтонувати, розбийте текст на дрібніші абзаци.

Не перевантажуйте есе. Під час написання есе намагайтеся не вживати слів іншомовного походження, якщо в українській мові є власні відповідники, слів-термінів. Неправильне вживання таких слів відволікає увагу читача, применшує значення есе.

У Методичних рекомендаціях щодо викладання української мови у 2020/2021 навчальному році (лист МОН України від 11. 08. 2020 р. № 1/9-430) подане визначення *есе* як самостійної творчої письмової роботи, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу; для здобувачів освіти запропоновано два різновиди есе: вільне і формальне.

Вільне	Формальне
Ознаки:	Ознаки:
невеликий обсяг (7 – 10 речень); довільна форма і стиль викладу зі збереженням структурованості тексту (вступ, основна частина, висновок); наявність позиції автора.	обсяг 120 – 200 слів; логічна організація структури: наявність відповідних компонентів (теза, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновок); грунтовність викладу; наявність позиції автора.

Вільне есе обмежене в часі (5–10 і 10–15 хв.).

До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних його етапах: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе приділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);

критичне;

есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

1. Обсяг – 1–2 сторінки тексту (120–200 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.
3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.
4. Необхідно писати стисло і зрозуміло. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.
5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.
6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.
7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

2. Розробіть конспект уроку написання есе (за вибором студента) *«Історії, що зворушують»* / *«Незламна Україна. Від найдавніших часів до сьогодення»* / *«Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?»* (10–11 клас). Обов'язково вмістити приклад есе + презентацію.

3. Перечитайте тематику для есе, доповніть її власними темами.

Життєві труднощі – це виклик чи нові можливості?

Проблеми роблять нас сильнішими.

Ніщо не звеселяє душу людини так, як споріднена праця.

Екологічна безпека сьогодні – це безпека майбутніх поколінь.

У чому полягає життєвий успіх?

Кого можна назвати патріотом рідної землі?

«Людина хоче краще жити, піддається впливу, зраджує себе, народ, віру. За гроші вона стає манкуртом» (Р. Іваничук).

«Мат дозволяє полегшити почуття нестримної швидкості буття. Мат дозволяє сучасній молодій людині спокійніше ставитися до розбіжності в поглядах на життя з дорослими» (Л. Дереш).

«Страшно сказати, що робить із людьми безнадія. Говірки стають мовчазними, веселі – зажуреними, хоробрі – боягузами, а певні – зрадниками» (В. Шкляр).

«Історія нині не просто переписується, а переписується українською мовою» (С. Жадан).

«Найкращі помилки, яких припускаються в навчанні!» (Г. Сковорода).

Література

1. Балаклицький М. А. *Есе як художньо-публіцистичний жанр: Методичні матеріали для студентів зі спеціальності «Журналістика*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 74 с.
2. Грона Н. В. *Власне висловлення: змістовий, мовний, композиційний аспекти. Матеріали II Міжрегіональної наук.-практ. конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів*, м. Чернігів, 21 лютого 2020 р. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя. 2020. С. 18–21.
3. Грона Н. В. *Есе як комунікативна форма тексту в системі текстотворчих умінь учнів молодшого шкільного віку. Наукові записки : зб. наук. праць*. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Випуск 11. Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. С. 138–141.
4. Грона Н. В. *Підготовка студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь*. Ніжин : ПП Лисенко М. М., 2017. 592 с.
5. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. *Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення)*. *Українська мова і література в школі*. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.
6. Дроздовський Д. І., Гримашевич Г. І., Калинич О. В., Кузьмич О. О., Приходько О. Ю. *Практичні рекомендації з підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури*. Харків : Соняшник, 2017. 69 с.

7. Радзієвська Т. В. *Текст як засіб комунікації*; відп. ред. М. М. Пешак. [2-е вид., стереот.]. Київ : НАН України; Інститут мови, 1998. 194 с.
8. Ярмолюк А. В. Текст як засіб розвитку комунікативних умінь учнів 5-х класів. *Укр. мова і літ. в школі*. 2005. № 7. С. 15–18.
9. Хомич Т. Вияви анормативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів (м. Чернігів, 18-19 лютого 2021 р.)*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с. С. 241–244.
10. Hrona N. V ESSAY AS A CURRENT WAY OF COMMUNICATION FOR EDUCATORS: PERSONALLY-ORIENTED, SOCIAL-PHILOSOPHICAL, COMPOSITION-SPEECH ASPECTS (Есе як актуальний спосіб комунікації здобувачів освіти: особистісно зорієнтований, соціально-філософський, композиційно-мовленнєвий аспекти). *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. P. 607–622 (розділ монографії).

СУЧАСНІ МЕТОДИ, ПРИЙОМИ І ФОРМИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти та розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови, зокрема в контексті інтегрованого навчання;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність до критичного мислення засобами української мови;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти.

Теоретичний блок

1. Розрізніть поняття: комунікативні вміння, комунікативні знання, комунікативна компетентність.
2. Схарактеризуйте складники комунікативної компетентності.
3. Які з завдань розвитку комунікативних умінь є найбільш актуальними?
4. Схарактеризуйте інноваційні підходи до формування комунікативних умінь.
5. Чи вважаєте, що кожен урок у школі повинен бути уроком розвитку комунікативних умінь?
6. Схарактеризуйте підходи О. Біляєва і М. Пентелюк про уроки формування комунікативних умінь.

Практичний блок

1. Доберіть вправи і завдання для 10–11 класу до одного з типів уроку формування комунікативних умінь (тема «Говори красиво з Лесею Українкою / М. Коцюбинським / В. Винниченком / О. Довженком» – письменник на вибір).

Методичний коментар

М. Пентилюк пропонує назвати уроки розвитку мовлення «уроками формування комунікативно-мовленнєвої компетенції або уроками розвитку комунікативних умінь і навичок». До системи уроків розвитку комунікативних умінь і навичок учні-методисти зараховують такі типи: – авдіювання; – сприймання і відтворення усної інформації (усні перекази); – читання; – сприймання і відтворення письмової інформації (письмові перекази); – конструювання усних висловлювань (діалоги, полілоги, монологи); – конструювання письмових висловлювань (монологи); – робота над газетними жанрами, опрацювання ділових паперів.

2. Із підручників для 10–11 класів (за вибором) доберіть вправи і завдання для розвитку комунікативних умінь.

Методичний коментар

Спираючись на концептуальні положення сучасної методики навчання української мови та вимоги чинної програми, вважаємо, що в учнів слід розвивати на текстовій основі такі комунікативні вміння:

- розкривати тему висловлювання;
- визначати мету й ідею тексту відповідно до комунікативного мотиву;
- уживати мовностилістичні засоби, адекватні комунікативній ситуації;
- доречно обирати стиль, тип і жанр мовлення для продукування власних висловлювань;
- створювати тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до комунікативної мети адресата й ситуації спілкування;
- поетапно породжувати тексти в комунікативному процесі;
- виявляти, удосконалювати й корегувати порушення в побудові текстів відповідно до вимог комунікативної ситуації;
- уміло спілкуватися, орієнтуючись у комунікативній ситуації;
- установлювати й підтримувати контакт зі співрозмовником;

- прогнозувати та змінювати стратегії комунікативних дій і поведінки спілкування;
  - комунікативно доцільно користуватися паралінгвістичними засобами;
  - виявляти недоліки в комунікативному процесі, успішно усувати їх.
3. Створіть текст для редагування (до 150 слів) про відомого українця (не менше 20 помилок різних типів: лексичних, граматичних, орфографічних).

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Горошкіна О. М. *Теорія і практика навчання української мови в старших класах*. Харків : Вид.група «Основа», 2012. 171с. (Б-ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу». Вип.1 (98)).
3. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. *Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. 2 (93). С. 137–150.
4. Кучеренко І. А., Пентилюк М. І. *Теорія і технологія сучасного уроку української мови* : навч.-метод. посіб. ; МОН України, Херсонський державний університет. Херсон : Айлант, 2022. 352 с.
5. *Методика вивчення української мови в школі* / О. М. Біляєв, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк та ін. Київ : Рад. ш., 1987. 246 с.

УРОКИ СТИЛІСТИКИ В 10–11 КЛАСАХ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);

- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти та розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в учнів і студентів у межах вивчення української мови;
- здатність розвивати в здобувачів освіти критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність до реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку здобувача освіти;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти.

Теоретичний блок

1. Перегляньте відео «Українська мова. Стилiстичне забарвлення та виражальнi можливостi фразеологiзмiв» (11 клас) у вiльнoму iнтернет-дoступi: https://youtu.be/rORnQ_kOf3Q. Прокоментуйте методичний матерiал. Визначте позитивнi й негативнi моменти навчального матерiалу.

2. Розв'яжіть методичну задачу:

Учителька української мови почула на засіданні педагогічної ради школи, що її десятикласники не вітаються з учителями. Директор школи особисто зробив зауваження з цього приводу. Їй стало ніяково. Один із педагогів сказав, що так учнів виховали батьки. Ця відповідь не сподобалася директору. Учителька задумалася над тим, як вирішити проблему – як побудувати риторичний діалог на уроці української мови.

1. Схарактеризуйте завдання вивчення стилістики в старших класах.
2. Визначте зміст вивчення стилістика української мови в шкільних програмах та програмах факультативів для 10–11 класів.
3. Схарактеризуйте стилістичні вміння та навички.
4. У чому особливість прийомів вивчення стилістики?
5. Наведіть приклади стилістичних вправ.

3. Виконайте аналіз (один за вибором) запропонованого тексту.

Схема фонетично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Пошук явищ фоносемантики.
2. Експресивні можливості звуків. Звукопис: асонанс, алітерація, анафора, епіфора, дисонанс, параномазія, ономатопея. Стилістичні функції.
3. Фонетичні засоби як складники тропів і стилістичних фігур.
4. Засоби милозвучності: евфонічні чергування голосних і приголосних звуків та вимовна легкість (повноголосся, подовження, спрощення).
5. Значення фонетично-стилістичних засобів для вираження основної думки твору й створення відповідного настрою.

Схема лексично-стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стилістична характеристика лексики (книжна, розмовна, нейтральна, стилістично забарвлена).
2. Стилістичне використання споконвічно української лексики (спільноіндоєвропейської, спільнослов'янської, спільносхіднослов'янської й власне української) та запозичень. Доцільність такого співвідношення лексики за походженням.

3. Співвідношення лексики за емоційністю й нормативністю (наявність діалектизмів, розмовно-просторічних елементів, професіоналізмів і жаргонізмів).

4. Багатозначні слова та їхні функції.

5. Синоніми як основне джерело засобів словесної образності й стилістичної виразності. Перифрази й евфемізми, їхні стилістичні функції.

6. Загальнономовні й контекстуальні антоніми, їхні стилістичні функції. Антонімічна градація, антитеза, прийом антонімічної іронії, епітет-оксиморон.

7. Стилiстичні можливості різних видів омонімів.

8. Паронімія як стилістичний засіб. Парономазія (або паронімічна атракція).

9. Співвідношення активної й пасивної лексики (історизми, архаїзми й загальнономовні та індивідуально-авторські неологізми), їхні функції. Використання екзотизмів, етнографізмів, варваризмів, анахронізмів.

10. Різновиди тропів, їхня стилістична роль, оригінальність і доцільність.

11. Лексичні засоби як складники фігур стилістичного синтаксису.

12. Стилiстичне навантаження фразеологізмів. Види трансформації фразеологічних одиниць і їхня стилістична роль.

13. Художньо-естетична інтерпретація лексики тексту. Вплив лексично-стилiстичних засобів на вираження ідейно-образного й естетичного змісту твору.

Схема словотвірно-стилiстичного аналізу художнього тексту

1. Стилiстично забарвлені морфеми в тексті.

2. Інтерпретація дериватів. Словотвірні засоби, що надають семантично-стилiстичних відтінків словам (зменшувальності, пестливості, згрубілості, урочистості, фольклорності, книжності, розмовності, емоційності, інтимності тощо).

3. Стилiстично забарвлені морфеми як складники тропів і фігур стилістичного синтаксису.

4. Контекстуальні (індивідуальні) морфемно-словотвірні утворення в тексті.

5. Роль словотвірних засобів у створенні образності й уточненні змісту твору.

Схема морфологічно-стилiстичного аналізу художнього тексту

1. Співвідношення частин мови в поданому тексті. Варіантність морфологічних форм.

2. Семантично-стилістичні функції самостійних, службових частин мови й вигуків.

3. Тропи й стилістичні фігури, в основі яких виразні морфологічні засоби (слова окремих частин мови, граматичні форми роду, числа, відмінка, особи, часу тощо).

4. Характеристика тексту з погляду нормативності морфологічних засобів.

5. Вплив типу мовлення, жанру, функційного стилю, теми, основної думки на добір автором певних граматичних форм.

Схема стилістичного аналізу простого речення

1. Різновиди речень за метою висловлювання, їхня роль.

2. Стилiстична роль різних видів односкладних речень.

3. Стилiстичні функції однорідних членів речення.

4. Стилiстичне навантаження вставних і вставлених конструкцій і звертань.

5. Стилiстичні функції відокремлених членів речення.

6. Синтаксичні одиниці як складники тропів і стилістичних фігур.

7. Домінування в тексті окремих синтаксичних одиниць, їхня смислова доцільність.

8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю мовлення щодо використання простих речень.

9. Значення синтаксичних засобів (зокрема, простих речень) у побудові образної системи тексту тощо.

Схема стилістичного аналізу складного речення

1. Стилiстичні функції різних видів складних речень.

2. Стилiстичне вживання багатокomпонентних ускладнених синтаксичних структур.

3. Період як стилістичне явище, його різновиди.

4. Стилiстичне навантаження прямої, непрямої та невласне прямої мови.

5. Домінування в тексті певних синтаксичних одиниць, їхня смислова доцільність

6. Фігури стилістичного синтаксису, їхні функції. Синтаксичні одиниці, що стали основою стилістичних фігур.

7. Значення синтаксичних засобів (зокрема, складних речень, багатокомпонентних ускладнених синтаксичних структур, прямої, непрямої та невласне прямої мови, періоду) у побудові образної системи тощо.

8. Синтаксичні особливості індивідуального стилю щодо вживання складних синтаксичних структур.

Чоловік з ароматом кави

Про Юрія Кульчицького в Україні нині відомо небагато. Українець за походженням, він виконував роль військового аташе та перекладача у Відні. Згодом Кульчицький опинився в австрійській дипломатичній місії в Стамбулі й відіграв важливу роль у легендарній Віденській битві 1683 року, яка фактично зупинила турецький наступ на цивілізовану Європу. У Відні Кульчицький дістав неформальний статус героя. Як нагороду, окрім будинку від магістрату й медалі від короля, рятівник отримав триста мішків кави. Каву залишили в обозі турки, щоправда, австрійці вважали ці зернята кормом для верблюдів. «Полонені» верблюди кавові зерна їсти навідріз відмовлялися. Якби не вроджена підприємливість Кульчицького, кава могла б так і залишитися прикрасою якогось етнографічного музею австрійської столиці, і ми б ніколи не відчувли аромату цього п'яного напою.

Проте Юрій Кульчицький не розгубився – відкрив кав'ярню спочатку тільки для власних приятелів, утаємничених у смак Сходу. Віденцям кава засмакувала. Не останню роль у цьому відіграла колоритна постать рятівника Відня, який засолодив гіркий напій. Кульчицький, перебравшись у турецький одяг, особисто частував своїх гостей, пом'якшуючи смак кави медом, цукром, а згодом молоком і вершками (за матеріалами інтернетних джерел).

Поезія для фонетично-стилістичного аналізу

І буде мир...

І вишні зацвітуть

У рідному моєму краї.

Лелеки добру звістку принесуть:

«Кінець війни, ми ворога здолали!».

І на світанку вмить ся Земля

Ранковою холодною росою.

*І буде чути пісню солов'я,
А не ревіння літаків над головою.
Підніме очі закривавлений Ірпінь,
Йому плече підставить сива Буча.
А Бородянка і Гостомель-побратим
Порушать тишу стогоном болючим.
Демидів враз прокинеться від сну,
Від болю ран ворожих окупантів.
На повні груди крикне: «Я живу!!!
Я витримав оцих потвор-мутантів».
Козаровичі, пошматовані вогнем,
Потоптані, знесилені і босі.
Тавровані ординським тим мечем
Піднімуть хвилю в морі стоголоссям.
І Димер, Катюжанка, і Синяк
Сплюндровані поганською рукою ката
Без сліз, бо їх давно уже нема
З колін устануть, бо прийшла розплата.
Почує це Іванків – сивий дід.
Вони його живого розпинали,
Він навіть не стогнав, він гордо переніс.
Його тортури дикі не зламали.
Чоло насупить древній наш Лютіж
Поранений, обстріляний, побитий.
Тримав він оборону, як справжній захисник,
Сміливістю своїх людей прикритий.
А Вишгород, наш славний волонтер!
І день, і ніч збирає поміч всім нужденним.
Ви очі бачили, отих святих людей,
У них вогонь добра горить священний.
Засяє сонцем Вишгородський край.
Підніметься з руїн моя країна,
Бо мужності такої світ не знав.
По силі духу ти одна така єдина.
Повернемось до мирного життя,
Запахнуть чорнобривці й рута-м'ята.*

*І мама заспіває «Котика-котка»,
І принесе «від зайчика» гостинця тато.*

17.03.22

Ліна Костенко.

4. Розробіть конспект факультативного заняття зі стилістики на тему за вибором (10 клас):

- Неологізми та застаріла лексика в різних стилях мови.
- Категорія числа як стилістичний засіб.
- Використання граматичних форм дієслів у різних стилях мови.
- Стилiстичні можливості службових частин мови.
- Експресивні властивості звуків мови («Усі звуки світяться, і всі кольори звучать...»). Зверніть увагу, що: *навіть ізольовані звуки мають значення. Наприклад: такі з них як в, а, р, о – одностайно визначені як сильні; х, п, ю – послаблені, маленькі. К, ш, ж, с, ф – здаються людям шерехатими; а, о, л, у – гладенькими. На думку опитаних, звукам притаманні такі якості як хоробрість, печаль, доброта. Наприклад, д, н, л, м, – добрі звуки; ж, с, ф, з, – злі; а, я – хоробрі; с, х – боягузливі; а, р, я – радісні; с, к, т – печальні).*

5. Розробіть конспект уроку для 10 класу (тема за вибором).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологізмів. Виразальні можливості фразеологізмів біблійного походження (*розрубати гордіїв вузол, авгієві стайні, нитка Аріадни, сізіфова праця, піррова перемога, дамоклів меч*).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологізмів. Виразальні можливості фразеологізмів, які походять з усної народної творчості (*дати гарбуза; як горохом об стінку; наче блекоти наївся; душа в п'ятах; їсть як іржа залізо; мов у воду опущений; що посієш – те й пожнеш; сам не гам і другому не дам; рука руку миє; як дбаєш, так і маєш*).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологізмів. Виразальні можливості фразеологізмів, які походять зі Святого Письма (*сіль землі; пісня пісень; повертатися на круги своя; земля обітована; не хлібом єдиним живе людина; притча во язицех; лікарю, зцілися сам*).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологізмів. Виразальні можливості фразеологізмів, які перекладені з інших мов: *тут собака*

заритий (з німецької), апетит приходить під час їжі (з французької), синя панчоха (з англійської).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологiзмiв. Виразальнi можливостi фразеологiзмiв, якi є висловами вiдомих людей: «*Иду на ви!*» (князь Святослав), «*Борітеся – поборете*» (Т. Шевченко), «*Караюсь, мучуся, але не каюсь*» (Т. Шевченко), «*Вогонь в одежі слова*» (І. Франко), «*Бути чи не бути?*» (В. Шекспiр).

Тема. Стилiстичне забарвлення фразеологiзмiв. Виразальнi можливостi фразеологiзмiв, якi є виробничо-професійнi вислови, що прижилися в народнiй мові як фразеологiзми з образним значенням: *грати першу скрипку; увійти в роль* (iз мови артистiв); *тріщати по всiх швах; сiм разiв вiдмiр, а раз вiдрiж* (iз мови кравцiв); *лити воду на млин* (iз мови мiрошникiв); *стригти під один гребiнь* (iз мови перукарiв).

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посiбн. для магістрантiв спеціальностi 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Бакум З. Фонетико-стилiстичнi вправи як засiб підвищення мовної культури учнiв. *Українська мова і література в школі*. 2007. № 1. С. 2–5.
3. Бакум З., Бойко Л. Лiнгвiстичний аналіз художнього тексту в навчанні української мови: фонетико-стилiстичний аспект. *Українська мова і література в сучасній школі*. 2012. № 7–8. С. 25–28
4. Ващенко В. С. *Стилiстичнi явища в українській мові*. Харків : Вид-во ХДУ, 1958. 159 с
5. Поляковська Т. Навчатися для життя (з досвiду проведення «фонетичних» урокiв у старших класах. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 6. С. 28–30.
6. Плющ Н. Звуковий живопис у поезії. *Урок української*. 2003. № 4. С. 13.
7. Серажим К. С. *Фонетичнi засоби стилiстики: навчально-методичний посiбник: для студентiв-журналістiв* / ред. О. Д. Пономарiв. Київ : Київський університет ім. Т. Шевченка, Інститут журналістики, 1996. 53 с.

8. *Стилістика української мови: навчально-методичний посібник* / [упорядники: А. С. Попович, Л. М. Марчук ; за ред. А. С. Попович]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. 172 с.
9. Хомич Т. Аналіз помилок у методиці здійснення морфемного й словотвірного аналізів. *Полілог культур: освітній і культурологічний аспекти. Всеукраїнська науково-практична конференція* (26 березня 2013 року). Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2013. С. 130–132.
10. Хомич Т. Особливості формування аналітичних словотвірних умінь у школярів і студентів. *Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. Книга 2*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2013. С. 183–187
11. Хомич Т. Уміння говорити – візитівка сучасного освітянина. Формування мовної особистості в сучасному полікультурному суспільстві: *Матеріали II Міжрегіональної науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів* (м. Чернігів, 21 лютого 2020 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2020. 203 с. С. 158–162.

ЗМІСТ ВПРАВ ТА ЗАВДАНЬ ІЗ ПРАКТИЧНОЇ РИТОРИКИ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти та розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;

- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність розвивати в учнів і студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток у системі освіти з високим рівнем автономії.

Теоретичний блок

1. Розкрийте зміст програми шкільного курсу риторики. Чи повністю вона задовольняє вимоги часу – навчити учнів майстерно володіти монологічними й діалогічними формами мовлення в різних ситуаціях спілкування?

2. Назвіть характерні риси, жанри основних видів красномовства (академічного, політичного, дипломатичного, військового, юридичного, церковного, суспільно-побутового).
3. Визначте етапи роботи над текстом промови. Що має знати здобувач освіти про вибір теми виступу, збирання матеріалу, складання плану, тексту промови (у вигляді тез, конспекту), про розмітку його знаками партитури?
4. Прокоментуйте риторичні здібності, які потрібно вдосконалювати, формуючи комунікативну особистість.
5. Які вміння й навички важливо сформувати в шкільному курсі риторики?
6. Як ви розумієте принцип комунікативної співпраці у формуванні риторичних умінь і навичок?
7. Які методичні прийоми використовують учителі-словесники для виховання вмілого промовця?

Практичний блок

1. Перегляньте виступи у вільному інтернет-доступі: видавця І. Малковича про українську мову на Всеукраїнському онлайн-форумі/переможця Global Teacher Prize Ukraine 2021; Артура Пройдакова/переможця Global Teacher Prize Ukraine 2023; Максима Гвоздецького й проаналізуйте риторичну культуру промовця (за вибором).

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ (риторичний аналіз)

1. Науковий рівень виступу.
2. Актуальність обраної теми.
3. Дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системноаналітичного.
4. Дотримання принципів змістовності, ерудованості, послідовності, аргументованості, несуперечності, доказовості, доступності, наочності.
5. Дотримання композиції виступу.
6. Культура мислення оратора: застосування логічних доказів, індукції, дедукції, елементи сюжетності, інтрига в побудові виступу, гнучкість мислення.

7. Психологічний стан оратора: упевненість/непевненість, втома/бадьорість, зібраність/розгубленість, зосередженість/розсіяність тощо.
8. Узаємодія оратора й слухачів: уміння утримувати увагу слухачів, використання прийомів актуалізації уваги слухачів, майстерність застосування прийомів емоційної розрядки.
9. Культура мовлення оратора: володіння комунікативними якостями мовлення (логічність, точність, ясність, чистота, виразність, багатство, доречність, доступність, емоційність, естетичність, мовлення); мовленнєвий артистизм; мовленнєві помилки; енергетика мовлення (темп, гучність, висота й сила голосу, артикуляція, інтонаційна виразність, паузи).
10. Невербальна культура оратора: естетичність (доцільність, різноманітність, природність) жестикуляції, міміки, рухів тіла, пози; візуальний контакт з аудиторією.
11. Зовнішня культура оратора: відповідність зовнішнього вигляду ситуації спілкування (одяг, взуття, зачіска, аксесуари, макіяж тощо); щирість і повага до слухачів; культура поведінки.
12. Драматизм, оригінальність і креативність викладу.

2. Проаналізуйте текст промови (риторичний аналіз) Олександри Матвійчук під час вручення Нобелівської премії миру на ютуб-каналі (https://www.youtube.com/watch?v=_AYGgztDGxM) за планом:

1. Науковий рівень виступу.
2. Актуальність обраної теми.
3. Дотримання законів риторики: концептуального, моделювання аудиторії, стратегічного, тактичного, мовленнєвого, ефективної комунікації, системноаналітичного.
4. Дотримання принципів змістовності, ерудованості, послідовності, аргументованості, несуперечності, доказовості, доступності, наочності.
5. Дотримання композиції виступу.
6. Культура мислення оратора: застосування логічних доказів, індукції, дедукції, елементи сюжетності, інтрига в побудові виступу, гнучкість мислення.
7. Психологічний стан оратора: упевненість/непевненість, втома/бадьорість, зібраність/розгубленість, зосередженість/розсіяність тощо.

8. Узаємодія оратора й слухачів: уміння утримувати увагу слухачів, використання прийомів актуалізації уваги слухачів, майстерність застосування прийомів емоційної розрядки.
9. Культура мовлення оратора: володіння комунікативними якостями мовлення (логічність, точність, ясність, чистота, виразність, багатство, доречність, доступність, емоційність, естетичність, мовлення); мовленнєвий артистизм; мовленнєві помилки; енергетика мовлення (темп, гучність, висота й сила голосу, артикуляція, інтонаційна виразність, паузи).
10. Невербальна культура оратора: естетичність (доцільність, різноманітність, природність) жестикуляції, міміки, рухів тіла, пози; візуальний контакт з аудиторією.
11. Зовнішня культура оратора: відповідність зовнішнього вигляду ситуації спілкування (одяг, взуття, зачіска, аксесуари, макіяж тощо); щирість і повага до слухачів; культура поведінки.
12. Драматизм, оригінальність і креативність викладу.

Рис. 1 Скрин світлини ФОТО: MARKUS SCHREIBER / AP

Ваші Величності, Ваші Королівські Високості, шановні члени Норвезького Нобелівського комітету, громадяни України та громадяни світу.

Цього року оголошення Нобелівської премії миру чекала вся Україна. Ми розцінюємо її як визнання зусиль всього українського народу, що сміливо виступив проти спроб зруйнувати мирний розвиток Європи, та як відзначення важливості роботи правозахисників у попередженні військової загрози в усьому світі. Ми пишаємося, що сьогодні вперше українська мова прозвучить на офіційній церемонії.

Ми отримуємо Нобелівську премію миру під час війни, яку розпочала Росія. Ця війна триває вже вісім років 9 місяців та 21 день.

Для мільйонів людей стали звичними такі слова як обстріли, катування, депортації, фільтраційні табори. Але немає таких слів, щоб передати біль матері, яка втратила новонародженого сина після обстрілу пологового відділення лікарні. Вона щойно пригортала свою дитину, називала на ім'я, годувала грудьми, вдихала її запах – і раптом російська ракета зруйнувала весь її всесвіт. І тепер її омріяна і така жадана дитина лежить у найменшій у світі труні...

Час взяти відповідальність. Ми не знаємо, скільки у нас цього часу. І оскільки це Нобелівська премія миру під час війни, то я дозволю собі звернутися до людей у різних країнах світу із закликом до солідарності. Ви не маєте бути українцями, щоб підтримати Україну. Достатньо бути просто людиною.

3. Напишіть есе: «Навіщо вчителеві професійно орієнтована риторична компетентність?».

4. Розробіть конспект уроку (засвоєння нових знань) з теми (за вибором):

10 клас

Практична риторика

§ 15. Риторика як мистецтво, наука й навчальна дисципліна

§ 16. Мовленнєва ситуація

§ 17. Особистість мовця

§ 18. Авдиторія

§ 19. Текст як одиниця спілкування

§ 20. Ефективність мовлення

§ 21. Стратегія й тактика мовленнєвої поведінки

§ 22. Мовленнєвий вчинок. Мовленнєва подія

11 клас

Практична риторика

§ 2. Засоби мовного вираження промови. Метафора

§ 3. Метонімія

§ 4. Роль метафори й метонімії в мовленні

§ 5. Риторичні фігури. Антитеза. Градація

§ 6. Повторення (анафора). Риторичне запитання

§ 7. Звернення. Порівняння

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі*: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова)). Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Гилярська О. І. Професійно-риторична підготовка майбутніх педагогів на засадах компетентнісного підходу. *East European Science Journal*. Warsaw, Poland, 2019. № 41. Vol. 5. С. 4–8.
3. Голуб Н. Б. Мовні засоби риторичної майстерності. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова* : Серія № 8 : Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). Випуск 3 : зб. наукових праць / за ред. академіка Л. І. Мацько. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. С. 175–181.
4. Кучерук О. А. Педагогічна риторика як об'єкт наукового дослідження. В: О. А. Кучерук, ред. *Педагогічна риторика: історія, теорія, практика*: колективна монографія. Київ : КНТ, 2016. С. 7–25.
5. Ницета В. А. Риторичні ігри як засіб риторизації шкільної мовної освіти. *Проблеми сучасної педагогічної освіти* : Серія: Педагогіка і психологія : [зб. статей]. Ялта : РВВ КГУ, 2013. Вип. 41. Ч. 6. С. 259–266.
6. Пентиліук М. І. Роль тексту у формуванні риторичних умінь і навичок учнів. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської інтернетконференції (23 квітня 2015 р.)* / за ред. проф. К.Я.Климової. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2015. С. 8–19.
7. Толочко С. В. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 2020. № 13. С. 51–59.
8. Форми роботи з риторики в школі. Пентиліук М. І. *Методика навчання української мови у схемах і таблицях* : [навч. посіб.]. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Київ : Ленвіт, 2006. С. 113–117.

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ СКЛАДНИК ПІДГОТОВКИ УЧНІВ 10–11 КЛАСІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи (соціальна компетентність) ;
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти та розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху, професійних прав і обов'язків;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, робити узагальнення.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття учнями й студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої та вищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в учнів і студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність здійснювати контроль, аналіз та оцінювання рівня засвоєних учнями й студентами знань із української мови, набутих умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови з використанням електронних освітніх ресурсів;

- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток.

Теоретичний блок

1. У чому особливість проведення ЗНО та МНТ?
2. Схарактеризуйте тестові завдання до ЗНО/МНТ.
3. Яка особливість змісту й структури власного висловлення?
4. Які помилки «виносимо» під час перевірки власного висловлення?

Практичний блок

1. Відредагуйте «перли» із робіт учасників ЗНО з української мови.

Тема власного висловлення «**Як же вберегтися від зневіри на шляху до мрії?**» (2019). Авторську орфографію та пунктуацію збережено.

- *На мою думку приходить приклад.*
- *Хочу охопити літературу в цілому, щоб сказати вам приклад.*
- *Якщо немає мрії, для чого тобі пити, їсти, чистити зуби?*
- *Полягались на свої сили...*
- *Треба йти вперед, не дивлячись на задній план.*
- *Не прагнеться до мрії.*
- *Якщо покопатися в моїй голові, то можна зустріти одну*

маленьку думку.

• *Але дійшовши до одинадцятого класу, я розклав усе по підвіконням і зрозумів...*

- *Не треба слухати оточувальців.*
- *Він не вішав руки.*
- *Вони не опускаючи руки, стояли на ногах.*
- *Не опускали руки і ноги.*

Дісталось й українським письменникам, а також їхнім творам:

• *Великий приклад є Леся Українка, яка попри хворобу, не припинила працю над коханою роботою.*

• *Леся Українка вірила в себе дивившись просто вікно на цвітуці дерева.*

• *Поетеса не могла передвигати пальчики і щоб не плакати сміялась.*

- *На шляху Ліни Костенко вічна перешкода – туберкульоз кісток.*

- Шевченко у творі «Слово про похід Ігорів» писав про героїзм 300 спартанців.
- Степан Радченко побував на літературній вечері і захотів написати вірш.
- Поряд з Марусею Чурай був Іван Сірко, який по-справжньому її кохав.
- Прикладом з художньої літератури є «Маленький принц», автор якого Том Соєр.
- Не багато думаючи Арнольд Шварцнегер втік з армії і виграв змагання, але військова міліція його заарештувала.
- Барак Обама провів половину свого життя в хатинці-мазанці без вікон або дверей.
- Прикладом з життя є Ринат Ахметов – мільярдер України. Він починав з переїзків.
- Він зробив себе спочатку зі мрії, а потім зі сенсу свого життя.
- Але ж бувають такі вийнятки, від яких аж дріж бере і буває літальний ісхід.
- Краще прислуховуйтеся до друзів та рідних.
- Скільки б не було перешкод, заздрань, насмішки інших, не здавайся.
- Віра в себе – невід’ємна сполука успіху.
- Я вчуся добре, мені замовили червоний диплом...
- Можу привезти приклад...
- Всі заздрили мені та демонстрували це наprivселюдно.
- Я добре подумав і вирішив цього не робити, і продовжив тренування.
- Лаврін теж не здавався і здобув собі дружину в сусідньому селі.
- Хоч у нас немає крил, ми всеодно повинні літати, ширяти в облаках.
- Мій друг дуже хотів заволодіти гарним тілом і вдосконалити його.
- Людина без мрій – як бродяча собака, що сосуцествує.
- Людина без мрій – як пиріг без начинки.
- Діти мріють про щось незабуденне.
- Мріїв може бути багато, адже кожна людина – індивідуальність.
- Якщо ви загорілися мрією і хочете її оживити, не бійтесь, творіть свою мету.
- Тарас Шевченко ховав у себе халявну книжечку.

- Тарас Григорович Шевченко воював за Незалежність України.
- Мойсей 40 днів водив єврейський народ по пустелі.
- Ліна Костенко народила прикуту до ліжка дочку – Лесю Українку.
- Леся Українка прожила відносно довго життя, як для тих, хто хворіє на запалення нирок.
- Мавка та Лукаш косили на полі пшоно.
- У творі Лесі Українки «Лісова пісня» герой Сава після смерті своєї коханої Мавки не довго жив сам, потім одружився з Надією, що кохає Палагну, але недовго проживши з Палагною, він закрався дома і помер на самоті через померлу Мавку.
- Прочитавши твір «Мина Мазайло», відразу кидається в очі воля і характер Мокія. Це революціонер, який відкидає будь-які натяки на осквернення українського та возвеличення російськомовного діалекту.

Тема власного висловлення **«Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?»** (2020):

- Маруся залишилася в серці з Україною і врятувала козаків. Це свідчить про те, що, незважаючи на летальні наслідки, вона залишалася патріотом України.
- Якщо ти народився в цій країні, то ти вже автоматично стаєш патріотом.
- У вірші «два кольори», два кольори розповідають, що червоне полотно це – признак любові та пристрасті.
- На даний час люди не цінують Україну. Немає якості процвітання її. Все стало і руху ніякого.
- Вчися, працюєш, чи просто сидиш вдома і ти вже патріот.
- Не треба робити великі вчинки, щоб виявляти свою патріотичність та небайдужість до України.
- За кордоном більше можливостей і сучасності для нашого життя. За кордоном розвинутий рівень життя.
- В нашій країні є також життя і є чим пишатися.
- Наприклад, мультфільм «Мавка Лісова пісня» вразив всю Європу, автор якого є Леся Українка.
- Яскравим прикладом може слугувати «Камінний хрест», де головний герой вирішив переїхати до Канади після праці на горі.

- *Треба покращувати рівень життя, ще й патріотів ставало ще більше, бо як народ ми непогані.*
- *Браття Кличко в минулому кращі боксери України.*
- *Я в 15 років переїхала зі своєю сім'єю до м. Коростишева із Донбасу. Я все одно вважаю себе патріотом своєї країни, де проживає більша частина моїх родичів.*
- *Отже, неважливо, де ти територіально знаходишся, важливо, до чого лежить твоя душа.*
- *Шевченко боровся за державу навіть у віршах.*
- *Моя знайома, яка має три високі освіти ніяк не могла знайти роботу в Україні, поїхала за кордон.*
- *Переїзд в іншу країну не поховав у неї патріотизм.*
- *Після прочитання твору «Кавказ» Тарас Шевченко можна зрозуміти, що почуття до Батьківщини зростають.*
- *По-перше, наші звичаї, вони особливі. Кожен патріот має їх виконувати.*
- *І хоча події утворі відбуваються на Україні, порушуються проблема патріотства.*
- *Висновків можна сказати багато, але я скажу один.*
- *Григорій Многогрішний настільки любив свою країну, що навіть, коли йому ламали кості везли до Сибіру, він втікає.*
- *Яскравим прикладом того є Тарас Шевченко, він був вигнаний з України, що писав і старався розвинути свою Батьківщину.*
- *Родючістю нашої землі вражені навіть інші країни.*
- *Є тип таких людей, яким не подобається проживати на своїй землі, і тому вони виїзять з України.*
- *Отже, таких прикладів є досить багато, як з літератури, так і з життя.*
- *Із самого народження чимчикуємо стежиною власного життя.*
- *Приведу як на мене переконливий аргумент.*
- *Є велика проблема – корона вірус.*
- *Патріотом можна бути за межами своєї країни, неважливо, де ти знаходишся, з ким одружений.*
- *У творі «Камінний хрест» головний герой змушений прощатися зі своїм пагорбом, на якому так важко працював, але це не свідчить про антипатріотизм героя, він важко переносить цю розлуку.*

2. Перегляньте компетентнісно зорієнтоване завдання для ЗНО. Створіть завдання за аналогією на перевірку знань із правильного наголошування або орфографічного матеріалу (текстовий матеріал патріотичної тематики).

З'ясуйте синтаксичну роль виділених слів (цифра позначає наступне слово).

росія хоче зламати українців, але ми маємо пам'ятати **(1) Боротися** – значить **(2) жити**. Ворогу про перемогу залишається тільки **(3) мріяти**. Допомагаємо ЗСУ, щоб **(4) перемагати**.

1. Боротися	А Означення
2. Жити	Б Підмет
3. Мріяти	В Додаток
4. Перемагати	Г Присудок
	Ґ Обставина

3. Проаналізуйте змістове й мовне оформлення тексту робіт за темою ЗНО 2020 «Як можна бути патріотом, живучи поза межами своєї країни?». Оцініть роботу за таблицею помилок і балів.

**Фрагмент сітки тестового зошита для оцінювання
власного висловлення**

ТАБЛИЦЯ ОЦІНЮВАННЯ ВЛАСНОГО ВИСЛОВЛЕННЯ (20 БАЛІВ)																																
1. Теза			2. Аргументи			3а. Приклад із літератури чи інших видів мистецтва			3б. Приклад, що є історичним фактом або випадком із життя			4. Логічність, послідовність			5. Висновок			6а. Орфографія та пунктуація					6б. Лексика, граматики та стилістика									
0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4					

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Критерій	Кількість помилок	Бали
ба. Орфографія та пунктуація	0–1	4
	2–6	3
	7–11	2
	12–16	1
	17 і більше	0

Критерій	Кількість помилок	Бали
бб. Лексика, граматика та стилістика	0–1	4
	2–4	3
	5–7	2
	8–10	1
	11 і більше	0

На мою думку, бути патріотом, жити поза межами своєї країни можливо, але це важко. Підтримувати свою Батьківщину потрібно де ти й знаходишся. Якщо ти замокний можеш переслати кошти на волонтерство. Якщо ні, то прославити свою країну, пошукати хороші знання за кордоном, перемогти у змаганнях. Якщо ти вивчився на медика і дуже талановитий, можеш приїхати на Батьківщину і поділитися знаннями.

По-перше, якщо всі хотіли краще для країни, не виїхали за кордон за знаннями. А пошукали знання в своїй країні розвивали її. Коли ти за кордоном працюєш, розвиваєш свою країну. З іншої точки зору, іноземці будуть дивуватися "такий добрий робочий, має золоті руки, от це українці талановиті".

Неможливо згадати Тараса Шевченка його життя було важким, але не зважаючи ні на що він писав українською. Хоча це було заборонено його це не зупинило він хотів і був патріотом. Скільки він всього написав хоча був у заслання, тюрми. Письменник був вірний своїй Батьківщині. Так само як Василь Стус. Це приклади патріотів, які незважаючи ні на які обставини і були патріотами.

Отже не важливо де би ти не знаходився патріотом потрібно бути. За кордоном важко, бо шукаєш за рідною землею.

На мою думку, людина може бути патріотом, своєї держави, навіть поза межами своєї країни, коли пам'ятає про свою країну.

Тому, що де б людина ни була вона завжди буде пам'ятати свою країну де вона народилася та перебувала півні роки свого дитинства. І вона буде завжди патріотом своєї країни.

Наприклад: Я ми є одна земля, яка вми десь-де поля перебуває поза межами України. Вона постійно запитує: "що нового, як люди є якісь зміни в Україні?" Також вона розповідає: "що коли я зараз не проживаю в Україні, в своїй рідній державі, але я завжди буду пам'ятати, Державний Гімн України, Матанову Української Роду України Про Державний Герб України, також ніколи не забуду як виглядає Прапор України.

Отже, я вважаю, що також багато людей, які проживають поза межами своєї держави є щирими патріотами своєї країни!

5. Познайомтесь із програмою тижня української літератури. Поділіться власним досвідом планування й проведення такої форми позакласної роботи як тиждень (декада) української мови та літератури.

«Понеділок – зустріч з місцевим письменником чи науковцем; вівторок – виставка-конкурс на кращу ілюстрацію до літературного твору; середа – читацька конференція на тему «Сучасна українська новела»; четвер – конкурс виразного читання поезії; п'ятниця – фольклорне свято для середніх класів і літературний вечір для старшокласників; субота – літературні екскурсії в музеї» (Токань Г. Позакласна робота з літератури. Дивослово. 2003. № 11. С. 38–42).

6. Чи дієвими є описані вчителем-словесником прийоми формування орфографічних і пунктуаційних навичок, відповідних мовленнєвих умінь учнів на уроках української мови? Чи можна стверджувати, що запропоновані прийоми цілком відповідають принципам особистісно зорієнтованого

навчання? Поділіться власним досвідом / з інтернету, цікавими й ефективними знахідками щодо запобігання та аналізу помилок у письмових роботах школярів (навчальних/контрольних переказах, творах), удосконалення їхнього мовлення.

«Зазвичай у 5 – 8-х класах урок аналізу твору чи переказу починаю із загальної оцінки робіт усього класу. З цією метою підсумовую загальну кількість допущених помилок, ділю їх на кількість учнів і відповідно до критеріїв оцінювання виводжу колективний бал. Порівнюю його з оцінкою за попередню роботу, а також із результатами паралельного класу. У першому випадку за правильного врахування психології колективу учні мають можливість побачити зростання або зниження успішності, зрозуміти слабкі та сильні моменти; у другому – спрацьовує на позитив елемент змагальності, властивий школярам середньої ланки. Якщо переказ чи твір навчальний, не завжди підкреслюю в зошиті помилку, лише ставлю відповідну позначку. Інколи роблю навпаки – підкреслюю місце, де є огріх, однак не виношу позначки на береги. Працюючи над удосконаленням написаного, учень має олівцем виконати другу частину роботи. Ефективною є робота в парах, коли один учень може виступати в ролі вчителя – віднайти помилки в роботі сусіда, надати йому консультацію, показати шляхи вдосконалення написаного» (Рудницька О. Аналіз помилок та запобігання їм у переказах і творах. Дивослово. 2007. № 4. С. 2–5).

Література

1. Грона Н. В., Хомич Т. Л. *Практикум з методики навчання української мови в старшій школі: навч. посібн. для магістрантів спеціальності 014 Середня освіта Предметна спеціальність – 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) Додаткова предметна спеціальність – 014.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська мова))*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2023. 127 с.
2. Грона Н., Молочко С., Ющенко В., Попружна О. Теорія і практика створення аргументованих текстів на уроках української мови (есе, нарис, власного висловлення). *Українська мова і література в школі*. 2020, № 67. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського. 101 с.

3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Колектив авторів. За заг. ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2010.
4. Попова Л. О. *Методика компетентісно орієнтованого навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту* : метод. посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 138 с
5. *Українська мова: підготовка до ЗНО, ДПА в закладах фахової передвищої освіти*. Укл. Грона Н. Навчальний посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 131 с.
6. Хомич Т., Мусієнко І. Лексико-фразеологічний рівень мовної компетенції сучасного студента професійно-технічного навчального закладу (на матеріалі творів Михайла Коцюбинського). *Література та культура Полісся*. Вип. 78. Серія «Філологічні науки». № 4 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 176–182.

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

ВАРІАНТ 1

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид вправ, виконання яких сприяє виробленню вмінь і навичок грамотного письма, називають:

А стилістичними

Б орфографічними

В фонетичними

Г граматичним

2. Різновид письмової роботи з розвитку мовлення, який полягає в самостійному викладі учнями почуттів, думок, суджень, називаються:

А переказом

Б диктантом

В твором

Г есе

3. Олімпіади, тиждень української мови, мовні вечори, екскурсії, конкурси, конференції, виставки, презентації, зустрічі з відомими людьми, конкурси з української мови, захисти наукових робіт є:

А систематичною формою позакласної роботи з української мови

Б епізодичною формою позакласної роботи з української мови

В різновидами факультативів

Г самостійною роботою учнів

4. Різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та вдосконалення вмінь і навичок учнів побудови та аналізу словосполучень і речень, називають:

- А стилістичними
- Б орфографічними
- В фонетичними
- Г синтаксичними

5. Докомунікаційні, комунікаційні, післякомунікаційні вміння стосуються:

- А стилістики
- Б риторики
- В граматики
- Г морфології

6. Програма «Українська мова 5–11 класи» містить такі лінії змісту навчання:

- А мовно-мовленнєва, соціокультурна, діяльнісна
- Б мовна, мовленнєва, українознавча
- В мовна, мовленнєва, країнознавча

7. Мовленнєва діяльність – це...

- А цілеспрямоване сприйняття учнями мовних явищ, фактів
- Б психофізичні дії сприйняття, розуміння, породження мовлення
- В розпізнавання і диференціація мовного матеріалу

8. Мовленнєві уміння – це уміння...

- А спілкуватися, будувати висловлювання
- Б користуватися нормативними мовними засобами
- В виконувати мовленнєві дії відповідно до мети спілкування

9. Якому типу уроку належить подана структура: 1) перевірка домашнього завдання; 2) актуалізація опорних знань, умінь, навичок; 3) повідомлення теми та мети уроку, мотивація навчання; 4) вивчення нового матеріалу; 5) закріплення набутих знань; 6) підбиття підсумків уроку 7) завдання додому та інструктаж про його виконання:

- А урок вивчення нового матеріалу
- Б урок перевірки та обліку якості засвоєних знань, умінь, навичок
- В урок закріплення знань, умінь, навичок
- Г урок узагальнення і систематизації вивченого
- Ґ урок повторення певної теми, розділу

10. Оберіть визначення поняття «аспектний урок української мови»:

А урок, на якому вдало поєднуються навчальна, виховна й розвивальна мета

Б урок, пов'язаний із написанням творчих робіт

В урок вивчення і закріплення теоретичного матеріалу, формування вмінь, узагальнення чи перевірки знань, вмінь і навичок з окремої теми чи розділів науки про мову.

II. ОБГРУНТУЙТЕ

1. У чому виявляється зв'язок стилістики та культури мовлення? Наведіть приклади.
2. У чому, на вашу думку, полягає зв'язок спеціальних і факультативних курсів із основним курсом української мови?

III. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

3. Учитель запропонував речення для редагування:
  1. *Солдати князя Ігоря були хоробрими.*
  2. *Карета швидкої допомоги відвезла больного до шпиталю.*Відредагуйте речення. У якому класі, під час вивчення (повторення) якого матеріалу доречні подібні вправи? Які ще стилістичні вправи ви знаєте? Наведіть приклад.

IV. ЗМОДЕЛЮЙТЕ мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Який учинок можна вважати героїчним?»

ВАРІАНТ 2

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид граматичних вправ, основним завданням яких є формування, розвиток та удосконалення вмінь і навичок учнів побудови та аналізу словосполучень і речень, називають:

А стилістичними

Б орфографічними

В фонетичними

Г синтаксичними

2. Визначте зайве стилістичне вміння:

- А Виявлення мовних засобів у зв'язному тексті
- Б Характеристика стилів мови і їхньої специфіки
- В Добір синонімів, антонімів, омонімів, паронімів до поданих лексем
- Г Добір потрібних речень і словосполучень
- Ґ Аналіз, редагування й удосконалення висловлювання

3. Про який метод йдеться *«зіставлення слів, словосполучень, речень, виразів, синтаксичних одиниць мовлення вироблять вміння розрізняти стилістичне, емоційно-експресивне забарвлення мовних засобів»*?

- А Метод спостереження
- Б Метод стилістичного експерименту
- В Стилістичний аналіз готового тексту

4. У якому реченні учень припустив лексико-стилістичної помилки?

- А До уваги приймається будь-яка інформація на рахунок путівок
- Б Молодий викладач вимогливо ставиться до студентів
- В На мою адресу надійшов грошовий переказ і чотири листи
- Г Т. Шевченко посідає чільне місце в українській літературі

5. Які мовні норми порушив учень у реченнях: *«Батько заздалегідь готувавсь до закордонного відрядження. Мама радила йому узяти з собою теплий светр»*:

А орфоепічні	Б орфографічні
В лексичні	Г стилістичні

6. Оберіть види мовленнєвої діяльності:

- А розповідь, опис, роздум
- Б говоріння, письмо, аудіювання й читання
- В усні повідомлення, письмові й творчі роботи, диспут, дискусія

7. Оберіть систему мовленнєвих умінь, яка формується в учнів під час мовленнєвої діяльності:

- А уміння створювати власні усні й письмові висловлювання
- Б уміння сприймати, відтворювати й створювати усні та письмові монологічні й діалогічні висловлювання різних стилів, типів і жанрів мовлення
- В уміння складати тексти публіцистичних жанрів

8. Визначте, що таке комунікативна компетентність:

- А здатність особистості користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання
- Б володіння рідною мовою в різних функціональних стилях
- В мовні питання, якими особистість добре володіє

9. Про мету якого уроку йдеться «розуміти й осмислювати звукові тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення, прогнозувати загальний характер змісту на основі теми, основної думки»:

- А уроки створення власних висловлювань
- Б уроки сприймання чужого мовлення
- В уроки відтворення готового тексту

10. Принципи навчання мови – це...

- А основоположні ідеї, на яких ґрунтується діяльність учителя-словесника й учнів у процесі опанування мови
- Б спосіб діяльності вчителя й учнів, спрямованої на засвоєння мовних знань, умінь, навичок
- В методичні поради

II. ОБҐРУНТУЙТЕ

1. Які принципи добору вправ зі стилістики та культури мовлення? Наведіть приклади.
2. Чи можна вважати метод лекції дієвим на уроках риторики?

III. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

На уроці формування комунікативних умінь учитель запропонував завдання скласти діалог, розкриваючи зміст однієї з тем: 1. *«Людину пізнати нелегко. Але той, кого легко пізнати, не вартий того, щоб з ним знатися».* 2. *«Якщо людина протягом дня почує одне добре слово, побачить один добрий вчинок і зробить одну добру справу, – вона проживе цей день не даремно».* Запропонуйте кілька власних тем для діалогів. Укажіть, під час вивчення якого матеріалу в 10 класі доцільно виконувати такі вправи.

IV. ЗМОДЕЛЮЙТЕ мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Вікіпедія: простір необмежених можливостей і прихованих обмежень».

ВАРІАНТ 3

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Різновид вправ, виконання яких сприяє виробленню вмінь і навичок грамотного письма, називають:

А стилістичними	Б орфографічними
В фонетичними	Г граматичними

2. Які мовні норми порушив учень у поданих словосполученнях:
лишати студента стипендії; заказати квиток на поїзд?

А морфологічні	Б лексичні
В орфоепічні	Г синтаксичні

3. Здатність мовця ефективно використовувати мовно-риторичні знання, уміння й досвід із метою гармонізації всіх видів спілкування, досягнення комунікативної мети це:

А риторична компетентність	Б орфоепічна компетентність
В лексична компетентність	Г мовленнєва компетентність

4. У якому рядку учень порушив лексико-стилістичні норми?

- А У січні місяці, вільна вакансія
- Б Офіційний документ, зважаючи на викладене вище
- В Вжити заходів, у разі потреби
- Г Комісія з питань, схвалити проєкт

5. Спеціальне поглиблене вивчення якогось аспекту мовного матеріалу з метою забезпечення якісної філологічної підготовки старшокласників:

А спецкурс	Б факультатив
В гурток	Г тиждень української мови

6. Яка змістова лінія шкільного курсу мови допомагає учням оволодіти мисленнєвими прийомами?

А комунікативна	Б соціокультурна	В діяльнісна

7. Який загальнодидактичний принцип спрямовує увагу вчителя на зв'язок вивченого з новим матеріалом?

- А принцип систематичності   Б принцип наступності
В принцип науковості

8. Здатність мовця виконувати мовленнєві дії відповідно до комунікативних умов і мети спілкування – це:

- А мовленнєві уміння   Б мовленнєва компетентність
В мовленнєве спілкування

9. Уроки української мови традиційно поділяють на дві групи, знайдіть зайве:

- А аспектні   Б уроки розвитку мовлення   В диференційовані

10. Вправа, в основі якої лежить відтворення змісту висловлювання і складання тексту за готовим матеріалом, це:

- А твір   Б переказ   В диктант

II. ОБГРУНТУЙТЕ

1. У чому полягає функційно-стилістичний підхід у навчанні мови? Свої думки аргументуйте прикладами.
2. У чому полягає суть системного підходу в навчанні риторики в школі?

III. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Учитель дібрав мовний матеріал до уроку написання твору. Сформулюйте тему твору. Визначте план викладу змісту твору.

Мовлення має бути (правильним чи вірним), (змістовим чи змістовним), (професійним чи професіональним), (діловитим чи діловим).

IV. ЗМОДЕЛЮЙТЕ мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Чи зможуть з часом селфі замінити родинні фотографії?».

ВАРІАНТ 4

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Про які стилістичні засоби йдеться: утворення простих, складних і складених форм: *буду робити – робитиму, ароматніший – більш ароматний*; форми : *ясен – ясний, довга – довгая, та – тая*:

А лексичні

Б морфологічні

В синтаксичні

Г фонетичні

2. Програма з рідної мови побудована з урахуванням:

А комунікативно-діяльнісного та функціонально-стилістичного підходів до навчання

Б ситуативного

В комунікативного

Г стилістичного

3. Запропонована вправа «Послуговуючись фразеологічним словником української мови, до виділених фразеологізмів дібрати фразеологічні синоніми й висловити свою позицію про доцільність / недоцільність такої заміни. 1. *Кім в'юном вертким пірнув за Мишею. Та зопалу дав маху: товстеньке черевце халява не пуска, широка угорі, а знизу завузька* (В. Нечитайло)» є:

А морфологічною

Б стилістичною

В граматичною

Г лексичною

4. Про які форми позакласної роботи йдеться: олімпіади, тиждень української мови, свята, екскурсії, конкурси, виставки, мовні олімпіади, презентації лінгвістичної літератури, Міжнародний дитячий конкурс з української мови імені Петра Яцика, захист робіт у системі Малої академії наук:

А епізодичні форми

Б систематичні

В масові форми

Г інтеграційні

5. Це визначення стосується: *мовно-композиційне оформлення типових ситуацій соціальної взаємодії людей*:

А мовленнєвого жанру

Б мовленнєвих ситуацій

В мовленнєвих умінь

Г мовленнєвих вправ

6. Мовно-мовленнєва компетентність учнів має ґрунтуватися на розумінні того, що основна функція мови:

А комунікативна

Б соціокультурна

В естетична

7. Комунікативні знання – це знання про
А діалогізацію освітнього процесу
Б партнерську взаємодію
В спілкування, які його різновиди, фази, закономірності розвитку

8. Комунікативна компетентність містить компоненти:
А соціокультурний, мовленнєвий, мовний
Б емоційно-мотиваційний, когнітивний і поведінковий
В лексичний, граматичний, пунктуаційний

9. Основними видами диференціації у вивченні української мови є:
А змістова, функційна, емоційна
Б внутрішня (рівнева) та зовнішня (профільна)
В мовна, мовленнєва, діяльнісна

10. Про які типи уроків йдеться: уроки сприймання чужого мовлення (авдіювання і читання), уроки відтворення готового тексту (переказ), уроки створення власних висловлювань (говоріння і письмо):
А уроки формування комунікативних умінь
Б аспектні уроки
В уроки розвитку мовлення
Г авдіативні уроки

II. ОБҐРУНТУЙТЕ

1. Обґрунтуйте, чому під час вивчення стилістики звертаємо увагу здобувачів освіти на міжпредметні зв'язки, які виразно простежуються на різних мовних рівнях.
2. Чому науковці вважають, що уроки української мови мають необмежені можливості застосування мовленнєвих жанрів як важливих засобів, інструментів для розв'язання багатьох життєвих проблем.

III. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Прочитайте уривки з учнівських творів. Відредагуйте. Які вправи запропонували б з метою запобігання таких помилок.

Сучасна молодь дуже розвинена. Постійно подорожує, відпочиває та працює. Значна кількість молоді залишається жити за кордоном. І майже всі вважають себе українцями.

Хоча на нашій Батьківщині йде війна, вона надзвичайно красива Тому що адрес це лише точка на карті, а любов до своєї Батьківщини – в серці.

Сірки гідно виховали своїх дітей – Наталку та Грицька, прив'язали їм любов до рідної пісні та української мови.

- IV.** ЗМОДЕЛЮЙТЕ мовленнєву ситуацію, що викличе в учнів потребу у створенні писемного тексту «Для мене не важливо, на чиєму боці сила; важливо те, на чиєму боці право» (В. Гюго).

Модуль 3. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО: ЗМІСТ, ОСНОВНІ ПІДХОДИ, МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність до командної роботи (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху, професійних прав і обов'язків;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах фахової передвищої та вищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;

- здатність розвивати в студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність здійснювати контроль, аналіз та оцінювання рівня засвоєних студентами знань із української мови, набутих умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність планувати, організовувати, здійснювати та презентувати теоретико-прикладне дослідження з методики навчання української мови;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів вищої освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток.

Теоретичний блок

1. У чому полягає сутність модульного навчання? Які основні відмітні особливості модульного навчання від традиційного? Визначте позитивні моменти та недоліки кредитно-модульної системи навчання.
2. Схарактеризуйте принципи модульного навчання: модульності, структуризації навчання, динамічності, оптимальності методів діяльності, гнучкості, усвідомленої перспективи, різносторонності методичного консультування, паритетності.
3. За якими принципами будують модульні програми?
4. Процес побудови модульної програми починається з визначення її структури. Схарактеризуйте структуру модульної програми?
5. Після етапу побудови структури модуля формують зміст модулів, реалізація якого повинна здійснюватися в чотирьох аспектах. Назвіть та охарактеризуйте їх.
6. Проаналізуйте навчальний план вашої спеціальності. Визначте його структуру (співвідношення гуманітарних, соціально-економічних, професійно зорієнтованих і вибірковок дисциплін). Чи є така структура, на вашу думку, оптимальною?
7. Дайте визначення понять «діагностика», «контроль», «перевірка», «оцінювання», «оцінка», «прогнозування», назвіть їхні структурні компоненти.

8. Розкрийте зміст основних функцій діагностики знань і вмінь студентів у вищому навчальному закладі. Визначте основні завдання кожного з видів контролю.
9. Схарактеризуйте основні форми організації та відповідні методи поточного контролю знань, умінь студентів.
10. Як ви розумієте зміст поняття «якість освіти». На основі яких показників можна об'єктивно оцінити якість підготовки фахівців у вищому навчальному закладі?

Практичний блок

1. Ознайомтеся з типовими програмами таких дисциплін: «Сучасна українська літературна мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Практичний курс української мови», «Основи культури та техніки мовлення», «Методика навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах». Законспекуйте основні положення пояснювальної записки до них (одна програма за вибором здобувача вищої освіти).

2. Складіть список підручників, рекомендованих студентам для обов'язкового та додаткового опрацювання однієї з дисциплін (за вибором магістранта).

3. Прочитайте подані тексти, виконайте стилістичний аналіз (план додано, текст за вибором студента). З'ясуйте, для вивчення яких мовознавчих дисциплін у ЗВО їх доцільно застосовувати як дидактичний матеріал. Розробіть по 2–3 граматичних завдання, для кожного з поданих текстів та по одному завданню для розвитку культури мовлення студентів відповідно до вимог компетентнісного підходу в мовній освіті.

Схема стилістичного аналізу тексту нехудожнього стилю

1. Стиль тексту. Підстиль. Ознаки, які це підтверджують.
2. Мовні засоби оформлення, їхнє значення:
  - *лексичні* (синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, архаїзми, історизми, неологізми, художні засоби; за походженням, іншомовні слова, виробничо-професійна лексика, терміни);
  - *морфемно-словотвірні* (способи словотвору);
  - *морфологічні* (частини мови);

- *синтаксичні* (речення прості, складні (види), за інтонацією, одно-, двоскладні, поширені, непоширені, повні, неповні, особливості вираження головних і другорядних членів речення), типи абзаців (аналітично-синтетичний абзац містить аналітичну частину (пояснювальну, роз'яснювальну) у першій частині, а узагальнювальну – у другій; синтетико-аналітичний абзац починається з узагальнювальної фрази, зміст якої розкривається наприкінці; рамковий абзац має поєднану структуру: зачин окреслює тему, далі – пояснювальна частина, і завершується узагальнювальною фразою), рівень ССЦ; зазвичай фонетичний рівень опускають).
3. Висновки про належність тексту до визначеного функційного стилю, про комунікативну спрямованість тексту (повідомлення, вплив, спілкування, оцінка, вираження).

Схема повного стилістичного аналізу художнього тексту

1. Стиль, жанр тексту, спосіб вираження змісту (проза чи поезія).
2. Тема (підтема), основна думка тексту.
3. Мовні засоби, їхнє значення (фонетичні – у поезії, лексичні, фразеологічні, морфемно-словотвірні, морфологічні, синтаксичні), що мають стилістичне навантаження. Доцільність їхнього добору.
4. Тропи, фігури стилістичного синтаксису, їхні функції.
5. Експресивно-емоційний колорит тексту.
6. Індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють особливості тексту.
7. Висновки про належність тексту до визначеного функціонального стилю, про комунікативну спрямованість тексту (повідомлення, вплив, спілкування, оцінка, вираження).

Останнім часом у структурі сучасного уроку української мови вчителі використовують нові назви етапів, що не завжди збігаються з їхнім змістовим наповненням. Зокрема, зосередимо увагу на двох із них – актуалізація опорних знань і актуалізація мотиваційних резервів учнів, назви яких учителі-словесники переважно використовують як синонімні. Проте не варто класифікувати їх як взаємозамінні, або варіантні.

Якщо на етапі актуалізації опорних знань відбувається генералізація знань, умінь і навичок, застосування яких буде потрібне на уроці, за допомогою формулювання репродуктивних і проблемних

питань, виконання завдань на основі повторення вивченого тощо, то на етапі актуалізації мотиваційних резервів учнів учитель звертається до особистісного досвіду здобувачів освіти, їхніх мотиваційних резервів. Наприклад, починаючи вивчати тему «Іменник» у 6 класі, можна запропонувати низку питань, що актуалізують чуттєвий досвід школярів:

Слова якої частини мови переважають у нашому мовленні?

Чи можна без іменників побудувати текст? та ін.

Такі питання відповідатимуть етапу актуалізації мотиваційних резервів учнів.

На етапі актуалізації опорних знань учитель здебільшого пропонує учням дати відповіді на запитання, спрямовані перевірити знання навчального матеріалу, засвоєного на попередніх уроках, наприклад:

Що ми називаємо іменником?

Які морфологічні ознаки властиві іменникові?

Яку синтаксичну роль виконує ця частина мови в реченні?

Отже, для вчителя-словесника основним знаряддям праці, звичайно, є мовлення, як усне, так писемне – це найефективніший засіб педагогічного впливу на учня, засіб транслювання знань, виховання тощо. Тому в царині фахового спілкування мовлення є професійним педагогічним мовленням, яке має відповідати мовному (нормативність, правильність) і змістовно-мовному (точність, логічність, ясність, доступність, доречність, чистота, виразність, різноманітність, естетичність) критеріям. Саме через притаманність мовленню вчителя-словесника цих характеристик можна діагностувати рівень мовленнєво-методичної підготовки його (С. Омельчук).

Князівна Анна покидала отчий дім і виїздила до нареченого, щоб стати королевою Франції. Уже були готові вози з багатими скринями – золото, срібло, персидські килими, грецькі шовки, хутрові кожухи й Аннине вишивання – червоно-чорним і сонячно-зеленим. Анна бере це на згадку про теплу й привітну батьківську землю. Вона стоїть, зіпершись на одвірок, окидає пошмуганими очима задніпровські луки. Чи є там, на далекій Сені, отакі зелені й квітучі кручі? Чи співають таких ніжних веснянок? Що чекає її там, за глухими лісами, серед невідомих людей? Кому поскаржиться? Кому повідає свою тугу?

Князівна нишком витерла долонею сльозину, зняла з різьбленої полиці книжку. Візьме із собою Євангеліє. Адже це для неї переписав його найкращий писець, а майстер-чудотворець виготовив узорі окладу із золота... Візьме ще багато книжок, читатиме їх, і їй буде здаватися, що вона вдома, що чує солов'їний спів, який розраджує сум і заспокоює. Князівна навчить і дітей своїх читати й любити книги (За Р. Іванченко).

Педагогічні ідеї І. Франка склалися крізь призму світобачення рідного народу. Щодо поглядів на тодішній стан освіти, то вони мали принциповий, реалістично-критичний характер. Це яскраво видно на прикладі таких його статей, як «Мисль о еволюції в історії людськості», «Чого вимагаємо?», «Середні школи в Галичині у 1875 – 1883 рр.», у яких засуджується соціальна й національна дискримінація українців у галузі освіти з боку австрійських і польських можновладців, відрив навчання від насущних потреб українського народу, зашкарублість дидактичних методів, тілесні покарання учнів. Свої теоретичні настанови Франко втілював у художній практиці, написавши цілу низку високо повчальних творів для дітей, зокрема, «Лис Микита», «Лисиця-сповідниця», «Медвідь». Велику педагогічну силу мають оповідання про дітей та школу: «Малий Мирон», «До світла», «У кузні», «Гірчичне зерно», «Борис Граб».

Мету і завдання українського національного виховання Іван Франко виводив, виходячи із потреб служіння народу, нації, боротьбі за вільну, незалежну, демократичну Українську державу, дотримуючись мудрих заповітів народної педагогіки. За визначенням письменника, школа «важна та свята річ». Його хвилювало, що «шкільна справа іде якомсь набакир» і така шкільна біда, «що замість учителів спосібних, напрактикованих, таких, що люблять науку і дітей, чимраз частіше приходять учителі неспособні». Твори Івана Франка про українське шкільництво служать одним із достовірних джерел для висвітлення історії вітчизняної педагогіки Галичини австрійського періоду. Іван Франко як історик педагогіки, зробив важливий вклад у висвітлення української народної педагогіки, досягнень педагогічної культури Київської Русі, українського відродження 15–17 ст., історії вітчизняного шкільництва в Західній Україні 18–19 ст., розвитку педагогіки в зарубіжних країнах. Франко перший в історії української педагогіки підняв питання про лінгвопедагогічну суть і значення дитячої мови. У «Нарисі історії

українсько-руської літератури» Іван Франко виділив спеціальний розділ «Освіта», у якому на основі аналізу літописного матеріалу показав високий рівень освіти й шкільництва в Київській Русі. Він пише про високу шану до вчителя та книги.

Педагогічні погляди Івана Франка становлять важливу епоху в історії української педагогіки. Їх творче застосування служить надійною основою для відродження й розвитку національної освіти в умовах самостійної держави.

(Інтернет-джерело: <http://www.linguistika.com.ua/referati-naukov-statt/pedagog-chn-poglyadi-vana-franka>).

4. Напишіть есе на тему «Українська мова як навчальна дисципліна у вищій школі: проблеми та новітні погляди на викладання».

Есе повинно містити:

- чіткий виклад суті поставленої проблеми;
  - проведений аналіз цієї проблеми із застосуванням наявних концепцій, які представлені в курсі або в додатково використаній літературі;
  - висновки, що показують власну позицію з проблеми.
- Важливим складником есе повинно бути:
- з'ясування причини наявної проблеми;
  - її вплив на поведінку учасників освітнього процесу.

Література

1. Грона Н. В., Греб М. М. Прикладні форми організації навчання у закладах вищої освіти: зміст, структура, методи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 50. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С. 34–41.
2. *Методика викладання української мови у вищих навчальних закладах : навчальний посібник* / О. М. Семенов, Н. П. Дейниченко / Міністерство освіти і науки, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 220 с.
3. *Модернізація вищої освіти України і Болонський процес* / Укл. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. Київ : Вид-во НМЦВО МОНУ, 2004. 24 с.

4. Омельчук С. *Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців*: монографія. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
5. Семенов О. *Мовнокомунікативна особистість учителя й учня у художньо-педагогічному дискурсі*. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. 180 с.
6. Семенов О. Цифрові наративи в методичній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. Слов'янськ: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2017. Вип. 5, Ч. 2. С. 46–48.
7. Семенов О., Ячменик М. М. *Мовно-методична підготовка майбутнього вчителя-словесника до використання засобів медіаосвіти*: монографія. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 211 с.
8. Туркот Т. І. *Педагогіка вищої школи*: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. Київ : Кондор, 2011. 628 с.
9. Фіцула М. М. *Педагогіка вищої школи* : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.
10. Хомич Т. Л. Вияви анормативного слововживання в програмах і підручниках із української мови для закладів загальної середньої освіти. *Сучасні стратегії формування українськомовної особистості: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції педагогічних, науково-педагогічних працівників та студентів* (м. Чернігів, 18–19 лютого 2021 р.). Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 319 с.

ФОРМИ АВДИТОРНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);

- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах фахової передвищої та вищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в студентів у межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів вищої освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність до реалізації індивідуальної освітньої траєкторії розвитку здобувача освіти;
- здатність здійснювати моніторинг, самоаналіз і прогнозування результатів власної професійної діяльності;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності.

Теоретичний блок

1. Чому вітчизняну систему організації навчання у вищій школі часто називають лекційно-семінарською?
2. Що спільного і які відмінності у поняттях «форма навчання», «форма організації навчання»?

3. Визначте основні ознаки індивідуальної, групової та фронтальної форм організації навчання у вищій школі.
4. У яких випадках необхідність використання лекцій у вищій школі зростає? У яких зменшується?
5. Які показники якості практичного заняття є найголовнішими? Чому?
6. Дайте визначення таких понять: лекція, семінар, практичне заняття, лабораторне заняття, колоквиум, дидактична гра.
7. Схарактеризуйте основні різновиди лекційних і практичних занять.
8. Прокоментуйте вислови: *Оцінка – найбільше досягнення людини в спонуканні до дії* (Е. Фромм). *Ми помиляємося лише двічі: коли оцінюємо себе і коли оцінюємо інших* (Л. Балцан).
9. З'ясуйте значення понять: «моніторинг навчання», «діагностика знань і вмінь», «методи контролю», «модульно-рейтингова система оцінювання», «критерії оцінювання».
10. Схарактеризуйте основні різновиди та форми організації контролю знань, умінь і навичок студентів.
11. Схарактеризуйте методи контролю навчальних досягнень студентів, шляхи їх удосконалення.
12. Назвіть умови ефективного використання методів контролю знань, умінь студентів-філологів.
13. Які шляхи підвищення об'єктивності контролю на сьогодні є актуальними?

Практичний блок

1. Перечитайте методичний коментар. У вільному інтернет-доступі знайдіть науково-методичні статті, які стосуються форм організації навчання у ЗВО. Запишіть кілька ключових тез із обраної статті.

Методичний коментар

Проблему форм і методів навчання у ЗВО досліджували А. М. Алексюк, Н. Є. Мойсеюк, В. О. Онищук, А. Л. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко, М. М. Фіцула, О. М. Біляєв, М. І. Пентилюк та інші вчені.

Дослідники наголошують на тому, що слід розрізняти зовні схожі, але суттєво різні поняття «форми навчання» і «форми

організації навчання». У ЗВО України навчання реалізується за такими формами: денна (стаціонарна), вечірня, заочна, дистанційна, екстернат. Форми організації навчання зовнішній вияв узгодженої діяльності викладачів і студентів, яка здійснюється у сталому порядку та режимі; способи керування пізнавальною діяльністю студентів для вирішення певних завдань; способи здійснення взаємодії студентів і викладачів, у межах якої реалізуються зміст і методи навчання. Відповідно до ст. 43 Закону України «Про вищу освіту» навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких організаційних формах: навчальні заняття, самостійна робота, практична підготовка, контрольні заходи. До видів навчальних занять належать лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація.

2. Перегляньте лекцію голови комітету національної премії України імені Тараса Шевченка та шеф-редактора Суспільного телебачення Юрія Макарова про мовне питання в Україні. Лекція відбулась в Мистецькому Арсеналі з нагоди Дня рідної мови, 21 лютого. Контекст події пов'язаний із врученням державної премії імені Тараса Шевченка у вільному інтернет-доступу: https://www.youtube.com/watch?v=1AB4i8_AkbQ. Для якої мовознавчої теми, для якої форми організації навчання у ЗВО можна її застосувати? Додайте методичний супровід для використання цього матеріалу.

3. Підготуйте текст лекції на одну із запропонованих тем:
- Українська лексикографія.
  - Норми сучасної української літературної мови.
  - Методика навчання синтаксису (просте речення).
  - Стилістичні засоби морфології.
  - Закони риторики.

4. Змодельуйте фрагмент практичного заняття (10–15 хвилин) із тієї ж теми, із якої Ви готували лекцію.

5. Залежно від дидактичної мети використовують різновиди контролю за навчанням: діагностичний, поточний, повторний, тематичний, рубіжний підсумкові. Доберіть вправи і завдання для здійснення контролю з теми, обраної для підготовки лекції і практичного заняття.

6. Розгляньте таблицю. Доберіть кілька різновидів інноваційних видів контролю до обраної теми для виконання попередніх завдань.

Основні сучасні технології контролю знань, умінь та навичок студентів у закладі вищої освіти

№ з/п	Технології контролю знань, умінь та навичок	Позитивні сторони	Недоліки
1.	Модульно-рейтингова система – модульна система навчання + бально-рейтингова система оцінки діяльності та досягнень студента	У балах оцінюють не тільки знання і навички учнів, а й особистісні якості: активність, неординарність рішень поставлених проблем, вміння організувати групу для вирішення проблеми.	Трудомісткість. Суб'єктивність за відсутності чітких критеріїв.
2.	Стандартизований тест з творчим завданням	Перевіряє не тільки ЗУН, а й компетентності. Може використовуватися для проміжного та підсумкового контролю.	Трудомісткість розробки завдань. Складність опрацювання.
3.	Кейс-метод – імітація реальної події – спеціальні проблемні завдання, у яких студенту пропонують осмислити реальну професійну ситуацію	Навики цілепокладання, аналізу ситуацій, моделювання рішень відповідно до завдання, знаходження оптимальної кількості рішень, прийняття правильного рішення. Уміння роботи з інформацією. Навик формулювання висновків, викладення точки зору, критичного оцінювання і самоконтролю.	Часові затрати. Складність опрацювання. Навчання студентів працювати в рамках методу.
4.	Портфоліо – комплекси індивідуальних навчальних досягнень студентів	Дозволяє виявити не тільки знання студента, а й те, як він прийшов до цих знань; сформованості компетентності студентів.	Формування власних критеріїв оцінки може виявитися для студента досить складним; у тому випадку, якщо критерії оцінок не визначені досить чітко, портфоліо може стати безсистемними зборами робіт студента, що не відображає не тільки повноти його досягнень, а й динаміки розвитку; як і будь-яку якісну інформацію, матеріали портфоліо може бути складно аналізувати й

			узагальнювати, щоб виокремити тенденції професійного зростання студента.
5.	Ділова (рольова) гра	Дає змогу оцінити вміння студента: - працювати в команді; - застосовувати отримані знання для вирішення конкретних виробничих завдань; - знаходити вихід із неординарних ситуацій; - аналізувати ситуацію, що склалася з різних позицій; - урахувувати думку опонентів; - знаходити кілька варіантів рішень.	Трудомісткість розробки. Часові затрати. Не всякий зміст і професійної діяльності підходить для ігрового моделювання, а лише той, який містить проблемність і не може бути засвоєний або оцінений індивідуально.
6.	Метод проєктів	Комплексна перевірка компетентностей дає змогу оцінити сформованість умінь і навичок: - рефлексивних, - пошукових, - оціночної самостійності, - роботи у співпраці, - менеджерських, - комунікативних, - презентаційних.	Трудомісткість розробки і ведення проєкту; додаткові часові витрати на презентаційний етап; неможливе проведення в години обов'язкових аудиторних занять.

7. Розробіть завдання комплексної контрольної роботи з сучасної української мови (розділ «Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія») для студентів нефілологічних факультетів.

8. Доберіть завдання практичного характеру для перевірки рівня знань студентів нефілологічних факультетів із розділу «Морфологія».

Література

1. Берещук М. Я. *Тестовий контроль та рейтингова оцінка знань студентів*. ХДАМГ. 2001. 43 с.
2. Булгакова Н. Б. *Вища освіта і Болонський процес. Педагогіка вищої школи* : навч.-метод. посібник / Національний авіаційний ун-т, Спільний європейський проєкт «Навчання українських інженерів комп'ютерному промисловому проєктуванню». Київ : НАУ-друк, 2009. 84 с.

3. Грона Н. В. Гнучкі уміння (SOFT SKILLS) у курсі вивчення методики навчання української мови: зміст, формування, детермінація. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 218-227.
4. Грона Н. В. Електронна лексикографія в контексті формування професійної компетентності вчителя-філолога. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Психолого-педагогічний супровід професійного розвитку педагогічних працівників у системі неперервної освіти»* (Запоріжжя, 10-12 листопада 2020 р.). URL: <https://ele.zp.ua/psnfey-corence>.
5. Грона Н. В., Греб М. М. Прикладні форми організації навчання у закладах вищої освіти: зміст, структура, методи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 50. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С.34-41
6. Кайдалова Л. Г., Тележкіна О. О. *Педагогічна діагностика у вищому навчальному закладі: навчальний посібник*. Харків : Вид-во НФаУ, 2006. 104 с.
7. Канівець Т. М. *Основи педагогічного оцінювання* : навч.-метод. посіб. Ніжин : Видавець П.П. Лисенко М. М., 2012. 102 с.
8. *Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів з мов та літератур етнічних меншин* : методичний посібник / О. О. Першукова, Л. І. Курач, О. Л. Фідкевич та ін. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 106 с.
9. Педагогічний контроль в системі дистанційного навчання / Ю. В. Безрученков. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2015. Вип. 2. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>
10. Приходько В. В., Вікторов В. Г. *Педагогічний контроль у вищій школі* : навч. посіб. для студ. ЗВО. Національний гірничий ун-т, Національна металургійна академія України. Донецьк : НГУ, 2009. 150 с.
11. Хомич Т., Мусієнко І. Лексико-фразеологічний рівень мовної компетенції сучасного студента професійно-технічного навчального закладу (На матеріалі творів Михайла Коцюбинського). *Література та культура Полісся*. Вип. 78. Серія «Філологічні науки». № 4 / відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 176–182.

ДИДАКТИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО

Практичне заняття

Теоретичний блок

1. Дайте визначення «методу навчання у ЗВО». Чим можна пояснити функціонування різних методів навчання? Який критерій покладено в основу кожної класифікації?
2. Які класифікації методів навчання наявні в сучасній дидактиці вищої школи? Чим вони відрізняються?
3. Чим зумовлений вибір методу навчання викладачем?
4. Яким методам навчання Ви особисто віддаєте перевагу (під час вивчення теоретичних курсів та під час вивчення практичних дисциплін)?
5. У чому полягає своєрідність застосування лекційного методу?
6. Місце дискусії в освітньому процесі ЗВО.
7. У чому актуальність урахування проблемного методу навчання. Витлумачте поняття «проблемне запитання», «проблемне завдання», «проблемна ситуація». Наведіть приклади розмежування цих понять.
8. З'ясуйте, чому метод вправ уважають найбільш дієвим на заняттях із української мови?
9. Схарактеризуйте класифікації вправ у сучасній лінгводидактиці. Запропонуйте приклади різних видів вправ.
10. Поміркуйте, які методи доцільно застосовувати, коли: 1) зміст навчального матеріалу потребує осмислення зв'язків між мовними явищами; 2) рівень засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок високий; 3) навчальний матеріал не є принципово новим; 4) зміст мовного матеріалу потребує роботи з довідковою літературою? Які прийоми найдоцільніше використовувати в структурі визначених методів відповідно до чотирьох ситуацій.
11. Розмежуйте поняття «метод» навчання й «прийом» навчання.

Практичний блок

1. Ознайомтеся з методичним супроводом. Створіть інтелект-карту «Методи навчання мовознавчих дисциплін у ЗВО».

Методичний супровід

Методи навчання є одним із найважливіших компонентів освітнього процесу. Без відповідних методів діяльності неможливо реалізувати цілі та завдання навчання, досягнути відповідних результатів. У процесі навчання зв'язок методу з іншими компонентами взаємозворотний: метод є похідним від цілей, завдань, змісту й форм організації навчання; водночас він суттєво впливає на можливості їх практичної реалізації. Навчання прогресує настільки, наскільки дозволяють йому рухатися вперед застосовані методи.

Багатовимірність, складність і неоднозначність структури методів навчання є причиною їх різноманітних класифікацій. Класифікація, у якій усі методи поділялися на три групи за трьома найпоширенішими джерелами знань – словесні, наочні та практичні, увійшла в історію педагогіки як традиційна.

Існують різноманітні типології, у яких методи навчання систематизують за різними критеріями та ознаками: класифікація методів за призначенням, за типом (характером) пізнавальної діяльності, за дидактичною метою, за логікою передавання та сприймання навчальної інформації, за ступенем керівництва навчальною роботою. Німецький дидакт Л. Клінгберг виокремлює методи в поєднанні з формами співробітництва в навчанні, а польський учений К. Сосницький вважає, що є два методи навчання: презентативний і пошуковий. Найбільш поширена в дидактиці останніх десятиліть класифікація О. Біляєва, у якій систематизовано наукові пошуки багатьох дослідників проблеми методів навчання.

Одним із найперспективніших напрямів сучасних досліджень дидактиків є розробка бінарних і полінарних класифікацій методів навчання, де останні групують на основі двох або більше загальних ознак.

А. Алексюк детально обґрунтував бінарну класифікацію методів, в основі якої лежить дві ознаки: характер і рівень пізнавальної самостійності й активності тих, хто навчається, та джерело, із якого набуваються знання.

Отже, під методом навчання (у практичному аспекті) слід розуміти способи роботи викладача й студентів, за допомогою яких досягається оволодіння знаннями, уміннями й навичками, формується світогляд студентів, розвиваються їхні здібності.

Для класифікації методів навчання у вищій школі важливими є такі положення:

1. Навчання – двосторонній процес активної взаємодії викладача й студентів. Завдання педагога – доступний виклад змісту теоретичного матеріалу, організація самостійного пошуку знань студентом, завдання якого полягає у засвоєнні наукових положень, формуванні навичок і вмінь, оволодінні методами самостійного пошуку знань. Оскільки викладач і студент користуються різними способами досягнення мети, то доцільно розділити методи навчання на методи викладання й методи учіння.

2. Під час трактування методів учіння доцільно використовувати принципи побудови методів наукового пізнання: діалектико-матеріалістичний метод, який розкриває загальні методологічні принципи пізнання; загальні методи та розумові дії (експеримент, спостереження, моделювання, аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення тощо) і часткові методи, які використовують лише в певній науці. Наприклад: метод мовного розбору в лінгвістиці.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

На сьогодні у вищій школі переважно використовують такі інтерактивні методи як-от: тренінги, ситуаційні задачі, майстер-класи, пресконференції, тестування, кейс-методи, ігрове навчання, круглі столи, мультимедійні лекції та практичні заняття, електронні навчальні видання.

2. Заповніть таблицю.

Принципи навчання

Принцип розвивального й виховного навчання	виражає провідну мету функціонування педагогічної системи, пов'язує основні педагогічні категорії (виховання, навчання, освіту)
Принцип фундаментальності освіти та її професійної спрямованості	вимагає правильного співвіднесення орієнтації на широку ерудицію та вузьку спеціалізацію, фундаментальність і технологічність у процесі підготовки і в результатах навчання, загального розвитку особистості й розвитку спеціальних професійних здібностей особистості.

Принцип науковості та зв'язку теорії з практикою	
Принцип систематичності й системності	
Принцип поєднання індивідуальних і колективних форм навчання	
Принцип соціокультурної відповідності	
Принцип свідомості й активності студентів	
Принцип інтегративності	
Принцип інтерактивності навчання	
Принцип мотиваційного забезпечення	

3. Проілюструйте на прикладах взаємозв'язок дидактичної мети, методів, форм організації навчання у ЗВО.

4. Проаналізуйте типи та різновиди вправ із предмета вашої спеціальності щодо їхнього дидактичного призначення.

5. Продумайте й оформіть письмово зразок проблемного викладу окремого питання програми з предмета вашого фаху.

6. У процесі вивчення яких мовознавчих дисциплін буде доцільним використання повного і часткового лінгвістичного аналізу тексту? Яку роль відіграє аналіз тексту на практичних заняттях з мовознавчих дисциплін? Доберіть текст та продемонструйте методику проведення лінгвістичного аналізу тексту поезії Ліни Костенко за вибором («Про вдячність», «Про цінність часу») за зразком.

Лінгвістичний аналіз поезії П. Тичини «Ви знаєте, як липа шелестить»

*Ви знаєте, як липа шелестить
у місячні весняні ночі?
Кохана спить, кохана спить,
Піди збуди, цілуй їй очі.
Кохана спить...
Ви чули ж бо: так липа шелестить.
Ви знаєте, як сплять старі гаї?
Вони все бачать крізь тумани.
Ось місяць, зорі, солов'ї...
«Я твій» – десь чують дідугани,
А солов'ї!..
Та ви вже знаєте, як сплять гаї!*

Вірш написаний 1911 року і, за окремими джерелами, є першим друкованим віршем Павла Тичини. 1911 рік – це лише період становлення майбутнього поета як особистості, рік навчання в Чернігові, перші зустрічі з творчою молоддю Чернігівщини, вочевидь і перше кохання. Вірш засвідчив неабиякий талант майбутнього символіста. Поезія не належить до жодної збірки, лише пізніше входить до збірки «Сонячні кларнети».

Літературний рід – інтимно-пейзажна лірика

Жанр – ліричний вірш або елегія

Вид лірики – інтимна та пейзажна

Провідний мотив – світле й радісне почуття кохання весняної ночі.

Тема – показ кохання через призму кольорів природи; вираження емоцій, які народжуються в душі юного ліричного героя, про перше кохання.

Ідея – возвеличення найкращих людських почуттів.

Композиція: дві шестирядкові строфи. Композиційно вірш поділено на дві частини. Обидві починаються риторичними запитаннями. Спочатку простір обмежений лише липою, яка шелестить, у другій частині він ширшає – це вже гаї, вони сплять, але «все бачать крізь тумани». Простір враз стає глобальним – «місяць, зорі», а потім швидше звуковий образ – «солов'ї».

Характер адресата. Текст умовно звернений до читача, який теж сповнений почуттів, відчуває те, що й автор, адже лише щира, закохана душа здатна бачити символічні образи природи, а закохані, очевидно, бачать спільні образи. І тому риторичне запитання на початку вірша

трансформується в риторичне ствердження. Ліричний герой знайшов однокумців, він не самотній у своїх почуттях.

Тип мислення, зафіксований у тексті – образний. Поезія написана у формі уявного діалогу; водночас у вірші наявний психологічний паралелізм образів ліричного героя (його внутрішнього світу) і природи.

Форма мовлення – писемна.

Тип мовлення – індуктивний роздум ліричного героя про свої почуття.

Вид мовлення: монолог ліричного героя, звернений до особи (узагальнений образ), що дає змогу в художній формі передати емоційний стан мовця (оповідача).

Віршовий розмір – ямб. Вірш написаний чотиристопним ямбом з незакінченою стопою, жіноча рима чергується з чоловічою.

Римування – перехресне.

Фонетичний рівень. Алітерація *л, н, с, п, ц, х, ч, ш, т* (дає можливість почути шелест листя з тихими нічними звуками). Завдяки алітерованим латеральним звукам *л, л'* (*липа шелестить, цілуй, сплять*) виникає легкість, м'якість; повторювані *в, в'* відтворюють гарячі почуття (*весняні солов'ї*); звукоповтор *р, р'* вібрантів створює враження гостроти емоцій (*крізь, старі*). Численні сонорні *л, л', р, р'* у тексті поезії, що є монологом ліричного героя, ми пов'язуємо з особистісним началом; причому *р* – чоловіча іпостась особистісного начала – символізує твердість, огненність, що супроводиться швидкими, стрімкими спалахами й дрібним поспішливим дрижанням, але таких слів небагато і вони 1–2 складові, *л* – жіноче начало, уособлює плавність, м'якість, сум за коханою (*сплять, липа, шелестить*). Звукове поле шиплячих у тексті тексту співвіднесене з поняттями тиші, інтимності, душевного спокою, радості, зворушеності. Свистячі звуки та шиплячі вжито для творення шелесту, шарудіння: *Ви знаєте, як липа шелестить / У місячні весняні ночі? – / Кохана спить, кохана спить, / Піди збуди, цілуй їй очі.*

Голосні звуки дають імпульс його творчій уяві, викликаючи образи, народжені враженнями від зовнішнього світу й напруженого духовного життя.

Асонований *о* очевидно вказує на «простір» почуттів, їхню безмежність; звук *о*, символізуючи кулю і будучи образом цілого, є своєрідним центром (в аналізованому тексті – емоції ліричного героя), сприяє зосередженню уваги на особистості мовця, указує на його захоплення.

Уживання *е* створює враження смутку та асоціюються з пригніченим настроєм, бо кохана спить, треба чекати.

Весна – зелень свіжа, молода. Це свідчить, що почуття тільки «народилися», попереду – визрівання. Зелений – це колір свіжості, юності, дозволу, грошей, екологічності. Водночас це колір чаклунства та магії, отрути й ревнощів (можливо поет ревнує). Зелений сприймається як колір дозволу (*Та ви вже знаєте, як сплять гаї!*), тобто це перша близькість, перші стосунки.

Займенниково-дієслівна анафора *ви знаєте...* зближує поета з читачем, зокрема, уживання займенника **ви** вказує на багатьох осіб.

Дистанційна епіфора *липа шелестить, кохана спить* доводять, що людське життя – цінніше та швидкоплинне, а кохання є його окрасою.

Асонанс звуків *е, і* з вкрапленнями *о* (створюють ніжність, спокій, ніжність, відчуття кохання). *Кохана спить* – за допомогою анафори автор акцентує на внутрішньому стані головного героя, а також зображує явища навколишнього середовища (весну), допомагає зосередити увагу на позначуваному повторюваним словом понятті.

Якщо звук зустрічається поспіль у кількох словах з подібною семантикою, то семантика в загальному вигляді фокусується на цьому звукові й відповідно закріплюється за ним. Тоді вже окремий звук викликає відповідні підсвідомі асоціації, пов'язані з семантикою слова. Явище звукового символізму – невід'ємний складник ідіостилю поета. Пише поет про природу, про кохання, чи передає свої спостереження над людським життям – музична основа панує в його стилі, керуючи його вільними ритмами, багатим звукописом, образами. Це одна з ознак імпресіонізму (увага до кольорів, звуків). Думка, висловлена у формі стрункої, ритмомелодійної фрази краще запам'ятовується, глибше хвилює.

Лексичний рівень. У вірші переважає номінативна (слова, ужиті в прямому значенні) лексика: *ночі, очі, липа, тумани* та ін.

Емоційно забарвлена лексика – *дідугани* – незважаючи на згрубілий контекст, має позитивно звеличувальну роль зелених насаджень.

З погляду походження – українська лексика.

Епітети: *місячні, весняні ночі, старі гаї*. Вони посилюють емоційний вплив на читача, образно зображують весняну природу.

Метафори: *сплять старі гаї, вони все бачать крізь тумани, чують дідугани*. Сприяють досягненню комунікативної мети тексту, спонукають читача згадати власні почуття, порівняти, співставити.

Оксиморон: *сплять старі гаї – вони все бачать крізь тумани*. Парадоксальність дає можливість відчутти силу й гостроту почуттів.

Риторичні запитання («Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі?», «Ви знаєте, як сплять старі гаї?»).

Риторичні окличні речення («А солов'ї!.. Та ви вже знаєте, Як сплять гаї!»). Риторичні запитання й оклики, звернені до читача, ніби зближують його з поезією.

Синекдоха – «дідугани» (дерева) відтворює простір лісу, щоб авторові не перелічувати весь лісовий масив, показує, що дерева старі, мудрі й бачили не одну закохану пару під своїм гіллям.

Символи: *небо* – безмежжя; *місяць* – символ вічності, світла; *зорі* – символ кохання, радості; *липа* – символ жіночності, кохання; *золотий колір* – багатство, радість, життя.

У творі паралельно (настроєво суголосно) зображено два світи – світ природи і світ людини (прийом паралелізму). Вдало застосовані тропи, майстерне створення словесно-музичних асоціацій роблять поезію стрункою й елегантною.

Граматичний рівень. Слова, утворені суфіксальним способом творення: *весняні, місячні*. Це – відносні прикметники.

Морфолого-синтаксичним способом утворено слово *кохана* для посилення уваги на цьому образі. Автор не описує її зовні, але ми можемо уявити цю прекрасну особу.

Автор уживає багато іменників переважно в Н. в (*липа, дідугани, гаї*), що створює статистичний характер цих образів, виражає номінативну функцію, забезпечує однаковий часово-простірний контент. Окремі іменники вжито в З. в. (*тумани, очі*), але ці відмінки значеннєво близькі, тому співіснують з тією ж метою. Уживання іменників у множині створює багатовимірність оточуючого світу автора, його розуміють, йому домагають перечекати, охороняють сон коханої (*тумани, гаї, дідугани, очі*).

Відносні прикметники *місячні весняні, кохана* виражають позитивне ставлення автора до особи, яку любить.

Дієслова теперішнього часу *шелестить, чують, сплять* указують, що подія відбувається саме на момент юнацьких років поета, це не спогади, не фантазія, а реальне життя. Наказовий спосіб *підиди збуди* говорить, що автор хоче пробудження коханої (щоб швидше прийшов ранок), але прискорити цей процес не може, тому це скоріше вираження бажання, а не наказ.

Займенники *ви, вони, я, твій* завуальовують конкретні образи, дають можливість дофантазувати, усвідомити їхню присутність. Займенники зазвичай протиставляються іншим частинам мови як

слова, що не мають власного лексичного значення, однак у поетичній мові особові займенники субстантивуються і, включаючись нові ситуації спілкування, є важливим чинником образо- і текстотворення: *Я твій*.

Сполучник *а* виражає протиставлення для домислення, що ж там солов'ї – збудять, заспівають чи щось інше.

Просторовий прийменник *в* указує на місце, де відбуваються події, зв'язує простір, час, місце воедино.

Емоційно посилюють текст і частки, зокрема, *ж бо, вже*.

Морфологічна палітра поезії багата, містка, посилює емоційне вираження почуттів і ставлення автора до дівчини. Дієслова яскравіше передають динамічні картини реальної дійсності, іменники увиразнюють самі явища, а прикметники наголошують на якісній характеристиці цих явищ.

Слосполучення *старі гаї, місячні весняні ночі* – атрибутивного характеру для вираження чуттєвого змісту поезії.

Виразно розмовний характер має форма простого дієслівного присудка та простого підмета. *Ось місяць, зорі, солов'ї* – складений іменний присудок (ще й ускладнений однорідністю) посилює предметність навколишнього світу.

Майстерно автор уживає інверсію: *сплять гаї, чують дідугани*, щоб увагу зосередити на тому члені речення, який винесено на початок.

А солов'ї!./ Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі?/ Та ви вже знаєте, як сплять гаї! – питально-оклична інтонація посилює емоційний фон поезії.

Неповні речення відображують живе розмовне мовлення: *А солов'ї!..* Це демонструє уявний монолог автора з природою.

Прості речення *Кохана спить, кохана спить. Вони все бачать крізь тумани. Ось місяць, зорі, солов'ї...* виражають уміння автора чітко виражати думки.

Синтаксис складного речення (складнопідрядні, безсполучникові) поширений у розмовному мовленні, вносить відтінок розмовності: *«Я твій», – деє чують дідугани. Ви знаєте, як сплять старі гаї?*

Синтаксичний аспект підсилює виразовий потенціал поезії, дає можливість домислити пропущені елементи, звернути увагу на значущі для автора предмети, явища.

Унаслідок аналізу текст поезії постає як синкретизований синтез одиниць усіх рівнів мови.

Вірш має ознаки експресіонізму (посилена увага до природи, усе в ній є нерозривною цілістю), ознаки імпресіонізму (увага до кольорів, звуків), ознаки символізму (використання символів), риси неоромантизму (ліричний герой сповнений передчуття змін, щастя, повністю злитий з природою; звернення до фольклору (паралелізм)).

7. ОВСІЄНКО Л. М. у дисертації «Методика навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу» доводить, що «Компетентнісний підхід до навчання студентів-філологів означає переорієнтацію освіти з процесу на результат; посилення практичної спрямованості навчання, зокрема предметно-професійного аспекту; підкреслення ролі досвіду, умінь реалізовувати знання у практичній площині; акцентування на якісних результатах процесу навчання не як суми знань, а здатності педагога творчо розв'язувати життєві й професійні завдання, нестандартно діяти в різних ситуаціях; забезпечення активізації механізмів загального та професійного розвитку й самореалізації, урахування мотивації, динаміки самовдосконалення. Компетентнісний підхід є корелятом багатьох традиційним підходам, зокрема: лінгвістичному, педагогічному, психологічному, моральному, естетичному, етнопедагогічному, лінгвокультурологічному, функціонально-комунікативному, науково-освітньому та ін. Це підхід, при якому результати освіти стають значущими і поза її системою. Більшість дослідників вважають, що компетентнісний підхід у всіх сенсах і аспектах найбільш глибоко відображає модернізаційні процеси, що нині мають місце в усіх країнах Європи: гарантує високий рівень і результативність підготовки спеціаліста; сприяє оновленню змісту педагогічної освіти; посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за рамки обмежень «зунівського» освітнього простору; забезпечує спроможність випускника загальноосвітньої і вищої школи відповідати новим запитам ринку; орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти.

Компетентнісна модель навчання майбутніх учителів-словесників полягає в тому, що вона дає змогу оцінити не лише знаннєвий компонент, а й особистісні зміни фахівця, які відбуваються в процесі підготовки у вищій школі; компетентнісне навчання сприяє виробленню професійних, особистісних, комунікативних якостей, організаторських здібностей, умінь приймати рішення, оцінювати соціальні процеси, визначати місце і роль у них своєї професійної

діяльності, знаходити шляхи її вдосконалення. Практичну роботу на текстовій основі доцільно використовувати як дієвий і ключовий засіб навчання, виховання й розвитку майбутнього вчителя української мови і літератури, діапазон якої охоплює зміст кількох навчальних дисциплін мовознавчого спрямування, що опрацьовуються поетапно і систематично».

- Які методи і прийоми доречно використовувати в процесі методики навчання лінгвістики тексту майбутніх учителів української мови і літератури на засадах компетентнісного підходу?
- Як формуємо професійні якості майбутніх фахівців на основі моделювання основних видів фахової діяльності особистості з метою трансформації знань в уміння та навички, накопичення досвіду професійної діяльності?

Література

1. Грона Н. В. Гнучкі уміння (SOFT SKILLS) у курсі вивчення методики навчання української мови: зміст, формування, детермінація *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2021. С. 218–227.
2. *Академічна доброчесність в університеті: погляд і роль студентів*. URL: <https://saiup.org.ua/novyny/akademichnadobrochesnist-v-universyteti-poglyad-rol-studentiv/>.
3. *Актуальні проблеми розвитку вищої освіти* : навч.-метод. посіб. [За заг. ред. В. Стинської, Л. Прокопів] / Авт. кол.: Стинська В. В., Прокопів Л. М., Завгородня Т. К., Нагачевська З. І., Савчук Б. П., Стражнікова І. В., Єгорова І. В., Ковальчук В. М., Салига Н. М. Івано-Франківськ, 2021. 430 с.
4. Кайдалова Л. Г., Науменко Н. В. *Методика викладання у вищій школі: методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів вищої освіти*. Харків, 2021. 46 с.
5. Кулик І. В. *Педагогіка вищої школи та педагогічна майстерність викладача: методичні рекомендації*. Івано-Франківськ : НАІР, 2021. 66 с.
6. Нагаєв В. М. *Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник*. Київ : ЧП, 2007. 211 с.
7. Стинська В., Прокопів Л. Інноваційні методики викладання дисциплін у ЗВО в процесі магістерської підготовки. *Гірська школа українських Карпат*. 2020. № 22. С. 145–150.
8. Стинська В. Моделювання професійної діяльності майбутніх викладачів закладів вищої освіти. *Нові технології навчання*. 2020. Вип. 94. С. 321–326.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ЗВО

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах фахової передвищої та вищої освіти відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в здобувачів освіти в межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;

- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень.

Теоретичний блок

1. Які методи викладання називають інтерактивними? Наведіть методику упровадження одного (мозковий штурм, мікрофон, коло ідей, метод прогнозування, прес-метод, гранування, рольові ігри, бесіда за Сократом, акваріум тощо).
2. З'ясуйте особливості упровадження методу кейсу. Які переваги його в порівнянні з традиційними методами навчання.
3. Яка роль методу проєктів в освітньому процесі? Які види проєктів виокремлюють сучасні лінгводидакти (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Ницета та ін.)?
4. Що таке ділові, операційні та імітаційні ігри, симуляції. Яка методика їх проведення та переваги в освітньому процесі?
5. На яких курсах доцільно впроваджувати синанон-метод? Наведіть приклад.
6. Схарактеризуйте спостереження над мовою як метод навчання.
7. З'ясуйте роль лінгвістичного експерименту в системі методу спостереження над мовою. Яка роль мовного розбору в процесі навчання?
8. Визначте особливості використання методу моделювання в процесі вивчення мовознавчих дисциплін.
9. У чому полягають переваги дидактичної гри у формуванні професійної компетентності вчителя-словесника.

Практичний блок

1. Оберіть тему з будь-якої мовознавчої дисципліни. Розробіть з цієї теми систему інтерактивних методів для студентів. Обґрунтуйте доцільність застосованих методів.

Методичний коментар

Основним завданням викладача є створення умов для активної та ініціативної діяльності студентів. Інтерактивні методи здатні викликати інтерес студентів, вони заохочують активну участь кожного

в освітньому процесі, звертаються до почуттів кожного учасника, сприяють ефективному засвоєнню матеріалу, мають багатогранний вплив на студентів, дають можливість надавати відгуки, формувати життєві навички та сприяють зміні поведінки. Так, характерними рисами інтерактивного навчання є:

- обов’язкова наявність зворотного зв’язку;
- більша автономія та ініціатива студентів;
- співробітництво всіх учасників навчального процесу;
- проблемний та рефлексивний характер навчання.

Переваги інтерактивних методів	Значимість інтерактивних методів
<ul style="list-style-type: none"> – забезпечують більшу взаємодію студентів з викладачами та іншими студентами, – створюють умови для домінування діяльності студентів у навчальному процесі; – сприяють формуванню навичок; – дозволяють організувати навчальний процес за власним бажанням; – стимулюють співпрацю, а не конкуренцію; – є привабливими і можуть бути адаптовані до різних стилів навчання 	<ul style="list-style-type: none"> – стимулюють активну участь; – допомагають розвивати аналітичне мислення студентів; – дозволяють забезпечити кращу реалізацію знань та навичок; – стимулюють творчий потенціал; – розвивають критичне мислення студентів; – стимулюють відповідальність; – забезпечують розвиток «групової» культури, співпраці, взаємодопомоги

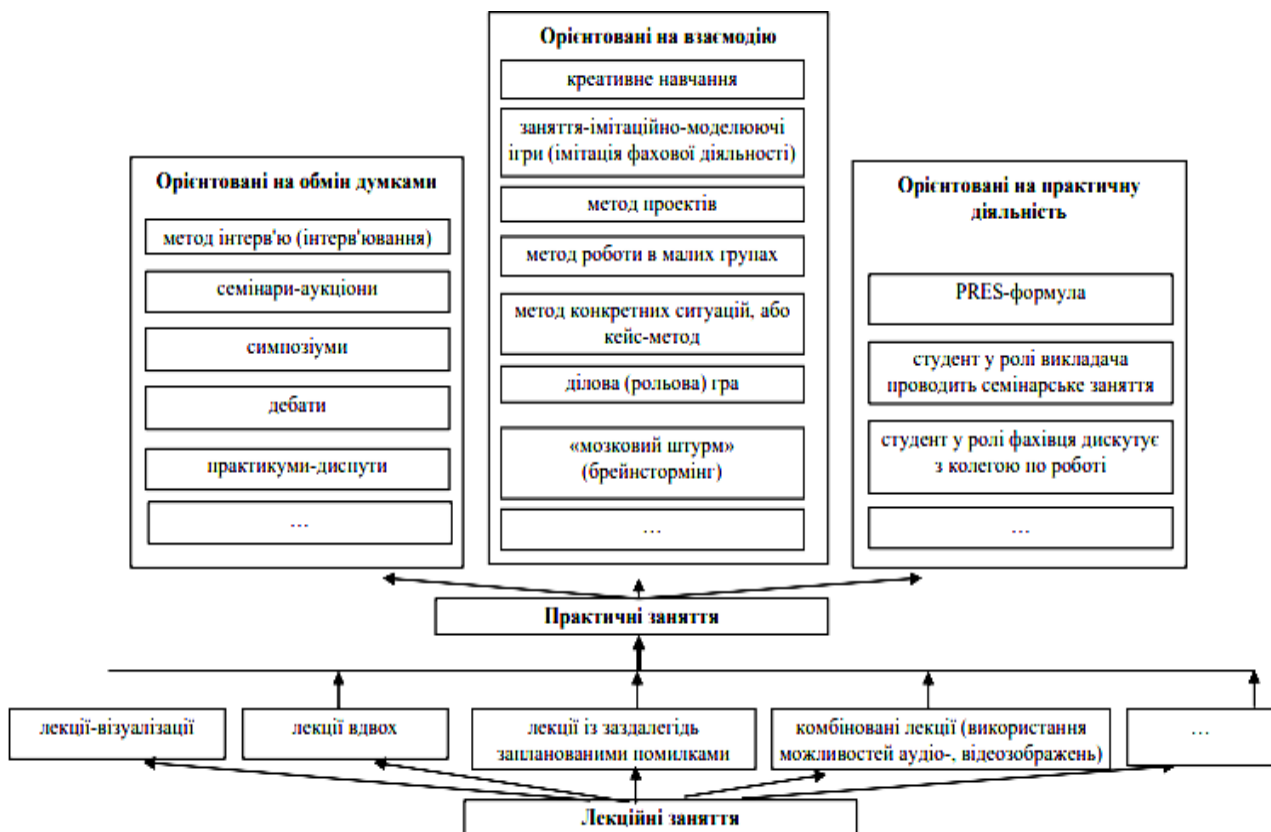

Рис. 1. Систематизація інтерактивних методів навчання, що застосовують викладачі кафедри маркетингу СумДУ

За матеріалами статті Колесник А.А., Сагер Л.Ю., Сигида Л.О. «Інтерактивні методи навчання як інструмент маркетингу освітніх послуг»

2. Ознайомтеся зі статтею Н. Голуб «МЕТОД НАВЧАННЯ ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПРОБЛЕМА» у вільному інтернет-доступі: [https://lib.iitta.gov.ua/725764/1/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20\(2\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/725764/1/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D1%83%D0%B1_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20(2).pdf). Доведіть, що впорядкування методів, здійснення реєстру й паспортування ключових методів компетентісно зорієнтованого навчання української мови є на сьогодні нагальним завданням роботи науковців?

3. Текстоцентризм на сьогодні визначають як провідний метод формування українськомовної особистості. Чому «презумпція текстуальності: текстоцентризм як ознака сучасності»? Думку обґрунтуйте.

4. Ознайомтеся зі способом застосування нових підходів до вивчення в середній школі – застосування медіатексту. «Полегшіть» засвоєння будь-якої мовознавчої теми в ЗВО новими підходами й методами.

Прикладом «швидких» і ефективних робіт на заняттях є мему. Мем можна схарактеризувати як одиницю інформації, що здатна до самопоширення, проте особливістю є накопичення значень, які вона мала раніше, без нівелювання нових. Класифікація мемів поступово фокусується саме на інтернетних явищах. Таким способом більшість мемів потрапляє до адресата, який може сприймати інформацію по-різному, адже мем розвивається вільно від усталених значень та є індивідуальним для кожного адресата.

Наприклад, пропонуємо створити квазімему (на рівні учня 6 класу) для засвоєння теми «Рід іменників».

Рис. 2. Квазімему для засвоєння теми «Рід іменників»

У процесі такої роботи здобувачі освіти коригують власне мовлення, формують культуру спілкування, уміння доречно й точно формулювати та висловлювати думки. Культура мовлення, спілкування є невід'ємними складниками загальної культури особистості та найважливішим показником освіченості.

Медіатексти є передавачами або ретрансляторами як самих фактів, так і думок про ці факти, за допомогою тих виражальних засобів, які здатні так чи так вплинути на свідомість слухача або читача. Усе залежить від того, як ми сприймаємо інформацію, як діємо після її усвідомлення. Тому візуальні та аудіовізуальні медіапродукти сприяють ефективному засвоєнню знань, зокрема, риторичних.

5. Віднайдіть на освітніх платформах представлення позитивного педагогічного досвіду викладачів-філологів (лекції, практичні, семінарські; комплексне електронне навчальне видання). Проаналізуйте методичний інструментарій (методи, їхню доцільність, актуальність).

Література

1. Грона Н. В. Робота з медіатекстом у процесі підготовки фахівців різних напрямів. *Вересень. Науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2022. 2 (93). С. 137–150.
2. Грона Н. В. Спецкурс як невід'ємний компонент підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування текстотворчих умінь. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів»*. Житомир, 2016. С. 22–26.
3. Омельчук С. А., Степанова М. О. Трансформація структури сучасного уроку української мови в умовах дистанційного навчання. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Вип. 98, Херсон, 2021. С. 12–21.
4. Пентиліук М. І. Мовна особистість майбутнього вчителя-словесника в контексті професійної підготовки. *Українська мова і література в школі* : наук-метод. журнал. № 2 (155), 2021. 64 с.
5. Пентиліук Марія, Кучеренко, Ірина, Мамчур Євген, Мамчур Лідія. Modern language teaching technologies for the development of school students' communicative competence. *Сучасні технології навчання мови для розвитку комунікативної компетентності учнів* (англ. мовою) *Revista Espacion Vob*. 41 (Issue 16). Year 2020. Page 16. <https://www.revistaespacios.com/a-20v41n16/20411616.html>

6. Рускуліс Л. В. Інтелектуальні здібності майбутнього вчителя української мови як результат успішної навчально-професійної діяльності. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія «Педагогіка та психологія». 2017. Випуск 2 (6). С. 189–193.
7. Рускуліс Л. В. Методи навчання в системі формування лінгвістичної компетентності студентів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького ІІІ державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Том 6. 172 с., С. 138–141.
8. Сагер Л. Ю., Сигида Л. О., Колесник А. А. Інтерактивні методи навчання як інструмент маркетингу освітніх послуг. *Вісник Сумського державного університету*. Серія: Економіка. 2018. № 4. С. 13–24.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Лабораторне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність до планування діяльності та управління процесом (лідерська компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність до усвідомлення особливостей обраного фаху;
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, робити узагальнення;
- здатність до презентації результатів власної професійної діяльності.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність ефективно організовувати освітній процес у закладах середньої, фахової передвищої відповідно до запланованих результатів шляхом реалізації нових стратегічних підходів;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в студентів у межах вивчення української мови;
- здатність реалізовувати на практиці традиційні й інноваційні технології, форми, методи, засоби навчання й викладання української мови;
- здатність розвивати в студентів критичне мислення засобами української мови;
- здатність формувати в здобувачів освіти ціннісно-світоглядні орієнтири й впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність здійснювати моніторинг, самоаналіз і прогнозування результатів власної професійної діяльності;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність у здобувачів освіти;
- здатність планувати власний професійний розвиток у системі освіти з високим рівнем автономії.

Теоретичний блок

1. У чому полягають зміст і мета педагогічної практики студентів?
2. Організація діяльності студента під час проходження педагогічної практики.
3. Яка особливість педпрактики у ЗВО?
4. Яким чином здобувачам вищої освіти забезпечена можливість формування індивідуальної освітньої траєкторії?

Практичний блок

1. Ознайомтеся з групами вмій, якими повинні оволодіти студенти за час педпрактики. Спробуйте визначити ефективні шляхи формування означених умій.

Гностичні вміння: • уміння вивчати особистість студента, колектив академгрупи; • аналізувати психолого-педагогічну літературу; • визначати рівень розвитку і вихованості студентів, оптимальні засоби педагогічного впливу на них; • формулювати цілі виховної роботи та висувати конкретні педагогічні завдання; • оцінювати власну виховну діяльність, її сильні і слабкі сторони; • аналізувати педагогічний досвід колег і враховувати його у своїй діяльності.

Проектувальні вміння: • уміння прогнозувати розвиток особистості кожного студента і групи в цілому; • моделювати цілі, завдання, зміст, засоби виховного процесу; • урахувувати вікові та індивідуальні особливості студента; • прогнозувати власну систему педагогічної діяльності; • складати тематичний план циклу занять (модуля) та плани-конспекти окремих занять з урахуванням умов навчання і рівня підготовки студентів; • визначати цілі заняття (практичні, соціокультурні, розвивальні, виховні та професійні) із урахуванням ступеня навчання та місця цього заняття в циклі занять (модулі); • обирати ефективні прийоми досягнення визначених цілей з урахуванням рівня підготовки студентів; • створювати необхідні допоміжні засоби навчання, зокрема технічні, для проведення занять.

Конструктивні вміння: • уміння планувати спільно зі студентами навчально-виховну роботу; • добирати доцільні форми й методи навчально-виховної роботи; • планувати раціональну структуру навчально-виховних заходів, визначати методику їх проведення; • визначати характер діяльності студентів під час проведення навчально-виховних заходів; • конструювати прийоми взаємодії зі студентами в процесі підготовки та проведення навчально-виховних заходів.

Комунікативні вміння: • уміння встановлювати правильні взаємовідносини зі студентами, викладачами; • створювати сприятливе виховне середовище для розвитку інтересів, здібностей та нахилів студентів; • впливати на студентів через організацію їхньої діяльності; • регулювати міжособистісні стосунки в групі, уміло орієнтуватись у педагогічних ситуаціях; • передбачати, прогнозувати поведінку студентів у відповідь на педагогічні впливи; • визначати об'єкти контролю навчальної діяльності студентів і добирати відповідні їм способи контролю, зокрема тестові; • помічати помилки студентів, розуміти їхній характер та тактовно їх виправляти,

використовуючи різні способи виправлення помилок; • керувати власними емоціями, поведінкою в процесі взаємовідносин зі студентами.

Організаторські вміння: • організовувати виконання розробленого плану заняття; • забезпечувати навчальну діяльність студентів згідно з планом заняття; • уносити методично виправдані корективи в план заняття з урахуванням конкретної ситуації, що склалася на занятті; • учити студентів найбільш раціональним прийомам самостійної роботи над навчальним матеріалом у позааудиторній роботі; • раціонально поєднувати на занятті колективні (фронтальні, малогруповні, парні) та індивідуальні форми роботи з урахуванням особливостей кожної з них; • застосовувати традиційні допоміжні засоби, а також візуальні, аудіовізуальні технічні та електронні засоби навчання; • удосконалювати вміння стимулювати розвиток колективу студентів і кожного зі студентів, їхню активність, ініціативу та самодіяльність; • пробуджувати в студентів упевненість у своїх можливостях; • спільно зі студентами організовувати їхню життєдіяльність, наповнюючи її цікавими творчими справами; • сприяти накопиченню в студентів соціального досвіду, формуванню позитивних рис; • адекватно, справедливо оцінювати досягнення кожного студента; • ефективно організовувати свою діяльність і свій час.

Розвивально-виховні вміння: • реалізовувати загальноосвітній, розвивальний, виховний та соціокультурний потенціал навчального матеріалу заняття; • формувати й розвивати на основі навчального матеріалу інтелектуальну та емоційну сфери особистості студента, його пізнавальні інтереси; • вирішувати завдання патріотичного, правового, морального, екологічного та естетичного виховання студентів.

Дослідницькі вміння: • вивчати ставлення студентів до предмета і виявляти рівень сформованості їхніх професійних навичок і вмінь; • проводити, з урахуванням ступеня навчання, методичний аналіз навчального матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння та добору оптимальних шляхів попередження помилок; • проводити спостереження та комплексний аналіз відвіданих занять з теоретичним обґрунтуванням різних сторін навчальної діяльності; • спостерігати, аналізувати та узагальнювати досвід викладачів і магістрантів-практикантів, переносити ефективні прийоми й форми роботи в практику своєї педагогічної діяльності; • вивчати психолого-педагогічну та методичну літературу й теоретично осмислювати навчальний процес, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи описані в науковій літературі нові форми та прийоми навчання.

2. Проілюструйте прикладами з власної педагогічної практики твердження О. Земки:

Педагогічні умови (надання освітньому процесу дослідницької спрямованості, залучення студентів до виконання завдань дослідницького, культурологічного, аксіологічного спрямування; оволодіння студентами культурою дослідницької роботи з фаховим текстом під час вивчення філологічних дисциплін; виконання студентами дослідницьких проєктів у процесі навчальних та педагогічних практик; активізація науково-дослідної співпраці студента й педагога-вченого; створення студентами власного дослідницького продукту (реферат-огляд, читацький щоденник, конспект, анотація, наукова стаття, науковий відгук, наукова доповідь, кваліфікаційна робота, дослідницький проєкт, портфоліо); постійний контроль і корекція рівнів сформованості дослідницьких умінь) сприяють ефективному формуванню дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників (Земка О. І. *Специфіка моделі формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів української мови і літератури. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки. Випуск 137. Черкаси, 2008. С. 177–182.*)

3. Ознайомтеся з основними принципами організації практики. Визначте шляхи їхньої реалізації:

- зв'язок із життям, відповідність змісту практики сучасним вимогам;
- систематичність і безперервність, які забезпечує наступність завдань, що вирішуються протягом кожного наступного етапу практики, поступовим ускладненням завдань та підвищенням вимог до якості їх виконання;
- комплексний характер змісту й організації практики, який передбачає здійснення міжпредметних зв'язків, поєднання суспільних, психолого-педагогічних, спеціальних і методичних знань у проведенні різноманітних форм навчально-виховної роботи;
- діяльнісний підхід, що орієнтує не лише на засвоєння зразків і методології виконання обов'язків учителя і класного керівника, але й самовираження студента в активному творчому навчальному процесі;
- диференціація та індивідуалізація змісту і організації практики з урахуванням специфіки факультету, особливостей студентів, конкретних умов роботи вишу і навчальних закладів системи загальної середньої освіти;
- особистісно зорієнтований підхід до процесу виховання;
- рефлексійний підхід, що передбачає вміння майбутнього фахівця давати об'єктивну оцінку своїй професійній діяльності та діяльності тих, кого він навчає.

4. Доведіть прикладами з власного досвіду, що під час практики формуємо Soft skills: • здатність логічно й критично мислити, самостійно приймати рішення; • креативність; • вміння працювати в команді; • навички комунікації, вміння виступати перед аудиторією, лідерство; • здатність управляти своїм часом, розуміння важливості deadline (учасного виконання поставлених завдань).

5. Розробіть шаблон (формат будь-який) для аналізу лекції/семінарського/практичного заняття викладача мовних дисциплін.

6. Визначте складники портфоліо педагогічної практики у ЗВО (філологічні дисципліни).

Література

1. Голуб Н., Горошкіна О. *Модельна навчальна програма «Українська мова» 5–6 класи для закладів загальної середньої освіти*. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 48 с.
2. *Готуємося до уроку української мови* : метод. посіб. / за ред. О. Семенов. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2012. 260 с.
3. Громова Н. В. *Оволодіння педагогом і учнями основними механізмами евристичної навчальної діяльності. Професійнотворча самореалізація майбутнього вчителя в інноваційній освіті* : монографія / за ред. М. О. Лазарева. Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. С. 209–225.
4. Громова Н. В., Захарова В. А. *Педагогічна практика з української мови та літератури* : Методичні рекомендації для студентів 4-го курсу факультету іноземної та слов'янської філології. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 82 с.
5. Кучерук О. А. *Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови* : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Житомир : Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182с.
6. Омельчук С. *Сучасна українська лінгводидактика: норми, термінології і мовна практика фахівців* : монографія. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2019. 356 с.
7. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. *Технологія сучасного уроку рідної мови* : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 248 с.
8. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України, затверджене наказом Міністерства освіти України від 8 квітня 1993 р. № 93. Київ, 1993. № 173. 24 с.

9. *Практикум з методики навчання української мови* / за ред. М. І. Пентилюк. Київ, 2003. С. 268–302.
10. Семенов О., Кульбабська О. Формування м'яких навичок студентів-філологів у міжрегіональному проєкті з інфомедійної грамотності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал*. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2021. № 4(108). С. 231–248. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2193>.
11. Семенов О.М., Вовк М.П. Педагогічне партнерство в умовах воєнних реалій. Досвід взаємодії Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України і Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. 3(2). С. 1–14. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4214>.
12. *Теоретичні і методичні засади організації практики у закладах вищої педагогічної освіти* : аналітичні матеріали / М. П. Вовк, Ю. В. Грищенко, С. О. Соломаха, Н. О. Філіпчук ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. 2022. 278 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Практичне заняття

Формуємо компетентності

Загальні:

- здатність діяти соціально відповідально і свідомо, виявляти громадянську свідомість і активність (громадянська компетентність);
- здатність до командної роботи, спілкування з представниками різних соціальних груп різного рівня (соціальна компетентність);
- здатність виявляти повагу до української національної культури, виражати етнічну культурну ідентичність, приймати багатоманіття й мультикультурність у суспільстві (культурна компетентність);
- здатність генерувати нові ідеї, виявляти й розв'язувати проблеми, проявляти ініціативність (підприємницька компетентність);
- здатність застосовувати здобуті знання в практичних ситуаціях;
- здатність аналізувати й синтезувати, критично оцінювати інформацію, узагальнювати.

Фахові:

- здатність забезпечувати здобуття студентами освіти державною мовою, формувати й розвивати в них мовно-комунікативні навички;
- здатність формувати ключові, міжпредметні й предметні компетентності в студентів у межах вивчення української мови;
- здатність розвивати в здобувачів вищої освіти критичне мислення засобами української мови;
- здатність здійснювати контроль, аналіз та оцінювання рівня засвоєних студентами знань із української мови, набутих умінь і навичок на засадах компетентнісного підходу;
- здатність формувати в здобувачів вищої освіти ціннісно-світоглядні орієнтири та впливати на їхню емоційну сферу засобами української мови;
- здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, ефективно здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію мовної тематики, оперувати нею;
- здатність розробляти й продукувати навчально-методичні матеріали з української мови, зокрема з використанням електронних освітніх ресурсів;
- здатність до критичного мислення засобами української мови;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузях філологічних і методичних досліджень;
- здатність дотримуватися принципів академічної доброчесності в професійній і науковій діяльності, готовність формувати цю здатність в учнів та студентів.

Теоретичний блок

1. Схарактеризуйте види науково-дослідницької діяльності студентів, магістрантів.
2. Які вимоги ставлять до написання курсової, бакалаврської, магістерської робіт?
3. Розкрийте зміст понять «наукова проблема», «науковий факт», «гіпотеза дослідження», «об'єкт дослідження», «предмет дослідження»

Практичний блок

1. Визначте жанр поданого нижче фрагменту наукової роботи І. Черних. Які структурні компоненти вказують на жанрову належність цього наукового тексту?

Інтеграція України в європейський простір, динамічний розвиток суспільства зумовили зростання ролі комунікації, що реалізується як свідомо організований процес обміну інформацією. Це сприяє збільшенню соціальної значущості мови як системи знаків, що дає змогу здійснювати спілкування між співрозмовниками на основі обміну думками, а також пізнання інших людей та соціуму. З огляду на вимоги сучасності підготовка майбутнього філолога потребує оновлених підходів.

О. Семеног підкреслює, що сьогодні важливим завданням підготовки майбутнього вчителя-філолога є забезпечення його становлення як культуромовної особистості, «носія національного коду», адже кожний педагог має стати для школярів взірцем високої мовної культури. Причому особливу значущість це завдання набуває для професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури, бо саме вони виконують основну роль у формуванні кожного учня вітчизняної школи як «української культуромовної особистості» [6, с. 26].

На сьогодні активізувалася дистанційна форма навчання (вплив COVID-19, військової агресії РФ), під час якої значна частина часу відведена на самостійну роботу. Підвищення ефективності її у здобувачів освіти нині можливе за умови формування індивідуальної освітньої траєкторії студента. Усе це сприяє оновленню як теоретичного змісту викладання, так і практичного блоку. Важливим завданням науковців, педагогів став пошук інтегративної моделі навчального предмета і її реалізації в різних складниках навчально-методичного комплексу. У контексті таких вимог особливого значення приділяємо практичному блоку дисципліни й методики навчання української мови зокрема. Адже майбутній фахівець має бути глибоко обізнаним із процесом навчання: аналізувати підручник, розробляти конспект уроку, добирати вправи й завдання, здійснювати рефлексію освітнього процесу.

Практичний блок, зокрема, проведення семінарських (імпонує лексема «семінар-практикум»), практичних, лабораторних занять вимагає інтеграційного, оптимізованого підходу. Майбутній фахівець повинен усвідомлювати необхідність отримання нових фахових знань, набути професійних умінь, навчитися працювати з

інформацією в електронному вигляді, свідомо застосовувати змістовий компонент Мережі.

Пропонуємо зразки окремих завдань практичного компонента з методики навчання української мови (семінарське, практичне заняття, самостійна робота):

Для успіху в житті вміння спілкуватися з людьми набагато важливіше за наявність таланту (Джон Леббок, британський енциклопедист, політик). Прокоментуйте вислів. Який підхід до навчання виражено в ньому? Створіть навчальні комунікативні ситуації за зразком.

Кореспондент газети «Охорона природи» запитав в учнів однієї з шкіл: «Чи можете ви себе назвати захисниками природи?» Що б ти відповів, якби він звернувся до тебе?

Працю людини завжди потрібно цінувати та поважати, адже це її вибір, який приносить суспільству користь. Кожна робота має оцінюватися. Вислови думку «За яку працю треба більше поважати людину?»

Отже, дистанційне навчання – це новий спосіб організації освітнього процесу, суб'єкти якого розділені в просторі. Таке навчання реалізуємо через передавання та сприйняття інформації у віртуальному середовищі, забезпечуємо спеціальною системою організації процесу навчання, особливою методикою розробки дидактичних матеріалів і стратегій викладання, а також застосуванням електронно-комунікаційних технологій.

Розроблення дистанційного курсу з предмета, зокрема, фахової підготовки потребує великої трудомісткості, вимагає достатнього рівня кваліфікації викладача і може бути успішним лише з урахуванням психолого-педагогічних особливостей такого типу навчання. Основними компонентами дистанційного навчання є: суб'єкти навчання, система комунікацій між ними та середовище, у якому відбувається освітній процес.

2. Прокоментуйте слова вітчизняного лінгводидакта

С. Омельчука:

Навчальне дослідження є доречним на всіх етапах уроку: від мотивації навчальної діяльності до узагальнення й систематизації мовних знань, навіть під час контролю навчальних досягнень учнів. Воно може бути індивідуальним (самостійним), парним, груповим (у малих групах з трьох-чотирьох учнів) та колективним.

3. Визначте жанр наукового продукту. Відредагуйте його

ТЕСТОВА ФОРМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Однією з головних задач в роботі вчителя є планування контролю за якістю знань, розробка його змісту, форм і методів проведення, аналіз результатів з метою корекції змісту освіти, методичних прийомів, форм організації діяльності учнів на уроках і в позаурочний час.

Тестовий контроль створює умови для об'єктивної самооцінки учнем власної навчальної діяльності, спрямовує на створення індивідуальної моделі організації самостійної роботи та об'єктивне визначення реального рівня здобутих ним знань, умінь і навичок.

Метою роботи є визначення основних можливостей тестового контролю як ефективного засобу активізації навчальної діяльності учнів на уроках інформатики.

При застосуванні тестового контролю важливо зробити правильний підбір тестових завдань, оскільки велика кількість однотипних прикладів призводить до механічного виконання і замість закріплення учні втрачають навички й допускають типові помилки. В кожному завданні повинне бути щось нове, що примушує постійно думати і творчо застосовувати набуті знання.

Для підвищення ефективності організації тестового контролю його доцільно про-водити з використанням комп'ютерних тестових програм, що дозволяє автоматизувати процес проведення контролю та обробку результатів тестування. Найбільш поширеним та перспективним для використання в навчальному процесі є програми-оболонки, що до-зволяють створювати тестові завдання та методичний супровід до них, формувати набори запитань (наприклад, УТК (Універсальний тестовий комплекс), OPEN TEST, Асистент 2, Master test, TestRunner, PCTesting, MyTest). Цей клас програм передбачає використання комп'ютера як в процесі підготовки до проведення контролю, так і при його проведенні, а також обробки його результатів.

Також можна використовувати тестові програми, які розроблені, наприклад, в візу-альному середовищі програмування Delphi або за допомогою електронних таблиць Microsoft Office Excel.

Практика тестового оцінювання знань свідчить, що найважливішим питанням за-лишається підготовка тестів. Тому слід дотримуватися певних вимог до тестових завдань. Тестове запитання повинно бути важливим за змістом та мати відповідну структуру. Варто мати на увазі й те, що завдання мають бути з відповідями закритого

і відкритого типу, адже не можна не враховувати такий момент як вгадування правильної відповіді чи списування, а отже, оцінка в даному випадку буде не об'єктивною.

Деякі сторони знань, умінь та навичок предметний тест діагностувати все ж таки не може, наприклад, вміння виражати свої думки в усній формі, а також глибину знань в області даної теми. Та все ж тестовий контроль спрощує перевірку робіт учителем і дає змогу організувати тематичний та підсумковий контроль, активізувати діяльність учнів шляхом охоплення контролем більшої кількості школярів, перевірити знання великого об'єму за невеликий проміжок часу.

4. Оформіть тези/постер у вигляді рисунку, схеми, таблиці доповіді «Навчання й викладання української мови після війни та під час миру» з обов'язковою структурою:

- мета;
- результати;
- висновки.

5. Підготуйте презентацію до виступу (тема за вибором):

- *Освітні продукти для розвитку м'яких навичок інфомедійної грамотності під час вивчення сучасної української мови в ЗВО.*
- *Текстотворча діяльність як актуалітет психосоціальної підтримки здобувачів освіти під час вивчення української мови.*
- *Застосування ІІІ під час мовної підготовки майбутніх викладачів української мови.*
- *Застосування інструментів штучного інтелекту для вивчення української мови.*
- *Мовленнєва компетентність майбутнього вчителя-філолога: когнітивний підхід.*
- *Педагогічна культура вчителя-словесника: сучасний вимір.*
- *Академічна доброчесність учителя-філолога: об'єднуємо цінності та алгоритми.*
- *Термінологічна компетентність у структурі професійної компетентності вчителя-філолога.*
- *Система актуальних жанрів учительського мовлення.*
- *Сучасні аспекти формування професійно-мовленнєвої культури вчителя-словесника.*

Ознайомтеся з вимогами щодо оформлення презентації.

Пам'ятайте! Одна прозірка – одна теза (факт, думка, твердження).

Створюючи тексти на прозірках, потрібно:

- використовувати короткі слова та будувати прості речення;
- рядок має містити 6–8 слів;
- усього на прозірці має бути не більше 6–8 рядків;
- загальна кількість слів не повинна перевищувати 50;
- дієслова мають бути в одній часовій формі.

Текст рекомендовано вирівнювати по ширині. Не слід використовувати переноси в словах.

Не слід розміщувати на прозірці дослівно все, що є намір сказати словами. Великий текст дуже важко читати та й майже неможливо запам'ятати.

Потрібно прагнути максимально скоротити довжину речень, відмовитися від вставних конструкцій. Текст у презентації має бути простим, лаконічним, таким, що нагадує тези, якщо, звичайно, це не цитати.

Не слід писати весь текст прописними літерами: слово, написане лише прописними літерами, втрачає індивідуальність і зливається з іншими.

Найбільш важливу інформацію розташовують у лівому верхньому кутку слайда.

Уся інформація на слайдах має бути науковою, логічно структурованою, доступною цільовій аудиторії і повно висвітлювати тему презентації.

Під час створення текстового блоку презентації потрібно дотримуватися правил орфографії, пунктуації, скорочень і правил оформлення тексту (наприклад, крапку в заголовках не ставлять).

Можна використовувати можливості комп'ютерної анімації. Проте анімація не повинна бути нав'язливою. На титульному і завершальному слайдах використання анімаційних об'єктів не допускається.

У процесі розташування тексту та зображень (малюнків, схем, діаграм тощо) зазвичай керуються метою презентації:

- якщо ту саму інформацію можна передати і за допомогою тексту, і за допомогою зображення, то слід надати перевагу зображенню й додати до нього короткі субтитри;

- якщо зображення ілюструє текст, його потрібно розташувати або під текстом, який ілюструється, або ліворуч від нього;
- якщо зображення несе самостійну інформацію, то напис до нього створюють лише тоді, коли є потреба розкрити сенс зорового ряду;
- субтитри рекомендовано розташовувати праворуч або під зображенням.

Співвідношення текст – картинка повинно бути 2:3, тобто тексту має бути менше, аніж картинок. Удало дібрані зображення – це 70% успіху доповідача.

Бажано додавати до мультимедійної презентації звуковий супровід, щоб забезпечити емоційний вплив на глядача.

Структура матеріалів в електронному вигляді

Матеріали складаються з:

- титульної прозирки;
- інформаційних прозірок;
- завершальної прозирки.

На **титульній прозірці** зазначені:

- тема науково-дослідницької роботи;
- прізвище, ім'я і по батькові доповідача, навчальний заклад;
- прізвище, ім'я і по батькові наукового керівника, посада, місце роботи.

Інформаційні прозірки містять такі елементи:

- актуальність проблеми;
- науковий апарат;
- завдання дослідження;
- хід, зміст дослідження;
- результати дослідження;
- основні висновки;

Окрім того, інформаційні прозірки можуть містити діаграми та графіки, необхідні текстові, табличні й інші матеріали.

Вибір типу інформації, схем структуризації даних та порядок їх викладу доповідач здійснює відповідно до мети створення презентації.

Завершальна прозірка містить подяку за увагу.

Раціонально використовувати наскрізну нумерацію слайдів, тобто титульний слайд – це слайд № 1, перший інформаційний слайд – це слайд № 2 і далі по порядку. Номер слайда відображається в правому верхньому кутку. На титульному та завершальному слайдах номер можна не проставляти.

Література

1. Грона Н. В. Розвиток професійної мобільності під час викладання методики навчання української мови. *Актуальні проблеми мовознавства та лінгвометодики в умовах війни в Україні* : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (з міжнародною участю), 21 лютого 2023 року. За заг. ред. К. Я. Климової. Житомир : Поліський національний університет, 2023. С. 165–170.
2. Грона Н., Хомич Т. Інтегрувальний ресурс практикуму з методики навчання української мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Випуск 21 (177). Серія: Педагогічні науки. Чернігів, 2023. С. 148–155.
3. Райхман Є. Науково-дослідна робота майбутніх магістрів педагогічної освіти як педагогічний феномен. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія. Педагогічні науки». 2015. №1(9). С.164–170.
4. Семенов О. М. *Організація науково-дослідної роботи студентів філологічних факультетів педагогічних університетів*. Київ–Глухів : РВВ ГДПУ, 2002. 96 с.
5. Спіцин Є. С. *Методика організації науково-дослідної роботи студентів у вищому закладі освіти*. Київ, 2003
6. Яремчук В. *Основи науково-дослідної роботи студентів* : навчальний посібник для студентів факультетів гуманітарного профілю. Острого : НУ «Острозька академія», 2012. 56 с

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ

ВАРІАНТ 1

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Яка ключова компетентність передбачає здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових умінь і навичок, організації навчального процесу, уміння визначати навчальні цілі та способи досягнення їх, вибудовувати свою освітньо-професійну траєкторію, оцінювати власні результати навчання?

- А інформаційно-цифрова
- Б ініціативність і підприємливість
- В навчання впродовж життя
- Г соціальна та громадянська

2. Проаналізуйте фрагмент учнівської письмової роботи.

Об'ява

Пропав пес. Порода лабрадор. На ошийнику ім'я Гектор. Якщо маєте будь-яку інформацію, подзвоніть нам, будь ласка. Господарі в безвихідному положенні. Допоможіть знайти нашого питомця.

Контактний номер 111-11-11.

Які норми порушено в тексті учнівської роботи?

А стилістичні

Б синтаксичні

В морфологічні

Г лексичні

3. Яке педагогічне поняття визначають як здатність людини свідомо виконувати ту чи іншу дію:

А уміння

Б знання

В навички

Г переконання

4. Елементом якої технології навчання є кейс-технологія

А сугестивної технології

Б технології програмованого навчання

В дистанційної технології

Г особистісно зорієнтованої технології

5. Одночасне виконання в процесі педагогічної практики різноманітних професійних функцій й оволодіння різними професійними ролями – це:

А поліфункційність

Б перспективність

В динамічність

Г зворотний зв'язок теоретичного навчання і практики

6. Основними різновидами навчальних занять у ЗВО є:

А лекція та практична підготовка;

Б лекція, практичне заняття та самостійна робота;

В лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття;

Г лекція, лабораторне, практичне, семінарське, індивідуальне заняття, консультація

7. Які форми організації освітнього процесу у ЗВО передбачені чинним Законом «Про вищу освіту»?

- А навчальні заняття;
- Б практична підготовка;
- В навчальні заняття, практична підготовка і самостійна робота;
- Г навчальні заняття, практична підготовка, самостійна робота і контрольні заходи

8. Здобувач філологічної освіти є суб'єктом діяльності:

- А освітньої
- Б дистрибутивної
- В дослідницької
- Г комунікативної

9. Есе – це:

- А невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висвітлює індивідуальні думки та висловлення щодо конкретного питання і не претендує на вичерпне і визначальне тлумачення теми
- Б доповідь на певну тему, що містить огляд наукових та інших джерел з обраної теми або виклад змісту наукової роботи з висвітленням не лише відповідної наукової інформації, а й показом свого ставлення до неї
- Г стислі, лаконічно сформульовані основні положення доповіді, повідомлення тощо, що містять виклад основних думок праці від початку до кінця, а не лише її дослідницької частини
- Г педагогічний текст повчального змісту

10. Укажіть метод навчання, що характеризується короткими, лаконічними, чіткими вказівками (рекомендаціями) щодо виконання дії

- А інструктаж
- Б лекція
- В пояснення
- Г розповідь

II. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ

Молодий викладач розробив до теми «Культура усного фахового спілкування» («Українська мова за професійним спрямуванням» спеціальності Журналістика) такі завдання. Чи вдало дібрані завдання, думку обґрунтуйте. За потреби відкоригуйте завдання або додайте власні.

Завдання 1. Провідмініуйте загальну назву, ім'я і прізвище. *Олесь Гончар, гончар; Іван Швець, швець.*

Завдання 2. Запишіть речення відповідно до пунктуаційних норм.
1. Для вивчення ширини лінії плазмонного резонансу в несферичних наночастинках поміщених у довільне діелектричне середовище використано підхід локального поля та метод кінетичних рівнянь.

Завдання 3. Запишіть числові позначки словами. 1. Кабмін обіцяє збільшити прожитковий мінімум з 1599 до 1750 гривень. 2. Законопроект було прийнято 375 голосами народних депутатів. 3. До розгляду було подано близько 450 законопроектів.

Завдання 4. Визначте граматичний рід поданих іменників.
Журі, аташе, ембарго, поні, вето, протезе, сальдо, турне, конференсьє, Токіо, Тбілісі, алое, кольрабі, гінді, Міссурі, кенгуру, таксі, пюре, бюро, Баку, манго, ківі, досьє.

III. Наведіть приклади реалізації компетентності «Спілкування іноземними мовами» на заняттях із української мови.

ВАРІАНТ 2

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Потребує редагування речення:

А Спілкуючись із підлітком, правильно ставте запитання.

Б Обирайте відкриті запитання, уникаючи перетворення розмови на допит.

В Починаючи фрази зі слів «Що», «Як», «Куди», зможете дізнатися більше.

Г Долаючи внутрішній опір підлітка, порозуміння буде досягнуто.

2. Який підхід до навчання української мови спрямований на вивчення мовних одиниць як концептів, що є втіленням мотивів та інтенцій автора?

А функційно-стилістичний

Б когнітивний

В комунікативно-діяльнісний

Г системний

3. Яка ідея **НЕ** характеризує особистісно зорієнтовану модель освіти в Новій українській школі?

А взаємозв'язок особистісного розвитку дитини з її практичним досвідом

- Б забезпечення прав і свобод дитини в усіх виявах її діяльності
- В орієнтація освітнього процесу на середнього школяра
- Г виховання вільної та незалежної особистості

4. Який принцип навчання майбутніх філологів ілюструє висловлювання: «Учитись із захопленням»

- А принцип систематичності та послідовності навчання
- Б принцип свідомості та активності навчання
- В принцип науковості навчання
- Г принцип наочності навчання.

5. Який принцип навчання ілюструє висловлювання В. О. Сухомлинського: «Про знання можна говорити лише тоді, коли вони стають чинником духовного життя, захоплюють думку, пробуджують інтерес»?

- А принцип систематичності та послідовності навчання
- Б принцип виховного характеру навчання
- В принцип свідомості і активності навчання
- Г принцип наочності навчання

6. Скільки Законом України «Про вищу освіту» передбачено рівнів вищої освіти?

- А 5 рівнів
- Б 4 рівні
- В 3 рівні
- Г 2 рівні

7. Як називають освітній або освітньо-професійний ступінь, що здобувають на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти і присвоює заклад вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми?

- А бакалавр
- Б молодший бакалавр
- В спеціаліст
- Г молодший спеціаліст

8. Завдання цього різновиду практик – закріпити та поглибити теоретичні знання, отримані здобувачами вищої освіти в процесі вивчення теоретичних дисциплін професійної підготовки, сформувані практичні навички зі спеціальності, а також збір фактичного матеріалу для виконання курсових і кваліфікаційних робіт.

- А немає правильної відповіді
- Б переддипломна
- В пропедевтична практика
- Г навчальна практика

9. Укажіть різновид лекції, що підбиває підсумки вивченого матеріалу майбутніми філологами через виділення вузлових питань, зосередження уваги на практичному значенні здобутих знань

А вступна   Б завершальна   В оглядова   Г тематична

10. Укажіть метод навчання майбутніх філологів, що характеризується словесним тлумаченням понять, явищ, слів, термінів, принципів дій, прикладів

А інструктаж   Б лекція   В пояснення   Г розповідь

II. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ.

Ви методист студентів, які перебувають на педагогічній практиці. Відвідали урок української мови з використанням методу демонстрації. Учні десятого класу були пасивні, не проявляли інтересу до навчального матеріалу, що демонстрували на екрані.

Які поради Ви як методист дасте студентові щодо забезпечення ефективності методу демонстрації?

III. Наведіть приклади реалізації соціальної та громадянської компетентності на заняттях української мови.

ВАРІАНТ 3

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Невеликий цілісний виклад, у якому хоча й коротко, але з мотивуванням, визначеннями й висновками викладені основні ідеї, положення статті або кількох статей, книг, інколи – визначається своє ставлення до них називається...

А рецензія   Б тези   В конспект   Г реферат

2. Яке з наведених завдань є дослідницьким?

А Визначте число іменників *плавання, радість, волосся*. Складіть із цими словами речення, різні за метою висловлювання.

Б З'ясуйте, які пари дієслів є видовими, а які – спільно-кореневими дієсловами: *сісти – сідати, сидіти – пересидіти, казати – сказати, розказати – підказувати*. Обґрунтуйте.

В Поясніть правопис слів *щороку, деінде, позавчора*. Визначте спосіб творення їх. Складіть із ними речення.

Г Запишіть іменники в стовпчики за родами: *Україна, Ізраїль, Чилі, Бангладеш, Зімбабве, Камбоджа, Пакистан*. Виконайте взаємоперевірку

3. Проаналізуйте низку запитань, на які учні мають дати відповіді після прочитання тексту.

- Чи цікавою для тебе була інформація з тексту?

- Якою, на твій погляд, є основна думка й мета тексту?

- До якого стилю та типу мовлення належить текст?

- Які слова вживає автор для зв'язку речень у тексті?

Яке твердження щодо наведених запитань є істинним?

А проблемними є перше й друге запитання

Б проблемними є третє й четверте запитання

В усі наведені запитання є проблемними

Г жодне із запитань не є проблемним

4. Який з перелічених принципів не належить до побудови педагогічного дослідження майбутніми філологами

А принцип об'єктивності педагогічного дослідження

Б принцип творчої самодіяльності

В принцип самодостатності педагогічного дослідження

Г принцип дослідження педагогічних явищ у розвитку

5. Із упровадженням Болонських освітніх стандартів у вищих навчальних закладах України оцінювання знань студентів відбувається за системою

А EBCS

Б CMBS

В TBCS

Г ECTS

6. Хто такі «Здобувачі вищої освіти»?

А особи, які бажають навчатись у будь-якому закладі вищої освіти

Б особи, які виявили бажання вступати до конкретного закладу вищої освіти

В особи, які навчаються в закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації

Г особи, які є випускниками будь-якого закладу вищої освіти

7. Що таке Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС)?

А це система кредитних відносин, принципів і форм кредитування, яка ґрунтується на врахуванні взаємних зобов'язень зацікавлених сторін

Б це сукупність інститутів і інших фінансово-кредитних установ, які впливають на формування полікультурної компетентності студентів

В це система трансферу і накопичення кредитів, що ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання

Г це система бухгалтерського обліку основних засобів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти

8. Укажіть різновид розповіді, що спрямована на образний переказ фактів, учинків дійових осіб тощо

А вступна

Б наукова, науково-популярна

В описова

Г художня

9. Залежно від рівня пізнавальної активності студентів лекції поділяють на:

А вступна, тематична, настановча, оглядова, завершальна

Б проблемні лекції, лекції-візуалізації, бінарні лекції (лекції-дискусії), лекції з заздальгідь запланованими помилками, лекції-пресконференції

В інформаційна, лекція-бесіда, лекція з розбором конкретних ситуацій, лекція із застосуванням техніки зворотного зв'язку, проблемна лекція

Г репродуктивна, систематизувальна, проблемна

10.Формами організації контролю й оцінки знань та умінь майбутніх філологів є:

А курсові роботи

Б педагогічна практика

В міжсесійний і підсумковий контроль

Г заліки й екзамени

II. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ.

Сформулюйте проблемне питання, із якого можна було б розпочати проблемний виклад навчального матеріалу, тобто проблемну лекцію (тему й навчальний предмет оберіть самостійно). Чим відрізняється проблемний виклад від інших проблемних методів навчання?

III. Наведіть приклади реалізації компетентності «Уміння вчитися упродовж життя» на заняттях української мови.

ВАРІАНТ 4

I. ВИКОНАЙТЕ ТЕСТИ

1. Яке з наведених завдань спрямовано на формування й закріплення в здобувачів освіти поняття про мовленнєву ситуацію?

А Ви переїхали до нового будинку й пишете другові чи подрузі листа, у якому ділитесь враженнями про нове місце. Хто є адресатом й адресантом мовлення? Визначте мотив, мету й зміст вашого висловлення. Які умови потрібні для того, щоб відбулося спілкування?

Б Перегляньте теми текстів і назвіть стилі мовлення, у яких доречно розкрити кожен з наведених тем. Відповідь аргументуйте.

- Чарівна казка зимового лісу.
- Лісостепова зона України.
- Моя прогулянка осіннім лісом.
- Бережіть ліс – наше природне багатство!
- Правила пожежної безпеки в лісі.

В Прочитайте текст. Обговоріть прочитане з однокласником чи однокласницею. Що нового ви дізналися? Придумайте до тексту заголовки, який відобразить основну думку. З'ясуйте, до якого типу мовлення належить текст. Знайдіть у тексті мовні засоби, які підтверджують вашу думку.

Г Прослухайте уважно доповідь-презентацію однокласника / однокласниці з теми «Будова слова». Оцініть доповідь за наведеним планом:

- Чи розкрито тему «Будова слова»?
- Чи послідовно викладено матеріал?

7. Проаналізуйте ситуацію та дайте відповідь на запитання.

На уроці учні мали виконати завдання, яке передбачало наведення аргументів щодо своєї позиції. Учителька запропонувала учням скористатися такими формулюваннями для побудови їхніх висловлень: «Я вважаю ...», «Тому що ...», «Наприклад, ...», «Отже, ...». Який метод використала вчителька?

А прес

Б кубування

В мозковий штурм

Г ажурну пилку

8. Оцінювання навчальних досягнень майбутніх філологів за всіма різновидами навчальних робіт проводять за

А лекційним, практичним і заліковим контролюми

Б кредитним і модульним контролюми

В кредитним, трансферним і накопичувальним контролюми

Г поточним, модульним і підсумковим контролюми

9. Семінарські заняття як форма навчання у сучасній вищій школі призначені

А для формування конкретних умінь та навичок у студентів

Б для підвищення рівня підготовки студентів та розкриття індивідуальних творчих здібностей

В для поглибленого вивчення дисципліни

Г для вироблення навичок застосування здобутих знань з метою розв'язання практичних завдань для з'ясування рівня знань студентів

10. Укажіть типи словника, що містить наведену статтю.

НАВМАННЯ, *присл.* Не маючи точних даних про щось, упевненості в чомусь; як вийде, як доведеться. *Вона одна-однісінька йшла густим лісом, йшла без стежки, навмання* (Борис Грінченко, I, 1963, 273); *Імлистими ранками, коли ворог пострілював навмання, піхотинці вилізли з своїх глеюватих окопів, як ховрахи* (Олесь Гончар, III, 1959, 208).

А тлумачний

Б ономастичний

В енциклопедичний

Г етимологічний

Ґ граматичний

II. РОЗВ'ЯЖІТЬ МЕТОДИЧНУ ЗАДАЧУ.

Уявіть, що Ви проводите профорієнтаційну роботу серед студентів-випускників. Мета Вашого виступу – викликати інтерес до обраної Вами спеціальності «Педагогіка вищої школи» і мотивувати їх до вступу у відповідну магістратуру. *Як ви це будете робити?*

III. Наведіть приклади реалізації компетентності «Екологічна грамотність і здорове життя» на уроках української мови.

ДОДАТКИ

Ключі до тестів МК

КЛЮЧІ ДО МК 1 «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

В1	В2	В3	В4
1 Б	1 А	1 Б	1 А
2 Б	2 А	2 А	2 Б
3 В	3 А	3 Б	3 Б
4 Б	4 В	4 Б	4 Б
5 А	5 А	5 В	5 Б
6 В	6 Б	6 Б	6 1БД 2А 3В 4Г
7 А	7 В	7 В	7 1А 2В 3А 4Б
8 Г	8 Г	8 В	8 А
9 А	9 Г	9 В	9 В
10 1Б 2Д 3Г 4А	10 А	10 1Г 2Д 3Б 4А	10 А

КЛЮЧІ ДО МК 2. СПЕЦИФІКА МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

В1	В2	В3	В4
1.А	1.Б	1.В	1.А
2.В	2.Б	2.Б	2.В
3.В	3.А	3.Б	3.Б
4.А	4.Б	4.А Б	4.Б
5.В	5.А	5.А	5.А
6 Б	6 Г	6 Б	6 А
7 В	7 Г	7 Б	7 А
8 Б	8 А	8 А	8 Б
9 Г	9 А	9 А	9 А
10 А	10 А	10 А	10 А

**КЛЮЧІ ДО МК 3. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ВИЩІЙ
ШКОЛІ**

В1	В2	В3	В4
1 В	1 Г	1 Г	1 А
2 Г	2 Б	2 Б	2 В
3 А	3 В	3 А	3 А
4 Г	4 Б	4 Б	4 В
5 А	5 В	5 Г	5 Г
6 Г	6 Б	6 В	6 А
7 Г	7 Б	7 В	7 А
8 А	8 Б	8 Г	8 Г
9 А	9 Б	9 Б	9 В
10 А	10 А	10 В	10 А

Основні поняття курсу

Значення понять витлумачено за виданням

Глосарій новітньої педагогічної термінології : наук. видання / Нар. укр. акад., [каф. українознав.]; упоряд. І. О. Помазан, Т. М. Берест, О. В. Ільїна, Г. В. Купрікова. Харків : Вид-во НУА, 2021. 107 с.

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ – сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту» та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (Rada.gov.ua, (2014). Про вищу освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 26 February 2021]).

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ – можливість навчатися, викладати, стажуватися й проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межами без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи (Rada.gov.ua, (2014). Про вищу освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 26 February 2021]).

АКАДЕМІЧНА СВОБОДА – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова й творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, установлених законом (Rada.gov.ua, (2014). Про вищу освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 26 February 2021]).

БАЗОВА ОСВІТА – суспільно необхідний рівень загальноосвітньої підготовки, який передбачає всебічний розвиток і цілісно-етичну орієнтацію особистості, формування загальнокультурної основи її освіти, громадянського та професійного становлення (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyuzexbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – сукупність умов у закладі освіти, що внеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин (Rada.gov.ua, (2017). Про освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [accessed 01 January 2021]).

ВИКЛАД ПРОБЛЕМНИЙ – створення вчителем проблемної ситуації, допомога учням у виділенні та «прийнятті» проблемного завдання, використання словесних методів для активізації розумової діяльності учнів, спрямованої на задоволення пізнавальних інтересів (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/nadpomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ВНУТРІШНЬОПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ – зв'язки між різними темами, розділами однієї дисципліни, що забезпечують системність засвоєння знань, формування умінь і навичок (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyzexbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

GOOGLE CLASSROOM (укр. Google Клас) – безкоштовний вебсервіс, створений Google для навчальних закладів із метою спрощення створення, поширення й класифікації завдань безпаперовим шляхом. Основна мета сервісу – прискорити процес поширення файлів між педагогами та здобувачами освіти. Може використовуватися вчителями та учнями в школах, або в закладах вищої освіти – викладачами та студентами. Google Classroom об'єднує в собі: Google Drive для створення і обміну завданнями, Google Docs, Sheets and Slides для їх написання, Gmail для спілкування, Google Calendar для розкладу та інші вебсервіси. Здобувачі освіти можуть бути запрошені до класу через приватний код, чи автоматично імпортуватися зі шкільного сайту. Кожен клас створює окрему папку на Google диску відповідного користувача Google Drive, куди подається робота, яку оцінює викладач. Мобільні додатки, доступні на iOS і Android,

дозволяють користувачам робити фото та прикріпляти їх до завдань, ділитися файлами з інших додатків та мати офлайнний доступ до інформації. Педагог може відстежувати прогрес кожного здобувача освіти, а після оцінки його роботи, повернути її, супроводжуючи коментарями Українська Вікіпедія (2004). [online]. Available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Classroom [Accessed 9 March 2021]).

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ – центральний принцип освіти, який передбачає перегляд усіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції, формування співробітництва між усіма учасниками педагогічного процесу. Гуманізація освіти означає повагу школи й педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів та інтересів, створення максимально сприятливих умов для розкриття та розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її самовизначення (Кузьмінський А. І. (ред.). (2002). Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів. Черкаси: ЧДУ, с. 24).

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ОСВІТИ – переорієнтація освіти з предметнозмістового принципу навчання основ науки на вивчення цілісної картини світу, насамперед світу людини, культури; на формування системного мислення на основі загальнолюдської етичної концепції. Гуманітаризацію освіти спрямовано на подолання утилітарно-економічного, технократичного підходу до освіти як системи підготовки кадрів і робочої сили з його нехтуванням людськими й духовними цінностями (Кузьмінський А. І. (ред.). (2002). Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів. Черкаси: ЧДУ, с. 25).

ДЕРЖАВНІ СТАНДАРТИ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ – документи, що визначають загальні обсяги навчального навантаження здобувачів початкової, базової середньої, профільної середньої освіти, вимоги до їх компетентностей і до згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання, яких вони мають досягти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 August 2020]).

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА – можливість навчатися та отримувати необхідні знання віддалено від навчального закладу в будь-який зручний час. Дистанційне навчання передбачає організацію навчально-виховного процесу з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що забезпечують інтерактивну взаємодію учнів та педагогів на різних етапах навчання, а також самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі. До переваг дистанційної освіти належать такі: гнучкість, зручність,

актуальність, модульність, економічна ефективність, інтерактивність, відсутність географічних кордонів, більші можливості контролю якості навчання (Штихно Л. В. (2016). Дистанційне навчання як перспективний напрям розвитку сучасної освіти. Молодий вчений, 6 (33), с. 489–493).

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ – організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх, як правило, опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій (MON.gov.ua, (2013). Положення про дистанційне навчання [online]. Київ, Україна. Available at: <https://mon.gov.ua/ua> [Accessed 09 March 2020]).

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД – спрямування навчально-виховного процесу на оволодіння різними видами діяльності, у процесі якої учні здобувають знання, набувають діяльнісного досвіду, формують навички взаємодії зі світом, суспільством, іншими людьми (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. 26 Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyzexbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ЗДОБУВАЧІ ОСВІТИ – вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту 29 за будь-яким видом та формою здобуття освіти (Rada.gov.ua, (2017). Про освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Accessed 01 January 2021]).

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план (Rada.gov.ua, (2017). Про освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://Zakon.Rada.Gov.Ua/Laws/Show/2145-19> [Accessed 01 January 2021]).

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення

конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання (Rada.gov.ua, (2017). Про освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Accessed 01 January 2021]).

ІНСАЙТ (англ. – осяяння, проникнення в сутність) – раптове розуміння сутності проблемної ситуації, що виражається у можливості побачити зв'язки між її елементами у новому ракурсі (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] 34 Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyvtvjdtktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ІНТЕГРОВАНІЙ УРОК – урок, на якому вивчають складні питання, що є предметом розгляду різних навчальних дисциплін, наприклад мови й літератури, мови й історії, літератури та образотворчого мистецтва й музики. Інтегровані маркетингові комунікації – це взаємодія всіх форм комплексу комунікацій, при якому кожна із форм повинна бути інтегрована з іншими інструментами маркетингу і підкріплена ними для досягнення максимальної ефективності (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА (САМООСВІТА) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 August 2020]).

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ (ЦИФРОВІ) ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – технології створення, накопичення, зберігання та доступу до електронних освітніх ресурсів з навчальних предметів 38 (інтегрованих курсів), а також забезпечення організації та супроводу освітнього процесу за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та засобів інформаційно-комунікаційного зв'язку, у тому числі мережі Інтернет (MON.gov.ua, (2013). Положення про дистанційне навчання [online]. Київ, Україна. Available at: <https://mon.gov.ua/ua> [Accessed 09 March 2020]).

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ (англ. key competences) – компетентності, які необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.).

(2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

КОМПЕТЕНТНІСТЬ – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Rada.gov.ua, (2017). Про освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [Accessed 01 January 2021]).

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД – спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, якими є загальні (базові, ключові) і спеціальні (предметні) компетентності тих, хто навчається. Загальні (базові, ключові) компетентності забезпечують наступність і послідовність навчання протягом усього життя людини, вони поступово поглиблюються й збагачуються залежно від рівня освіти. У вищій освіті та професійній підготовці виділяють, крім загальних (базових, ключових), професійні (пов'язані зі спеціальністю) та фахові (пов'язані зі спеціалізацією) компетентності (Українська Вікіпедія (2004). [online]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> [Accessed 9 March 2021]).

МАГІСТР (від лат. magister – учитель) – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад; академічний ступінь, що присвоюється у вищих навчальних закладах (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/nadopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ – рівень медіакультури, який стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе та спілкуватися за допомогою медіа-засобів, свідомо сприймати й критично тлумачити інформацію, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіа-джерелами, осмислювати владні відносини, міфи й типи контролю, які вони культивують. (Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (2016). [online]. Київ. Available at: <http://mediaosvita.org.ua/book/kontseptsiya-vprovadzhennya-mediaosvity/> [Accessed 9 March 2021]).

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ (англ. mind map) – метод структуризації інформації за допомогою графічних записів у вигляді діаграми із

використанням семіотичних елементів (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqytvjdktyyz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

МОДЕЛЬНА НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – документ, що визначає орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну 54 середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 august 2020]).

МОДУЛЬНЕ НАВЧАННЯ (від лат. *modulus* – міра) – навчання відповідно до науково-адаптованих програм, що забезпечує успішність учнів із різним рівнем попередньої підготовки. Модульне навчання зародилося в кінці 60-х років в англomовних країнах. Принцип його полягав у тому, що студент більш самостійно може працювати із запропонованою йому індивідуальною навчальною програмою), яка містить цільовий план дій, банк інформації й методичні рекомендації щодо досягнення поставлених дидактичних цілей. Основна мета впровадження модульного навчання полягає в можливості студентів стати справжніми суб'єктами навчальної діяльності, які здатні активно та самостійно з урахуванням вимог часу та власних можливостей успішно виконувати навчальні, а надалі й виробничі завдання. Центральною категорією системи навчання виступає поняття «модуль», під яким розуміють відносно самостійну частину навчального процесу (певний функціональний вузол і цілісний блок інформації), що містить одне чи кілька близьких за змістом і фундаментальних за значенням понять, законів і принципів (Власова О. І. (2005) Педагогічна психологія. Київ: Либідь, с. 126).

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів з навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їх провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 august 2020]).

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА – освіта, яку здобувають, зазвичай, за освітніми програмами та яка не передбачає присвоєння визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися

присвоєнням професійних та/ або часткових освітніх кваліфікацій (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 august 2020]).

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА – це ключова реформа Міністерства освіти і науки України у наш час. Головна мета – створити школу, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й вміння застосовувати їх у житті (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqyt-vjdktyuzexbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ НАВЧАННЯ – навчання, у центрі якого є особистість учня, його самобутність, самоцінність. Метою особистісно орієнтованого навчання є виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, у життєвому самовизначенні, самореалізації. Головними завданнями особистісно орієнтованого навчання є: • розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей; • розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей; • допомога в самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні; • формування культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя. Концепція особистісно орієнтованого навчання виходить із «ліберальної педагогіки» на протигагу авторитарній та технократичній. Головним вважають принцип «розвиваючої допомоги», суть якого виявляється в тому, щоб не робити за дитину, не вказувати їй, що робити, не вирішувати її проблеми, а допомогти їй усвідомити себе й пробудити власну активність та внутрішні сили, щоб вона сама робила вибір, знаходила рішення й відповідала за них (Мойсеюк Н. (2007). Педагогіка. Київ : Саммит-Книга, с. 432).

ПЛАГІАТ АКАДЕМІЧНИЙ – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) (Палько Т. В., Ходанич Л. П. (уклад.). (2018). Професійне мовлення учителя: короткий словник термінів [online] Ужгород. Available at: <http://zakinppo.org.ua/na-dopomogu-vchitelju/ghjatcsqytvjdktyuz-exbntkz> [Accessed 9 March 2021]).

ПРОФЕСІОГРАМА – характеристика вчителя, у якій відображено морально-психологічні риси, необхідні для навчальної та виховної роботи з дітьми, які слід розвивати в процесі самовиховання й виховання у стінах закладу вищої освіти, та різноманітні компетентності. Професіограма вчителя має такий вигляд. Якості особистості: • Суспільної спрямованості: • науковий світогляд, потреби передової людини; • громадянська зрілість і

активність, обізнаність із подіями світового і місцевого життя; • загальнолюдські моральні риси та якості; • прагнення до висот своєї професії; • загальна ерудиція, начитаність. Професійно-педагогічної спрямованості: • компетентність; • захопленість професією; • висока професійна працездатність; • любов до дітей, гуманне ставлення до них; • уміння вести психолого-педагогічні спостереження, вивчати учнів та дитячі колективи; • вимогливість до себе й до учнів, наполегливість, цілеспрямованість; • справедливість; • тактовність; • витримка, терплячість, самовладання; • педагогічний такт, чуйність, щирість; • самокритичність, скромність, самооцінка; • винахідливість, твердість і послідовність у словах і діях; • педагогічна уява, оптимізм; • комунікативність, виразна мова; • зібраність, акуратність і зовнішня охайність. Вимоги до психолого-педагогічної підготовки. Знання • основ методології; • психолого-педагогічні; • анатоμο-фізіолого-гігієнічні; • теорії і методики виховання; • змісту навчального предмета й методики його викладання; • індивідуально-психологічних особливостей особи на різних вікових етапах; • методики індивідуальної роботи та роботи з дитячими і молодіжними колективами; • змісту і методів роботи з батьками та громадськістю; • політики, історії, краєзнавства, літератури та мистецтва, моралі, етики, естетики, релігії, права, техніки і культури. Уміння і навички Конструктивні: • планувати навчальну й виховну роботу; • відбирати, аналізувати й синтезувати навчальний програмовий матеріал, здійснювати дидактичну переробку складного матеріалу; • творчо й обґрунтовано будувати організаційно-педагогічну і логікопедагогічну структуру уроку; • планувати систему перспективних ліній у розвитку окремої особистості та колективу; • здійснювати індивідуальну програму навчання та виховання учня. Організаторські: • виявляти й організовувати актив класу, керувати ним у різних умовах; • організовувати різні види колективної та індивідуальної діяльності учнів, розвивати їхню активність; • здійснювати контроль і допомогу в розумовому розвитку учнів; • здійснювати контроль і допомогу у виконанні доручень учнями; • здійснювати педагогічне керівництво учнівськими організаціями; • організовувати роботу з батьками та громадськістю. Комунікативні: • встановлювати педагогічно доцільні відносини з учнями, батьками, учителями; • регулювати внутрішньо-колективні та міжколективні відносини; • знаходити потрібні форми спілкування з учнями й батьками; • передбачати результат педагогічної дії на відносини з учнями. Дослідницькі: • вивчати індивідуальні особливості учнів та колективу; • критично оцінювати свій досвід, результати своєї діяльності; • усвідомлено вдосконалювати педагогічну

майстерність, самоосвіту та самовиховання; • використовувати в роботі психолого-педагогічні дослідження, передовий педагогічний досвід; • прогнозувати використовувані засоби і методи роботи. Прикладні: • творчі: малювати, співати, танцювати, грати на музичному інструменті, виразно читати; • масово-витівничі; • спортивно-туристські; • володіти технічними засобами навчання (Максимюк С. П. (2009) Педагогіка. К. : Кондор, 670 с.)

STEM-ОСВІТА – низка чи послідовність курсів або програм навчання, яка готує учнів до успішного працевлаштування, до освіти після школи або для того й іншого, вимагає різних і більш складних навичок, зокрема із застосуванням математичних знань і наукових понять. STEM (S – science, T – technology, E – engineering, M – mathematics). Акронім STEM уживають для позначення популярного напрямку в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям в освіті, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент + інноваційні технології. Технології використовують навіть у вивченні творчих, мистецьких дисциплін (STEM-освіта (2021). Інститут модернізації змісту освіти [online]. Available at: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/> [Accessed 29 March 2021]).

СТОРИТЕЛІНГ (від англ. storytelling) – мистецтво розповідати історії з метою навчання, керування шляхом донесення змісту повідомлення за допомогою спеціальної методики. Розповідати захопливі історії може вчитель (наприклад, на початку вивчення теми – для того, аби вмотивувати учнів чи допомогти запам'ятати складну інформацію). Учні його пасивно слухають, а тому такий сторителінг називають пасивним. Активний сторителінг – це самостійна розповідь історій учнями, яку вчитель може практикувати або протягом вивчення теми або наприкінці її, аби закріпити набуті знання (Сторителінг: створюємо історії, що захоплюють (2021). Незалежна освітня корпорація «TeachHub» [online]. Available at: <http://teach-hub.com/storitelinh/> [Accessed 9 March 2021]).

ТИПОВА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА – документ, що містить комплекс освітніх компонентів, які забезпечують досягнення учнями результатів навчання, визначених державним стандартом (стандартом спеціалізованої освіти) для відповідного рівня повної загальної середньої освіти, що затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки (для закладів спеціалізованої освіти – центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать відповідні заклади спеціалізованої освіти) (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 august 2020]).

ТИПОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН – складник типової освітньої програми, що визначає загальний обсяг навчального навантаження на відповідному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти (в навчальних годинах), його рекомендований розподіл за роками навчання між навчальними предметами (інтегрованими курсами), обов’язковими для вивчення, послідовність їх вивчення, а також кількість годин на вивчення вибіркових освітніх компонентів, зокрема, навчальних предметів, курсів, інтегрованих курсів (Rada.gov.ua, (2020). Про повну загальну середню освіту [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> [Accessed 01 august 2020]).

ФАХОВА ПЕРЕДВИЩА ОСВІТА – це підготовка до конкретних професійних галузей, підтверджена відповідною освітньою кваліфікацією, необхідною для виконання спеціалізованих завдань у певній сфері. Особи, які здобувають фахову передвищу освіту, отримують диплом фахового молодшого бакалавра з додатком до диплома Rada.gov.ua, (2019). Закон України № 2745-VIII «Про фахову передвищу освіту» 06.06.2019 [online]. Київ, Україна. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

**Грона Наталія Вікторівна
Хомич Тетяна Леонідівна**

**ПРАКТИКУМ
З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ,
ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

*Навчальний посібник
для магістрантів спеціальності
014 середня освіта
(Українська мова і література)*

Технічний редактор **О. І. Полковник**

*Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23743-13583 ПР від 06.02.2019 р.*

Підписано до друку .10.2024 р. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Друк на різнографі.
Ум. друк. арк. 11,63. Обл.-вид. арк. 8,79. Зам. № .
Редакційно-видавничий відділ НУЧК імені Т.Г. Шевченка
14013, м. Чернігів, вул. Гетьмана Полуботка, 53, к. 208.
nuchk.tipograf@gmail.com